

BÚSKAPARRÁÐIÐ

Á vári

2020

Búskaparráðsfrágreiðing

- I. Konjunkturmeting várið 2020
- II. Nýskipanir í fiskivinnuni

Mars 2020

Economic report from the Economic Council of the Faroe Islands, Spring 2020, with Summary in English: (I) Economic outlook, (II) [Fisheries reforms](#).

Redegørelse fra det Økonomiske Råd på Færøerne, forår 2020: (I) Udsigterne for konjunkturudviklingen, (II) Fiskerireformer

BÚSKAPARRÁÐIÐ

ISBN: 978-99918-3-637-9

Búskaparráðið

Búskaparráðið hevur til uppgávu at fylgja við búskaparligum viðurskiftum í landinum og at koma við óheftari búskaparligari ráðgeving og frágreiðingum um búskaparligu gongdina. Tað er ásett í lógini fyri Búskaparráðið, at tað skal gera tvær konjunkturfrágreiðingar árliga, sum skulu verða almannakunngjøgdar ávikavist tann 1. mars og 1. september.

Skrivarauppgávan hjá Búskaparráðnum er við avtalu lögð til Fróðskaparsetur Føroya at røkja.

Búskaparráðið gevur við hesum út konjunkturfrágreiðingina, sum eftir løgtingslóg nr. 50 frá 11. mai 2009 um Búskaparráð við seinni broytingum við løgtingslóg nr. 139 frá 20. desember 2012 skal gerast tvær ferðir um árið.

Frágreiðingin hesuferð fevnir um tveir partar:

- Kapittul I: Konjunkturmeting várið 2020
- Kapittul II: Nýskipanir í fiskivinnuni

Frágreiðingin liggur tøk at taka niður sum pdf-fílu á heimasíðu Búskaparráðsins á Fróðskaparsetrinum:

<https://www.setur.fo/fo/setrid/samstarv/buskaparradid/buskaparfragreidingar/>

Limir Búskaparráðsins eru:

Djóni Højgaard, cand.polit., formaður

Ester Hansen, cand.polit.

Sigurd Poulsen, cand.polit.

Skrivarar Búskaparráðsins eru:

Ólavur Christiansen, cand.polit. et scient.soc., PhD, lektari

Birita Mortansdóttir, stud.polit.

Innihaldsyvirlit

Samandráttur	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
Kapittul I: Konjunkturmeting várið 2020	7
I 1 Inngangur um konjunkturmeting við hövuðstølum.....	8
I 1.1 Eftirspurningurinn	11
I 1.2 Bústaðarmarknaðurinn.....	12
I 1.3 Vinnuviðkomandi bygnaðarbroytingar	13
I 1.4 Laksa- og oljuprísir	18
I 1.5 Handilsjavnin	19
I 1.6 Gjaldsjavnin.....	21
I 2 Innlendis eftirspurningur frá húsarhaldunum (privat nýtsla).....	25
I 2.1 Metingar viðvirkjandi privatu nýtsluni.....	25
I 2.2 Gongdin í treystitølum (konjunkturbarometrinum).....	26
I 3 Virksemið í privatu vinnugeirunum (privatar ílögur o.a.) og innlendis eftirspurningurinn..	28
I 3.1 Gongdin viðvirkjandi lönargjaldingum og lönதாகரatali.....	28
I 3.2 Gongdin í treystitølum (konjunkturbarometrinum).....	31
I 4 Innlendis eftirspurningur frá almenna geiranum - almenn nýtsla og ílögur	33
I 4.1 Nýtsla hins almenna	33
I 4.2 Almennar ílögur – ílögútreiðslur undir almennum ræði.....	34
I 4.3 Úrslitið á almennu roknskapunum.....	35
I 4.4 Ogn og skuld í almenna tænastrugeiranum	37
I 4.5 Konjunkturpolitikkur og fíggarstöða landskassans.....	38
I 5 Útlenskur eftirspurningur.....	39
I 5.1 Gongdin innan alivinnuna	41
I 5.2 Gongdin innan uppsjóvarvinnuna.....	41
I 5.3 Botnfiskur og onnur fiskaslög	43
I 5.4 Samlaði fiskavøruútlutningurinn	45
I 5.5 Gongdin í handilsjavnanum.....	46
I 6 Peninga- og fíggarviðurskipti	48
Fylgiskjøl til kap. I.....	49
Fylgiskjal I 1: Fastognarprísir og prís-gongdin fyri m ²	49
Kapittul II: Nýskipanir í fiskivinnuni	50
II 1 Um endamálsorðingar í fiskivinnupolitikkinum.....	51
II 2 Nakrar arbeiðshypotesur um búskapargongdina.....	52
II 3 Um fatanina av tilfeingisrentu	54
II 4 Tvær “marknaðargrunnaðar” loysnir móguligar	56

II 5 Ymsar metingar av stødd á tilfeingisrentu í føroyskum tilfeingisvinnum	60
Fylgiskjøl til kapittul II	66
Tilvísingar/keldur og keldutilfar	67
Yvirlit yvir talvur og myndir/tables and figures	68
Orðalisti	73
Tíðindaskriv og samandráttur frá Búskaparráðnum hin 2. mars 2020	80
English Summary	81
Áður gjørdar búskaparfrágreiðingar	82

Samandráttur

Fyri 2020 metir Búskaparráðið saman við Hagstovuni vøksturin í BTÚ í leypanði prísnum at verða 7,0%. Harumframt hevur Búskaparráðið, sum víst í niðanfyrirstandandi yvirliti, endurmett vøksturin í BTÚ í leypanði prísnum fyri 2019 til 9,0%. Broytta metingin er stór fyri 2019 vegna óvæntaða stóra tøkuni í alivinnuni. Hetta hevur samband við nýggj háttaløg, har fiskurin er størri, tá hann fer á sjógv, og at hann veksur skjótari.

	2016	2017	2018	2019	2020
Mettur BTÚ-vøstur í leypanði prísnum:	6,9%	3,3%	3,0%	9,0%	7,0%

Nettoogn landskassans ov lítil

Nettoogn landskassans er í 2020 mett til slakar -500 mió. kr. Tá mált verður eftir nettofíggarogn uttan útbúnað hevur landskassin í krónum eina verri fíggarstøðu í 2020 enn í 2007. Hetta er ein avbjóðing fyri førleika landskassans at halda eina støðuga útreiðslugongd í komandi lágkonjunkturi.

Tá talan er um fortreytir fyri at reka konjunkturpolitik, er tað fíggarstøðan og kreditvirðið hjá landskassanum, sum hevur týðning. Landsstýrið og lögtingið hava ábyrgdina av konjunkturpolitikkinum og mugu gera tær fyriskipanir, sum eru neyðugar í hesum samanhangi. Fíggarstøðan hjá øðrum geirum enn landsstýrinum, hevur lítið at siga fyri virkisfrælsið hjá landsstýrinum viðvíkjandi konjunkturpolitikki, tí um landsstýrið skal til aðrar geirar eftir pengum við skatti ella á annan hátt, verður keypsorka tikin frá hesum geirum, og soleiðis mótarbeiðir eitt tílíkt átak tí konjunkturpolitikki, sum rættur er at reka. Tí er fíggarstøðan og kreditvirðið hjá landinum avgerandi fyri konjunkturpolitikkin og ikki støðan hjá øðrum geirum.

Fíggarogn landskassans skal annaðhvørt vera so stór, at hallini kunnu berast uttan lántøku, ella skal fíggarstøðan vera so mikið góð, at kredittvirðið er nóg gott til at læna til hallini í einum lágkonjunkturi. Í tíðarskeiðinum 2008 til 2015 økti landsstýrið skuldina við samanlagt 2,7 mia. kr. Í hesi tilgongd lækkaði metingarfyritøkan Moody's kredittmetingina. Hetta merkir, at tað ikki var nóg mikið, at nettoognin hjá landskassanum var null í 2007, beint undan fíggarstøðuni í 2008, fyri at megna tey komandi árin við halli uttan at missa eitt stig í kredittmetingini.

Við verandi konjunkturstøðu, við metlágum arbeiðsloysi átti yvirskotið á fíggarlógini tí at verið væl størri fyri 2020.

Fult veiðigjald økir produktivitatin og bætir um haldfærið

Til at fremja produktivitetsvøkstur í fiskivinnuni, er avgerandi at rindað verður fyri serrerættin at fiska. Í langa siktinum er tað bert øktur produktivetur, sum kann skapa økta vælferð í Føroyum. Tí eiga ásetingar í vinnulóggávu ikki at taka burtur kappingar-elementið, sum eggja til øktan produktivet, men at avmarka seg til fyrisitingarmál og til at basa bágar í marknaðarmekanismuni, ið seta náttúrliga kapping úti av spælinum.

Produktivitetsvøkstur í privatum vinnum loysir vanliga ikki ein haldfæristrupulleika, tí lønargongdin í almenna geiranum plagar at fylgja við lønargongdini í privata geiranum. Í fiskivinnuni er tað kortini galdandi at produktivitetsvøkstur kann minka um haldfæristrupulleikan, um tilfeingisrentan verður kravd inn við gjaldi. Hetta tí fiskivinnan vegna minkaðan stuðul verður meira tilskundað til at gera kappingarfremjandi og produktivetsmennandi íløgur, ið ikki høvdu havt hægri lønarlag við sær í fiskivinnuni, tí tilfeingisrentan tilfellur landskassan og ikki reiðaríum og manningum.

Somuleiðis er ein øktur produktivetur avgerandi, tá vit skulu mæta haldfærisavbjóðingini, tí hann styðjar upp undir eitt hægri inntøku- og tænaustøði, ið kann eggja ungum fólki til at búseta seg í Føroyum, eins og produktivitetsvøksturin skapar rúmd fyri nýmenning og arbeiðsplássum í øðrum vinnum.

Kapittul I: Konjunkturmeting várið 2020

I 1 Inngangur um konjunkturmeting við hövuðstølum

Búskaparráðið og Hagstovan hava í felag endurmett vøksturin í BTÚ í leypandi prísnum fyri 2019 og mettt um 2020; BTÚ-tøl fyriliggja uppgjørd fyri árinum 1998-2017. Til metingina er sum vant nýttur ein búskaparmyndil til framrokningar. Hesin myndil er mentur í Landsbankanum og síðani á Hagstovuni, og verður viðlíkahildin av Hagstovuni og Búskaparráðnum í felag. Sum ílag (input) fyri myndlanýtsluna liggja tær metingar Búskaparráðsins og Hagstovunnar av einstøku lutunum í búskaparligu gongdini, sum greitt er frá seinni í hesi frágreiðing í teksti, talvum og myndum.

Umframt nýtslu av nevnda búskaparmyndli, sum greitt frá omanfyri, hevur konjunkturmetingin við sær eina greining av dagfórdu hagtølunum viðvíkjandi teimum mest týðandi tættunum í búskapargongdini. Vit meta, at ein slík greining av dagfórdu tølum kann bera í bótufloka fyri óvissuni, ið altíð vil vera tengd at eini framskriving, sum er grundað á ein búskaparmyndil.

Tekstkassi 1: Skipan av konjunkturfrágreiðingini í avsnitt

Konjunkturfrágreiðingin er skipað í avsnitt eftir eftirspurnar- ella útreiðslupørtunum av BTÚ. Eftirspurningurin eftir vørum og tænastrum kemur frá tveimum síðum: frá innlandi sum eftirspurningur til nýtslu og íløgur¹ og frá útlendi sum eftirspurningur eftir útflutningi. Innflutningurin er partur av innlendis eftirspurnarpørtunum og fevnir eisini um nýtslutilfar í framleiðsluni. Innflutningurin drigin frá útflutninginum gevur nettoútflutningin. BTÚ er sostatt samansett av hesum eftirspurnarpørtum: privat nýtsla plus privatir íløgur plus almenn nýtsla plus almennar íløgur plus útflutningur minus innflutningur.

Innihaldið á komandi síðum er ein samanfating av hesum greiningum og metingum av vinnuligu og samfelagsbúskaparligu indikatorunum, og samanfatingin fevnir um innlendskan og útlendskan eftirspurning, herundir útflutning og innflutning av vørum og tænastrum, og um gongdina í privatu og almennu nýtsluni og íløgnum.

Hesar greiningar av konjunkturgongdini geva síðan íkastini til eina heildarmeting av búskapargongdini, sum við búskaparligu myndlanýtsluni verða samanfatað sum metti vøksturin í BTÚ í leypandi prísnum fyri árinum 2019 og 2020.

Gongdin í føroyska búskapinum seinastu árinum hevur verið serlig vegna óvanliga nógv viðrák viðvíkjandi laksa- og oljuprísnum, uppsjóvar-, botnfiska- og laksaprísnum.

Í 2019 vaks útflutningurin aftur eftir, at lítið fall hevði verið í útflutninginum í 2018. Tøkan í alivinnuni vísti seg at vera økt upp aftur meira enn áður mettt í 2019 í mun til árið fyri. Hetta er ein av hövuðsorsøkunum til, at vøksturin í BTÚ fyri árið 2019 er hægri, enn hvat mettt var á heysti 2019. Aðrar orsøkir til økta vøksturin í BTÚ eru m.a. at meira varð útflutt av makreli og sild enn áður mettt, umframt at øktar nøgdir av útfluttum toski og hýsu hava givið eitt positivt ískoyti til vøksturin í BTÚ í 2019.

Sama nøgd av laksi væntast at verða útflutt í 2020 sum í 2019, og laksaprísurin væntast at vera støðugur í ár. Størri makrelkvota og økt veiða av botnfiskasløgnum undir Føroyum saman við uppgangandi prísnum á botnfiski, er við til at dríva vøksturin í BTÚ í 2020. Harafturat geva almenna og privata nýtslan positivt ískoyti til vøksturin í BTÚ í ár.

Búskaparráðið hevur sum nevnt saman við Hagstovuni endurmett vøksturin í BTÚ í leypandi prísnum fyri 2019. Búskaparráðið metir vøksturin í 2019 at vera 9,0% og í 2020 at verða 7,0%.

¹ Munurin millum nýtslu og íløgur er, at íløgur, sum meginreglu, hava eina livitíð uppá meira enn 1 ár.

	2016	2017	2018	2019	2020
Mettur BTÚ-vøkstur í leypandi prísum:	6,9%	3,3%	3,0%	9,0%	7,0%

Hagstovan ger ikki tjóðarroknskapin upp í føstum prísum. Givið er tó, at stórir partur av BTÚ-vøkstrinum í leypandi prísum seinastu árinu stavar frá prísbroytingum á útlenskum marknaðum, og at roknaði vøksturinn í BTÚ í føstum prísum (realvøksturinn í BTÚ) vildi verið nógv lægri enn roknaði BTÚ-vøksturinn í leypandi prísum. Stórir prísvøkstur hevur eitt nú verið á útfluttum laksi síðan 2013 og príslækking á olju síðan 2014. Hetta hevur borið við sær eina fyri Føroyar fyrimunarliga betring av bytislutfallinum í uttanlandshandlinum. Í 2019 hevur tað verið nøgdin og ikki prísvøkstur av laksi, sum hevur drivið vøksturinn í BTÚ upp. Í makrelfiskiskapinum hevur gongdin verið, at bæði nøgdir og prísur eru økt í 2019. Eisini skal havast í huga at árliga nettotilflytingin síðstu árinu hevur verið um 2% av fólkatálinum. Hetta skal takast hædd fyri, um vit skulu rokna BTÚ-vøksturinn fyri hvønn íbúgva.

Talva I 1 vísir BTÚ býtt á útreiðslupartar í leypandi prísum í 2013, og vísir eisini staðfestu og mettu vakstrarískoytini til BTÚ-vøksturinn í leypandi prísum.

Bruttotjóðarúrtøkan býtt á eftirspurnar-/útreiðslupartar í leypandi prísum og %-vísa árliga vakstrarískoytið til BTÚ-vøksturinn								Talva I 1
<i>2013: Mió DKK; 2014-2020 Vakstrarískoytið %</i>	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Privat nýtsla	7.507	0,7%	4,3%	-4,6%	2,5%	2,7%	2,9%	2,8%
Almenn nýtsla	4.583	0,8%	0,9%	2,0%	1,0%	1,6%	1,4%	2,4%
Privatar íløgur	2.326	0,6%	-0,9%	2,8%	0,8%	1,2%	2,3%	1,0%
Goymslubroytingar	119	0,9%	1,1%	-1,0%	-1,1%	2,3%	-5,0%	0,0%
Almennar íløgur	820	0,5%	0,3%	0,0%	0,4%	1,4%	0,1%	1,0%
Allar íløgur uttan goymslubroytingar	3.146	1,1%	-0,6%	2,8%	1,1%	2,7%	2,4%	2,0%
Innlendskur eftirspurningur	15.356	3,5%	5,7%	-0,9%	3,6%	9,3%	1,8%	7,2%
Útflutningur í alt	7.874	2,6%	2,4%	7,5%	5,3%	-3,8%	8,7%	4,3%
Eftirspurningur tilsamans (uttan innflutning)	23.230	6,1%	8,0%	6,6%	8,9%	5,4%	10,4%	11,5%
Innflutningur íalt	8.475	-2,4%	2,2%	-0,3%	5,5%	2,4%	1,4%	4,5%
Nettóútflutningur (útlendskur eftirspurn.)	-601	5,0%	0,2%	7,8%	-0,2%	-6,3%	7,2%	-0,2%
BTÚ (innl. eftirsp. + netto útflut.)	14.754	8,4%	5,9%	6,9%	3,3%	3,0%	9,0%	7,0%
Bruttotjóðarúrtøkan	14.754	16.000	16.942	18.103	18.708	19.269	21.005	22.481

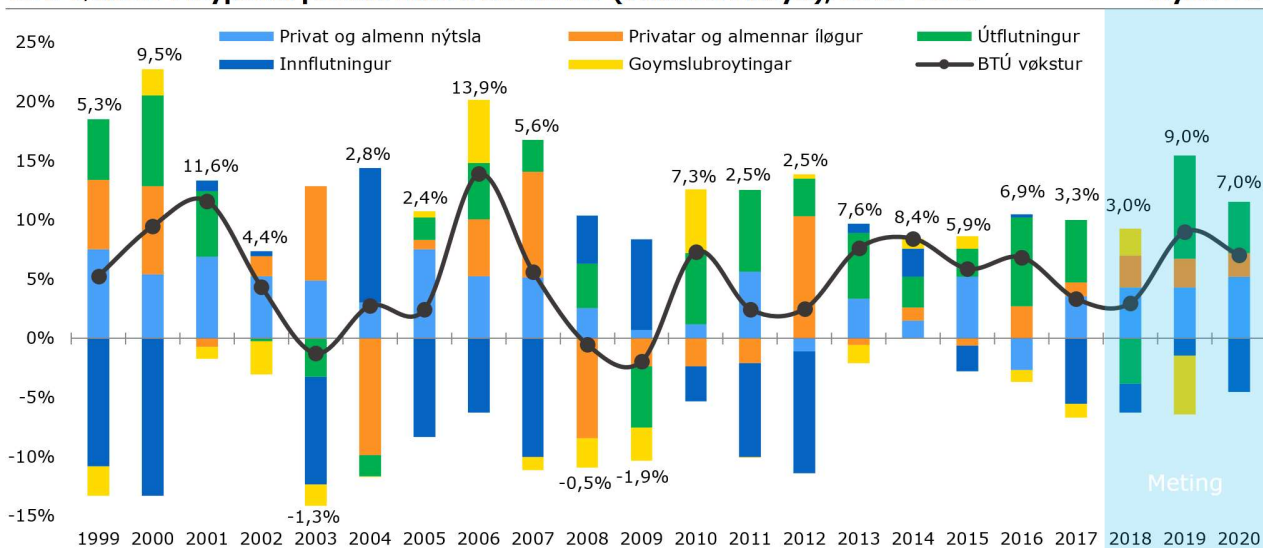
Kelda: Tjóðarroknskaparuppgerð hjá Hagstovu Føroya til og við 2017, árinu 2018-2020 eru egnar metingar.

Frágreiðingar um útrokningarhátt fyri vakstrarískoyti eru at finna í frágreiðing Búskaparráðsins á vári 2016 á síðu 11. Í hesi talvu fevna almennar íløgur um íløgur almenna tænastrugeirans (S13), og privatar íløgur (S11, S12, S14 og S15) fevna um íløgur hjá privatu vinnuni og íløgur hjá fyrirkøpum undir almennum ræði. Sostatt eru íløgur hjá fyrirkøpum undir almennum ræði íroknaðar vakstrarískoytið frá privatu íløgnum í talvu I 1.

Mynd I 1 vísir vøkstur í BTÚ í leypandi prísum býttan á innlendskan og útlendskan eftirspurning. Síðan 2010 hevur BTÚ í leypandi prísum verið í stórum vøkstri aftaná negativan vøkstur í 2008 og 2009.

BTÚ vøkstur í leypanði prísnum skift á útreiðslur (vakstrarískoyti), 1999-2020

Mynd I 1

Kelda: Útreiðslusíðan av framleiðslu er gjørd upp av Hagstovu Føroya til og við 2017, BTÚ er uppgjørt til og við 2017. Onnur viðurskipti eru metingar til og við 2020.

Um roknað varð í føstum prísnum, vildu einans broytingar í nýttu oljunøgðdunum og broytingar í útfluttu laksa- og makrelnøgðdunum talt við í fastprís-uppgerðini. Fyri 2013 stávaði til dømis nærum helvtin av BTÚ-vøkstrinum uppá 7,6% frá alivinnuni, og hesin vøkstur stávaði aftur frá prishækkingum í útflutninginum av alifiski (og ikki frá tøkunøgðdini, ið hetta árið fall).

Tað sæst, at tað serliga eru sveiggini í uttanlandshandlinum, sum ger at BTÚ sveiggjar. Stóri vøksturinn í útflutninginum í 2016 kemst serliga av prís-vøkstri á alifiski, meðan fallið í útflutninginum í 2018 stavar frá minni kvotum og minni tøku. Vøksturinn í 2019 kemur serliga frá størri tøkunøgðd av laksi.

Tekstkassi 2: Uppgerð av BTÚ í leypanði prísnum og ikki í føstum prísnum

Í Føroyum gera vit bert BTÚ upp í leypanði prísnum. Hetta merkir, at vit í Føroyum ikki kenna reala búskaparvøksturinn, sum er árligi vøksturinn í BTÚ í føstum prísnum. Útrokningin í føstum prísnum vísir reala (nøgðdarliga) búskaparvøksturinn. Hesin gevur ábendingar um produktivitetsvøksturinn í búskapinum. Vit noyðast tí at halda okkum til BTÚ í leypanði prísnum, tá vit (í kapitl I í frágreiðingini) skulu meta um framtíðar búskapargongdina í tí stutta siktinum.

At meta um framtíðar gongdina í BTÚ í leypanði prísnum er truplari enn at meta um BTÚ-gongdina í føstum prísnum. Harumframt hevur talið fyri vøksturinn í BTÚ í leypanði prísnum eitt avmarkað nýtsluríði. Prísgongdir í uttanlandshandlinum (innflutningi og útflutningi) hava seinnu árin stórliga ávirkað uppgjørda BTÚ-ið í leypanði prísnum. Lutføll millum ymiskt tilfar og framleiðslu í vinnugreinum eru meira støðug í føstum prísnum. Tí eru nakrir samanhagir lættari at halda skil á í føstum prísnum. Føroyski búskapurin sveiggjar nógv, tað er tí lættari at gera metingar við tjóðarroknskapinum í føstum prísnum.

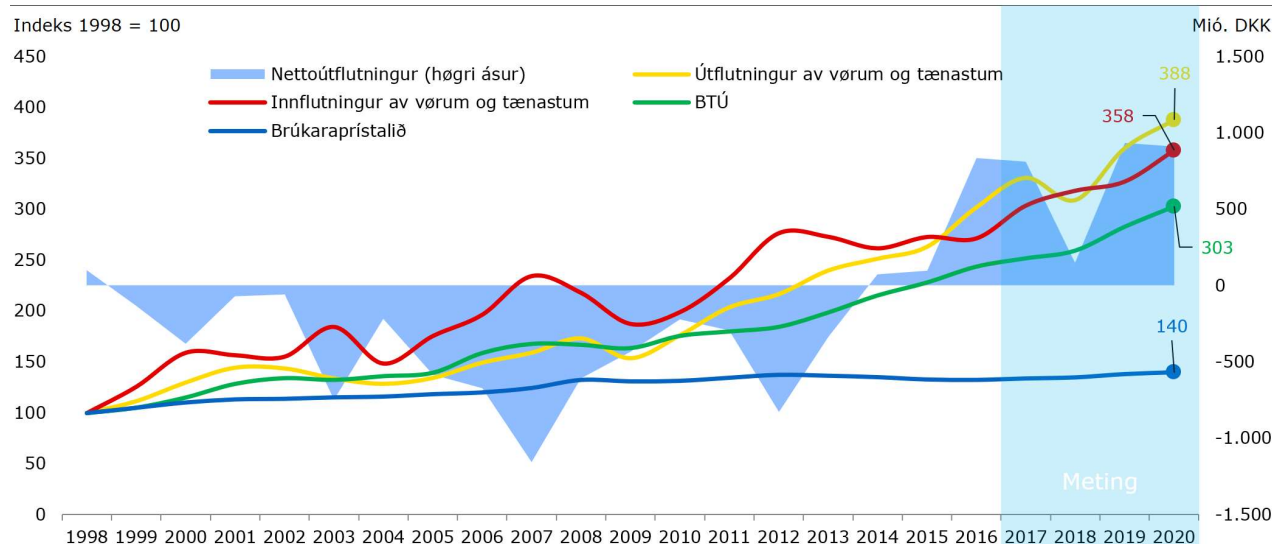
At gera metingar av framtíðar prísgongdum í m.a. uttanlandshandlinum er sera trupult, og hetta ger eisini metingina av BTÚ-vøkstrinum í leypanði prísnum meira óvissa. Ein uppperð av BTÚ-vøkstrinum í føstum prísnum hevði gjørt tað møguligt at mett um trendin í búskapargongdini í langa siktinum og sveiggini rundan um hendan trend í stutta siktinum. Ein slík uppperð hevði eisini minkað um óvissuna í metingunum, tí vit tá kundu sæð burtur frá prísbroytingum í m.a. uttanlandshandlinum.

I 1.1 Eftirspurningurin

Mynd I 2 vísir gongdina í innflutningi og útflutningi av vørum og tænastrum, BTÚ og brúkaraprístali. Av myndini sæst, at útflutningurin, innflutningurin og BTÚ í leypanði prísnum eru vaksin stórliga seinnu árin. Myndin bendir eisini á, at ein realvøksstur er hendur í BTÚ, við tað at vøkssturinn í brúkaraprístalinum er nógv minni enn vøkssturinn í hinum støddunum. Støddina á hesum realvøksstri kenna vit tó ikki, tí føroyska BTÚ-ið verður, sum áður nevnt, ikki gjørt upp í føstum prísnum.

Útlenskur eftirspurningur, BTÚ og brúkaraprístali 1998-2020, indeks 1998=100

Mynd I 2

Kelda: Hagstova Føroya hevur gjørt upp BTÚ til og við 2017, brúkaraprístalið til og við 2019. Út- og innflutningur av vørum og tænastrum er gjørt upp til og við 2017. Onnur viðurskifti eru egnar metingar.

Privatar íløgur í skip, flogfør og vindmyllur síggjast aftur í innflutningstølunum í mynd I 2 sum stór sveiggj í innflutningi, og samsvara hesi sveiggj við sveiggini í privatari íløgnum. Tá BTÚ verður gjørt upp, verður innflutningurin drigin frá útflutninginum fyri at finna talið fyri nettoútflutningin.

Nettóútflutningurin av vørum og tænastrum hevur verið negativur øll árin til og við 2013 burtursæð frá 1998. Síðani 2014 hevur nettoútflutningur Føroya av vørum og tænastrum verið positivur. Orsøkin til hetta eru heildarveitingin úr Danmark og lønarinntøkurnar úr útlandum, sum gera sítt til at geva eitt yvirskot á gjaldsjavnanum. Samstundis ger heildarveitingin, at almenna nýtslan í Føroyum í % av BTÚ oftast er størri enn í londunum, vit vanligu sammeta okkum við. Sama er galdandi fyri lønarinntøkur úr útlandum; hesar viðvirka eisini til, at privata nýtslan í % av BTÚ er størri enn í londunum, vit vanligu samanbera okkum við².

Søguliga hava stórar niðurgongdir í føroyska búskapinum ofta stavað frá stórum føllum í útflutninginum (útlenskur eftirspurningi ella oftast tvørrandi føroyskum útboði). Hesi føll hava ávirkað inntøkurnar í útflutningsvinnunum, sum aftur hava ávirkað arbeiðsvirknið og inntøkur í teimum vinnum, ið framleiða til innlenskan eftirspurning, sum síðani hava ávirkað úrslitini hjá almenna geiranum.

Omanfyri nevnda 'regla' er tó ikki uttan undantak. Undan kreppuni síðst í áttatiárunum og fyrst í nítiárunum skapti privat og alment íløguvirksemi, saman við lánsveitingum, óheft av útflutninginum, stór sveiggj í búskapargongdini. Seinni í tilgongdini minkaði útflutningurin eisini stórliga. Í árunum undan fíggjarkreppuni vóru búskaparligu sveiggini ei heldur orsakað av broytingum í útflutninginum, men heldur av lánsveitingum, privatari nýtslu og íløguvirksemi. Privata nýtslan sum partur av BTÚ fall árin 2008-2010. Vegna støddina á privatari nýtsluni í mun til BTÚ virkar eitt sovorðið fall ógvusligt á búskapin. Almennu íløgurnar minkaðu stórliga í 2009-2010, og hevði hetta eina uppáttur størri tálmandi ávirkan á

² Sí Búskaparráðið, búskaparráðsfrágreiðing á heysti 2013, síða 41.

búskapargongdina. Høvdu almennu íløgurnar ístaðin verið støðugar í hesum niðurgangskonjunkturi, hevði almenna íløguvirksemið havt eina stabiliserandi ávirkan á búskapargongdina.

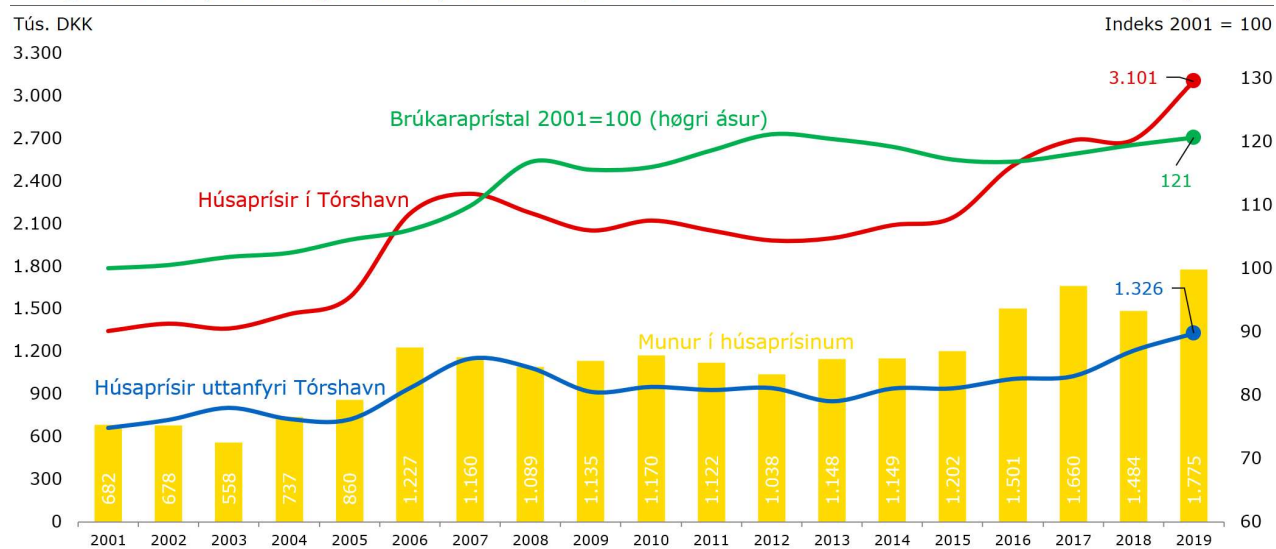
I 1.2 Bústaðarmarknaðurin

Mynd I 3 vísir gongdina í húsaprísnum, sum skrásett av Betri banka, umframt brúkaraprístalið.

Av myndini sæst, at eitt slag av 'bløðru' varð blást upp fram til 2007, sum síðani brast. Bløðran vísti seg serliga í húsaprísnum í miðstaðarøkinum.

Gongdin í húsaprísnum og brúkaraprístalinum, 2001-2019

Mynd I 3

Kelda: Hagstova Føroya og Betri Banki

Prísirnir á húsum í Tórshavn hava verið vaksandi síðan 2012, og teir eru nú á nógv hægri støði enn prísirnir í 2007. Munurin millum húsaprísir í Tórshavn og aðrastaðni í Føroyum vaks sera nógv frá 2006, og hevur ein prísmunur upp á eina góða milliún krónur hildið sær fram til 2016, tá prísmunurin fór upp á 1,5 mió kr., og í 2019 upp á nærum 1,8 mió kr.

Hagtølini í mynd I 3 frá Betri Banka geva tó ikki eina heilt neyva mynd av prís-gongdini. Eitt nú eru íbúðir ikki við í hagtølunum, og harafturat eru einans hús við grundøkjum millum 250 og 1.000 fermetrar tald við.

Fylgiskjal I 1, hvørs kelda er BankNordik, vísir býlisprísir pr. m² í Føroyum og og prís-gongdina pr. m² í Føroyum síðan 1985. Myndin í fylgiskjali I 1 vísir stóra prís-vøksturin pr. m² í Tórshavn síðan 1985. Stórir prís-vøkstur hevur verið á íbúðum seinastu árinum, men serliga er prísurin á sethúsum øktur í 2019. Útboðið av íbúðum er vaksið seinastu árinum og er fermetraprísurin fallin eitt vet í 2019. Fermetraprísurin á sethúsum er hinvegin vaksin lutfalsliga nógv seinasta árið, soleiðis at minni munur nú er á fermeturprísnum fyri sethús og íbúðir.

Negativa rentan og brúk av frívirðum í samband við keyp av húsum og íbúðum hava trýst prísin uppeftir. Vøksturinn í húsaprísnum økir um frívirðið á bústøðum. Hetta kann økja um peningamongdina, sum aftur leiðir til prís-vøkstur. Hetta ger at fólk gerast ríkari og betrar serliga um støðuna hjá teimum, ið hava fingið lut í økta frívirðinum. Tað, at fólk gerast ríkari, kann økja um nýtsluna. Hetta sóu vit í árunum undan seinastu fíggjakreppu, men tøluni, sum vit hava tøk, benda ikki á, at hetta ger seg galdandi í lötuni. Økt bjartskygni hjá føroysku húsarhaldunum kann tó føra til, at hetta móguliga broytist.

I 1.3 Vinnuviðkomandi bygnaðarbroytingar

Samstundis, sum fíggjarkreppan hevur havt sína ávirkan á búskapargongdina í Føroyum, eru stórar bygnaðarlígar broytingar farnar fram í føroyska búskapinum. Eitt er, at fólkasamansetingin er broytt; nakað annað er, at vinnugreinabýtið er broytt, og at útflutningsmynstur og marknaðarlond Føroya eisini eru broytt.

Mynd I 4 vísir talið av løntakarum, og mynd I 5 vísir virðisøkingina býtta á vinnugreinar.

Av mynd I 4 sæst lutfalsliga gongdin í løntakaratalinum býtt á tilfeingisvinnur, byggi- og framleiðsluvinnur og tænaðstuvinnur. Gongdin í samansetingini minnir um hana í okkara grannalondum, men tykist at ganga nakað seinni. Í grannalondunum eru tertieru vinnurnar vaksnar í løntakaratali, og tilfeingisvinnurnar minkaðar, og somuleiðis eisini framleiðsluvinnurnar. Hendan gongdin hevur gjørt seg galdandi í Føroyum fram til umleið 2011, men síðani hevur prosentbýtið av løntakarum, sum starvast í tilfeingisvinnuni (primera vinnan, tvs. serliga uppsjóðarvinnan og alivinnan) og í tænaðstuvinnuni (tertiera vinnan) verið stóðugt, meðan byggi- og framleiðsluvinnan (sekundera vinnan) er vaksin nakað.

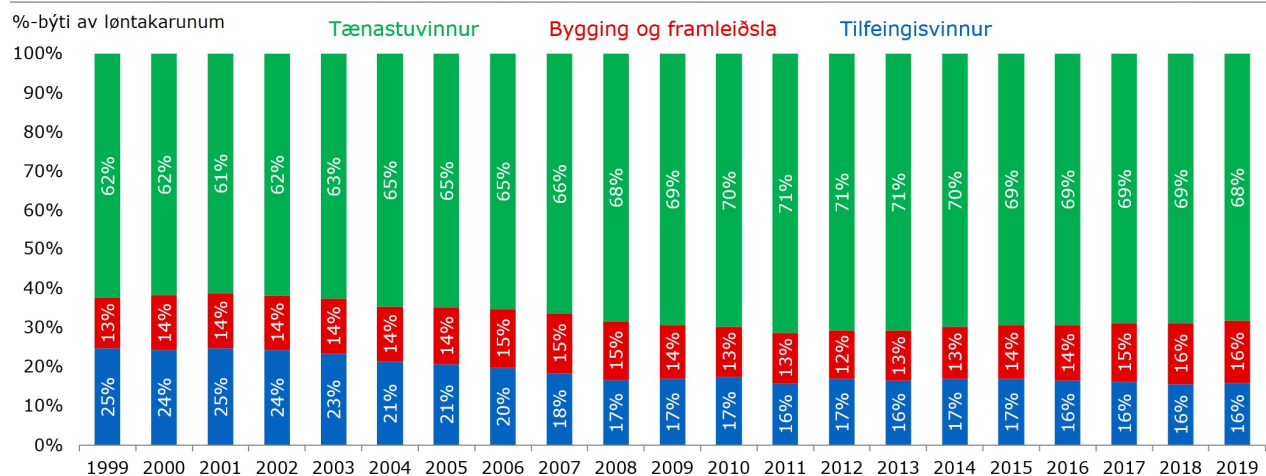
Tað er væl kent í búskaparsøguni, at fyrítøkur, sum virka á marknaðum við kapping, gera íløgur í framleiðslutól, ið eru meira tøkniliga framkomin, fyri at styrkja seg í kappingini og yvirliva. Hetta hevur við sær produktivitetsvøkstur, sum merkir, at fyrítøkan kann framleiða meiri við somu arbeiðsmegi ella tað sama við minni arbeiðsmegi, og hevur tí eisini fyri allan búskapin við sær vøkstur og tillagingar í vinnubygnaðinum.

Nógvar fyrítøkur í tilfeingisvinnum (t.d. uppsjóðarvinnur) og í byggi- og framleiðsluvinnum (t.d. byggivinna og fiskaframleiðsla) brúka framkomin framleiðslutól og eru ofta kapitaltungar. Tað er tí nærliggjandi at halda, at produktivitetsvøkstur er partur av grundini til at løntakararnir í hesum vinnum minka sum partur av øllum løntakarum – úr 38%³ í 1999 og í 29%⁴ í 2012, sí mynd I 4. Produktivitetsvøksturin er ivaleyst hildin fram aftaná 2012. Tó eru løntakararnir í bygging og framleiðsluvinnum øktir upp í 16% í 2018 og 2019.

Tað, at framleiðsluvinnan hevur eitt vaksandi tal av løntakarum, kann hava samband við, at byggivinnan er vaksin í hákonjunkturinum hesi árin. Tað, at talið av løntakarum í tilfeingisvinnuni ikki er minkað á sama hátt sum í okkara grannalondum, kemur av stóru framgongdini í ali- og uppsjóðarvinnuni, ið er ávirkað av stóru tilfeingisrentuni.

Løntakarabýti skift á tilfeingisv., bygging og framl. og tænaðstuv., 1999-2019

Mynd I 4

Kelda: Hagstova Føroya

³ Tilfeingisvinnur 25% + Bygging og framleiðsla 13%

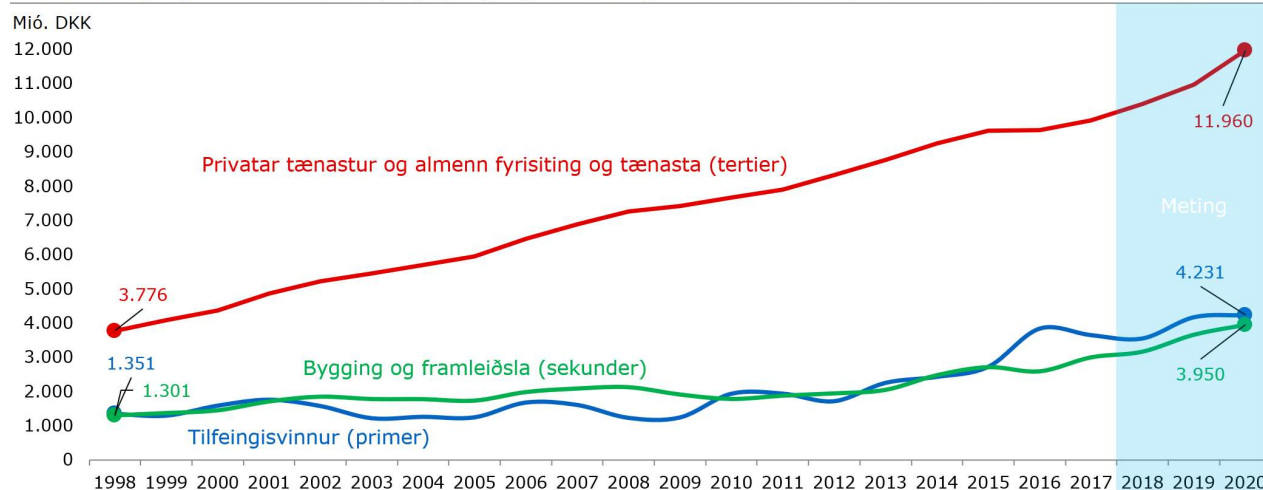
⁴ Tilfeingisvinnur 17% + Bygging og framleiðsla 12%

Meðan lutfallið av løntakarum í tilfeingis- og framleiðsluvinnuni hevur verið støðugt síðani 2011, hevur tilfeingisvinnan havt ein vaksandi prosentpart av samlaðu virðisøkingini, ið, sum sagt, í høvuðsheitum skyldast stóru tilfeingisrentuni.

Virðisøkingin í mió. kr. býtt á tilfeingisvinnur, byggi- og framleiðsluvinnur og tænastruvinnur er víst í mynd I 5. Tilfeingisvinnan er eyðkend við sínum stóru sveiggjum í virðisøkingini yvir ár.

Virðisøking býtt á tilfeingisv., bygging og framl. og tænastruvinnur, 1998-2020

Mynd I 5

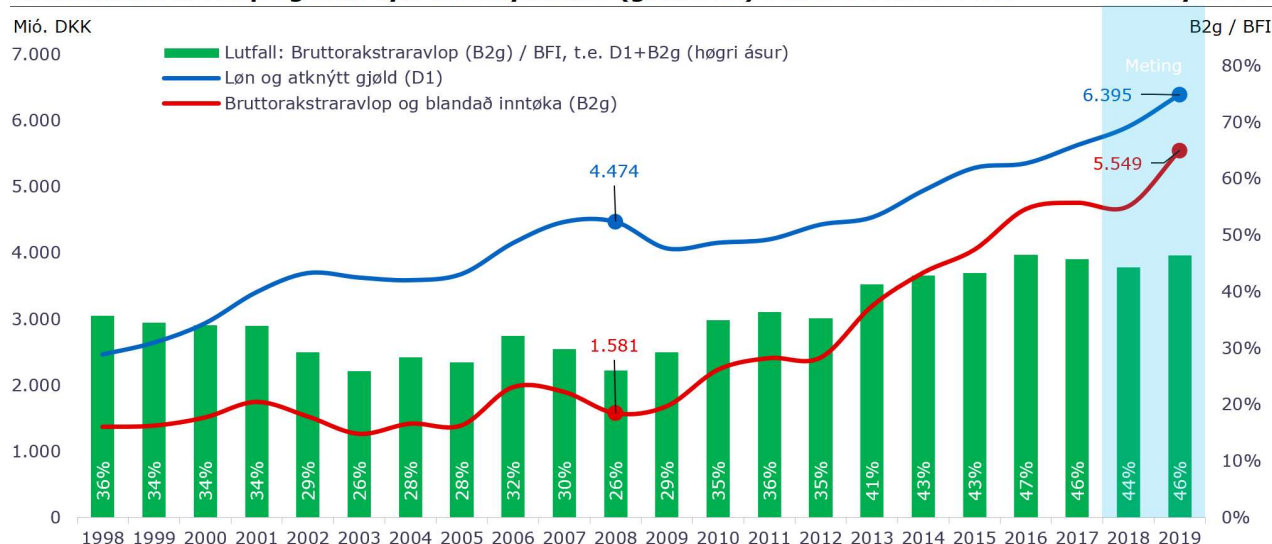
Kelda: Hagstova Føroya til og við 2017. Árin 2018-2020 eru egnar metingar.

Mynd I 6 vísir gongdina í bruttorakstraravlopi og lønum í vinnufyrítøkum⁵ í mió. kr. Eisini er roknað lutfallið millum bruttorakstraravlop og bruttofaktorinntøku (BFI). Myndin tekur við framroknað tøl fyri árin 2018 til 2020.

Vit síggja, at lønirnar í vinnufyrítøkum vuku nógv fram til fíggjarkreppuna í 2007-08, harnæst fullu tær og vóru í 2013 einans góðar 100 mió. kr. størri enn í 2008. Hetta svarar til ein vøkstur uppá 2,3%, ið umboðar eitt fall í realum virði av lønum⁶.

Bruttorakstraravlop og lønir fyri vinnufyrítøkur (geiri S11) í mió. kr. 1998-2019

Mynd I 6

Viðm.: Vinnufyrítøkur eru framleiðandi eindirnar, sum eru partur av geiri S11 í tjóðarroknaskapinum. Bruttofaktorinntøkan fyri geiran er samansett av lønum vm og bruttorakstraravlopinum hjá hesum eindum.

Kelda: Uppgerð hjá Hagstovu Føroya 1998-2017, árin 2018-2019 eru egnar metingar.

⁵ Hetta eru allar lønir uttan tær í almennu fyrisingini og í fíggjaryrítøkum.

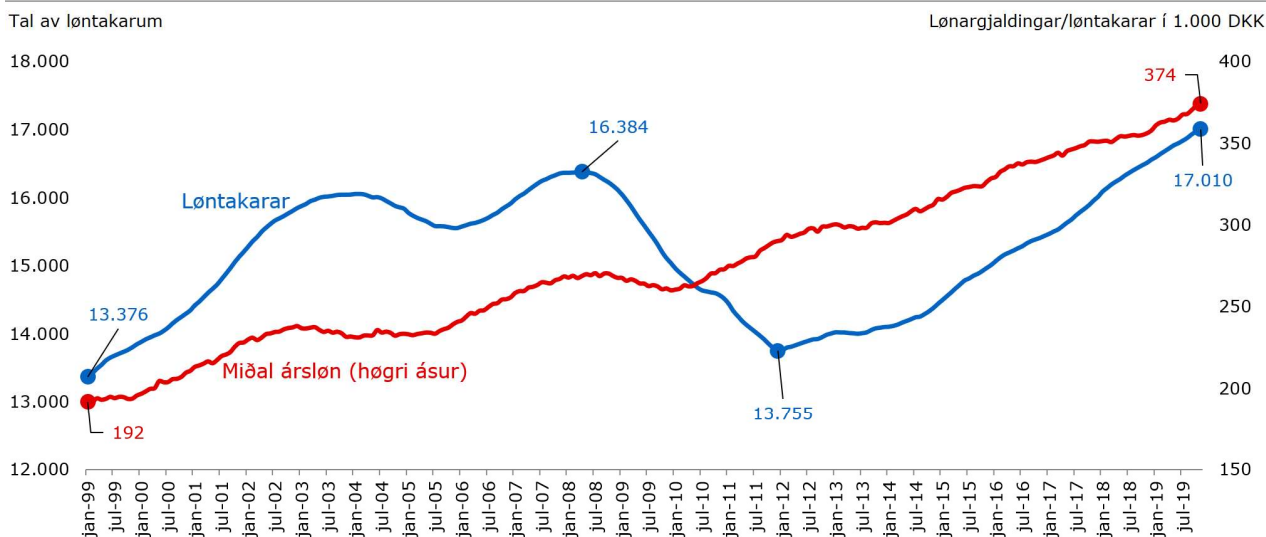
⁶ Brúkarapristal 1. ársfjórðing 2008 til 1. ársfjórðing 2013 vaks við 6,5%.

Bruttorakstraravlopið í vinnufyrirøkum stóð stórt sæð í stað frá 1998 fram til 2008, men er vaksið stórliga síðan 2008. Talan er um umleið eina trifalding í bruttorakstraravlopi úr 1.581 mió. kr. í 2008 uppí 5.549 mió. kr. í 2019.

Lutfallið millum bruttorakstraravlop og BFI er vaksið nógv síðani 2008, úr 26% í 2008 uppí 46% í 2019. Orsøkin til hesa lutfalsliga stóru broyting síðan 2008 eru stóru vinningarnir í uppsjóvarvinnuni og alivinnuni seinastu árin, sum ikki eru falnir løntakarum í allari vinnuni í lut, men mest kapitalávanarunum.

Mynd I 7 vísir talið av løntakarum og roknaða miðal árslønum pr. løntakara í vinnufyrirøkum⁷ frá januar 1999 til november 2019. Strikumyndirnar byggja á útrokningar av leypandi 12 mánaða miðal, sí tekstkassa 4.

Løntakarar og miðal árslønum í privatum vinnuligum virkseimi, jan-99 til nov-19 Mynd I 7

Víðm.: Talið av løntakarum (12 mðr. leypandi miðal) og lønarútgjaldingarnar (árslønum pr. løntakara, 12 mðr. leypandi miðal) frá privatum vinnuligum virkseimi er í hesari mynd avmarkað til allar útgjaldandi, framleiðandi eindir undantikið tær, ið eru í vinnugreinabólkingunum "Landsfyrirsiting", "Kommunur og ríkisstovnar", "Undirvísing" og "Heilsu- og almannaverk".

Kelda: Hagstova Føroya og egin útrokning av løntakararum, 12 mðr. leypandi miðal og miðal árslønum pr. løntakara, 12 mðr. leypandi miðal.

Myndin vísir, at stór sveiggj hava verið í løntakaratalinum í vinnufyrirøkum árin 1999-2019. Ein stórus vøkstur var fram til 2004, eitt lítið fall í 2005, aftur vøkstur í 2006-08 og síðani eitt fall fram til januar 2012. Eftir januar 2012 hevur aftur verið vøkstur í løntakaratalinum í vinnufyrirøkum. Hesin vøgsturin hevur serliga verið stórus síðani miðskeiðis í 2014. Síðani januar 2018 er løntakaratalið farið at vaksa skjóttari enn miðal árslønumin.

Roknað miðalløn pr. løntakara í vinnufyrirøkum er vaksin síðani 1999. Strikumyndin í mynd I 7 vísir nøkur sveiggj, ið hanga saman við konjunkturgongdini.

Myndin bendir á, at produktivitetur og reallønir í vinnufyrirøkum eru vaksin nevnivert síðan 1999, tí meðan miðalløngjaldingarnar næstan eru tvífaldaðar er brúkaraprístalið bert vaksið góð 20% síðan aldarskiðið.

Øvugt vísir mynd I 7, at roknað løn pr. løntakara í vinnufyrirøkum er vaksin nógv í sama tíðarskeiði. Vísandi til mynd I 6 er talan sostatt um, at talið av løntakarum í vinnufyrirøkum er nógv minkað fram til 2013, sí mynd I 7, og at tað tí verður meira løn til hvønn, tá miðaltalið verður roknað.

Búskaparráðið er framvegis av tí fatan, at skeiklandi skipanir forða vinnuligari tillaging til produktivitetvøkstur, sum eisini var víst á í undanfarnu frágreiðing. Dømi um hetta eru serskattaskipanir, sum sjófolk og uttanlandsarbeiðarar fáa. Hesi víðurskipti hava Skattanevndin og Vinnuhúsið somuleiðis víst á í sínum frágreiðingum. At fult gjald ikki verður kravt fyri nýtisluna av náttúrurættindum skeiklar somuleiðis hesi tillaging. Umframt tað, skeiklar avgjaldið á fisk, sum verður avreiddur uttanlands, tillagingarnar til produktivitetvøksturin. Avgjaldið virkar sum vinnuligur stuðul til fiskavirking á landi.

⁷ Hetta eru allir løntakarar uttan teir í almenna geiranum og í fíggarfyrirøkum.

Samlað sæð metir Búskaparráðið, at reglurnar rundan um fiskivinnuna eru ov stírnar og skeiklandi við óskynsamum avmarkingum. Avtøka av hesum serskipanum hevði frígivið arbeiðsmegi, sum tørvur er á bæði nú við troti á arbeiðsmegi, og í langa siktinum, har brúk er fyri produktivitetsvøkstri/búskaparvøkstri fyri at vaksa um atdráttarmegina í samband við tilflyting, og sum kann møta komandi haldførissavbjóðingum við broyttu fólkasamansetingini. Nýskipanir í fiskivinnuni vera viðgjørddar kapitlul II.

Gongdin í fólkatálinum og nettotilflytingini er týðandi indikatorur fyri búskapargongdina og vinnuligu gongdina í Føroyum, bæði í tí stutta og langa siktinum.

Mynd I 8 vísir sambandið millum nettotilflyting og arbeiðsloysi. Tølini fyri nettotilflyting byggja á leypandi 12 mánaða samanlegging, sum vísir trendin í gongdini, sí tekstkassa 4. Myndin vísir, at nettofráflytingin sum heild hevur verið rættiliga stór í tíðarskeiðnum juli 2004 til 2014. Trý tíðarskeið hava verið við positivari nettotilflyting, nevniliga árinum 1998-2004, partar av 2008-2009 og árinum 2014 til november 2019. Nettotilflytingin hevur stabilserað seg á umleið 600 árligar tilflytingar.

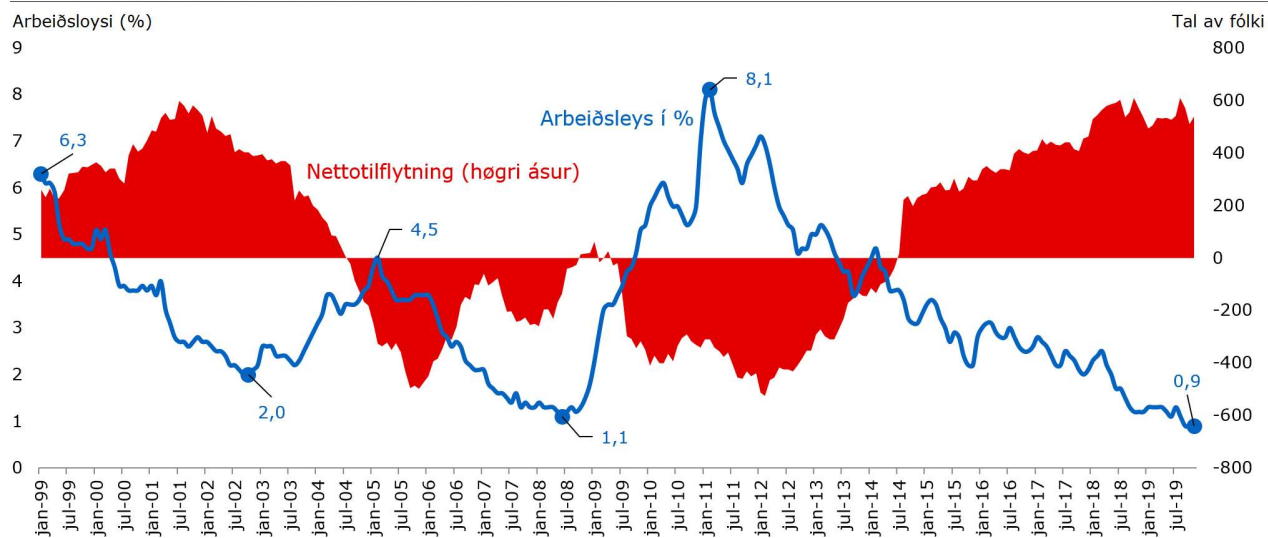
Nettotilflytingin í seinastuni hevur uttan iva samband við vaksandi tal av størvum í Føroyum. Størri arbeiðsloysi í Føroyum sýnist at minka um nettotilflytingina og øvugt, tó uttan at hetta samband forklárar alla gongdina í tølunum. Seinastu tølini benda á, at nettotilflytingin heldur áfram í næstkomandi tíð.

Burðaravlopið og nettotilflytingin geva fólkaøksturin.

Arbeiðsloysið var 0,9% í november 2019, og lága arbeiðsloysið stendur við.

Arbeiðsloysi og nettotilflyting, jan-99 til nov-19

Mynd I 8

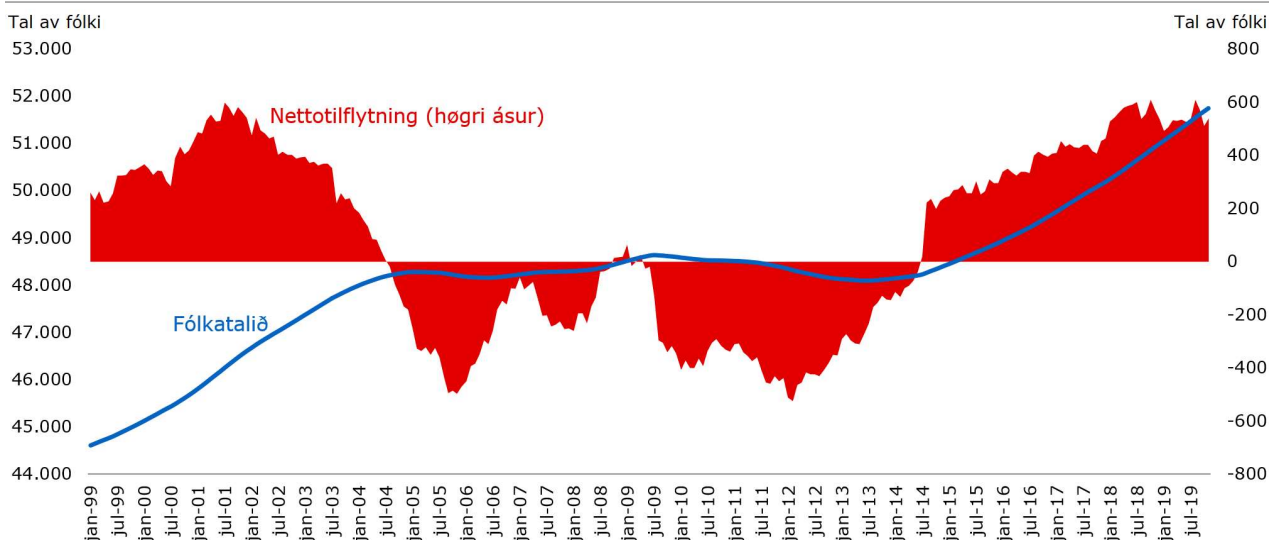

Kelda: Hagstova Føroya og egin útrokning av nettotilflyting, leypandi 12 mánaða samanlegging.

Mynd I 9 vísir gongdina í fólkatálinum sum leypandi 12 mánaða miðal og í nettotilflytingini sum leypandi 12 mánaða samanlegging. Vit síggja, at fólkatálið stóð í stað frá 2004 til 2014. Í 2014 var fyrstu ferð síðan 2009 vøkstur í fólkatálinum, og hevur stórus vøkstur verið líka síðan.

Fólkatal og nettotilflyting, jan-99 til nov-19

Mynd I 9

Kelda: Hagstova Føroya og egin útrokning av nettotilflyting, leypandi 12 mðr. samanlegging og fólkatalinum, uppgjørt sum 12 mðr. leypandi miðal.

Tekstokassi 3: Tilflyting til Føroya og eftirspurningur eftir arbeiðsmegi í byggivinnuni

Frá stórum byggivirkjum hevur Búskaparráðið fingið at vita, at talið av útlenskum handverkarum í Føroyum er vaksið nógv síðan miðskeiðis í 2017, og at tað hevur verið ein stór avbjóðing at finna bústaðir til hesar handverkarar. Hetta kundi bent á, at ein týðandi partur av tilflytingini til Føroya hevur fevnt um útlenskar handverkarar, sum flyta millum Føroyar og útlond, nú eftirspurningur eftir arbeiðsmegi í byggivinnuni er stórur vegna vaksandi virkseimi (sí lönargjaldingar í talvu I 5), og at hetta vaksandi virkseimið sostatt hevur ávirkað lönakaratal, almennu inntøkurnar, BTÚ-vøkstur og fastognarprísir. Minkar hetta byggivirkseimið, kemur tað at ávirka nevndu støddir ðvugtan veg.

Tekstokassi 4: Trend útrokningar, ið byggja á 12 mánaða leypandi samanlegging og miðal, herundir ár til ár %-broytingar, stutt frágreiðing

12 mánaða leypandi samanlegging er samanlegging av 12 undanfarnu mánaðunum, roknað fyri hvønn mánaða.

12 mánaða leypandi miðal er miðal av seinastu 12 undanfarnu mánaðunum, roknað fyri hvønn mánaða. Ár til ár %-broytingar bygt á leypandi 12 mánaða samanlegging ella miðal. Týðningur av hesum háttalagnum kann lýsast við einum dømi í mynd I 18a og b (samlaðar lönir):

Fyri juli 2018 leggja vit saman lönirnar 12 mánaðir aftur í tíðina frá jul-18 til aug-17 og gevur hetta 9,228 mia. kr. Vit leggja eisini saman 12 mánaðir aftur í tíðina frá jul-17 til aug-16 og gevur hetta 8,760 mia. kr. Ár til ár %-broytingin (ella vakstrarratan) verður so útroknað sum $9,228/8,760 - 1 = 5,3\%$.

Hetta háttalag verður nýtt ístaðin fyri vanliga háttalagið, har vøksturin verður roknaður higartil í árinum í mun til sama tíðarskeiðið árið fyri. Hvør mánaði verður her "roknaður upp" til eitt ársstøði. Tað verður roknað út hvussu %-vísi vøksturin (ella %-vísa fallið) hevur verið fyri hendan "upproknaða mánaðin" í mun til somuleiðis "upproknaða mánaðin" eitt ár frammanundan. Ein mánaði, ið víkir nógv frá undanfarnu mánaðunum, ger sostatt ikki so nógv mun í "upprokningini".

I 1.4 Laksa- og oljuprísir

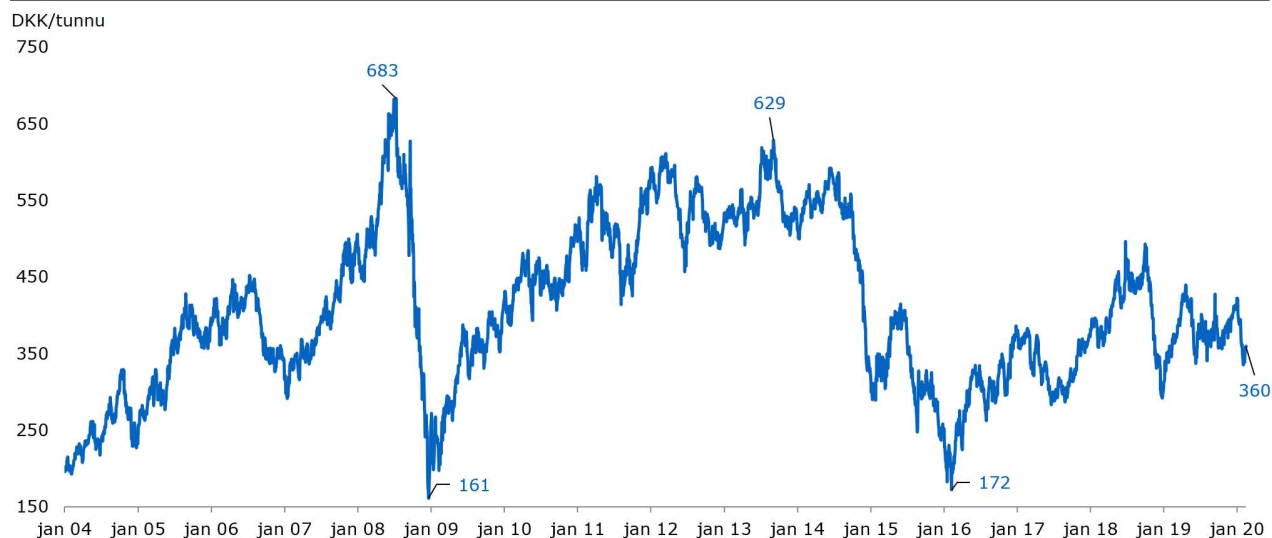
Laksa- og oljuprísir ávirka føroyska búskapin stórliga í leypandi prísnum.

Mynd I 10 vísir gongdina í oljuprísinum⁸ í donskum krónum síðan januar 2004.

Vit síggja, at oljuprísurin hevur sveiggjað rættiliga nógv, og at hann í løtuni liggur á umleið 360 DKK/tunnu. Eitt stórt prísfall hendi á olju eftir august 2014. Í \$/tunnu hevur prísurin síðan primo 2015 sveiggjað millum í høvuðsheitum 40 og 66 dollarar, men er hann farin upp um 70 dollarar í stuttum tíðarskeiðum av 2018 og 2019.

Spotprísur á olju (DKK/tunnu), jan-04 til feb-20

Mynd I 10

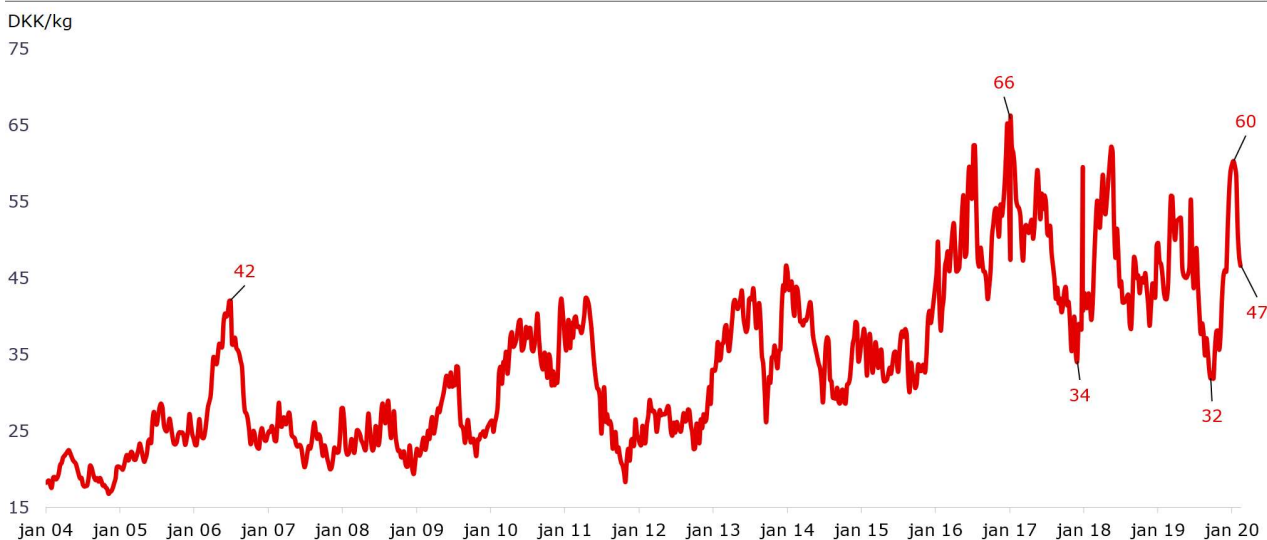
Kelda: Egnar útrokningar við støði í oljuprís frá Thomson/Reuters og gjaldoyrakursi frá Danmarks Nationalbank.

Mynd I 11 vísir gongdina í laksaprísinum í donskum krónum seinastu árin. Vit síggja, at sveiggini eru stór, men at trendurin er ein prísvøkstur seinastu nógvu árin. Prísurin var í hæddini í januar 2017, men var niðri á 32 kr/kg í september 2019, og var í januar 2020 uppi á 60 kr/kg. Fyrstu dagarnar í februar er laksaprísurin fallin niður á 47 kr/kg, og stavar hetta fall m.a. frá Corona virusinum.

⁸ Hetta er WTI (West Texas Intermediate) oljan, hvørs prísir vanliga eru lægri enn norðsjóvarolju (Brent) prísir.

Spotprísur á laks (DKK/kg) hvørja viku, jan-04 til feb-20

Mynd I 11

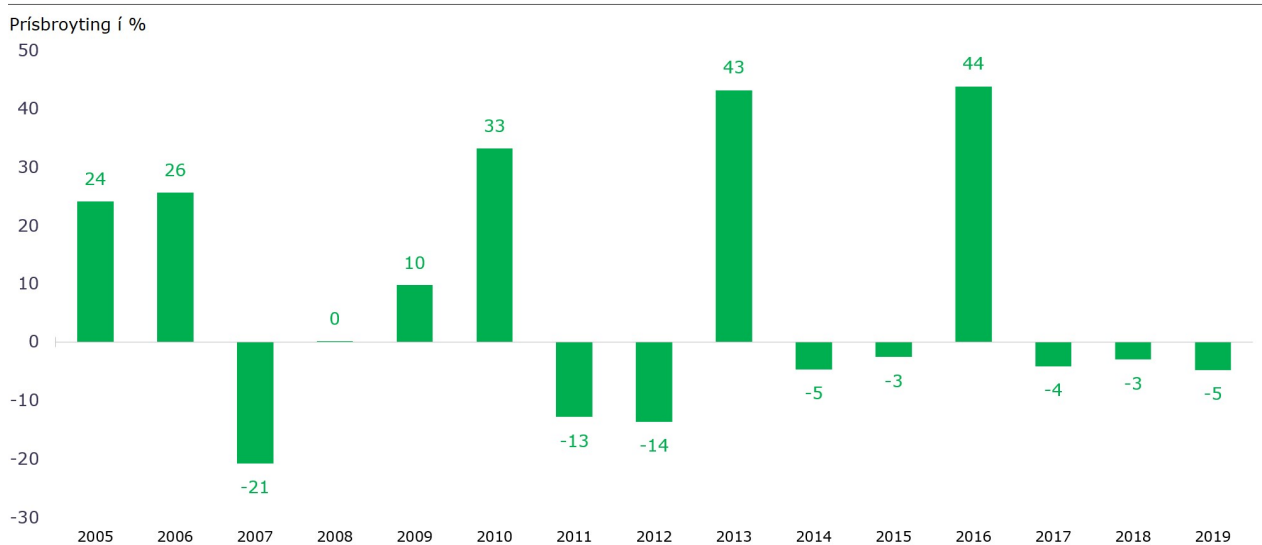

Kelda: Egnar útrokningar við støði í laksaprísi (í NOK) frá fishpool.eu og gjaldoyrakursi frá Danmarks Nationalbank.

Mynd I 12 vísir árliku prosentbroytingina í laksaprísinum í donskum krónum (miðalprísur fyri allar vikur í árinum). Í 2013 var ein prísavøkstur uppá 43% í mun til árið fyri, meðan prísavøksturur í 2016 var 44% í mun til árið fyri. Í 2017 var ein lítill prís-lækking á 4%, og tað sama er galdandi í 2018, har prís-lækkingin hevur verið 3%. Laksaprísurin fall 5% í 2019 í mun til 2018.

Árlik prosent broyting í spotprísinum á laks (DKK), 2005-2019

Mynd I 12

Kelda: Egnar útrokningar við støði í laksaprísi (í NOK) frá fishpool.eu og gjaldoyrakursi frá Danmarks Nationalbank.

I 1.5 Handilsjavnin

Talva I 2 vísir gongdina í vøruútflutningi og vøruinnflutningi Føroya fyri 2019 sammett 2018.

Innflutningstølini vísa, at innflutningsvirðið 2019 veksur í mun til 2018 við tilsamans 4,9%. Um skip og flogfær verða roknaði frá, vaks innflutningurin 2,2%.

Frágreiðingar um útrokningarhátt fyri vakstrarískoyti eru at finna í frágreiðing Búskaparráðsins á vári 2016 á síðu 11.

Í 2019 var innflutt fyri 8,1 mia. kr. av vørum. Hetta er met, og fyri fyrstu ferð er árligi innflutningurin omanfyri 8 mia. kr. Samanborið við 2018 er vøksturin 379 mia. ella 4,9%. Innflutningurin til beinleiðis nýtslu er vaksin við 4,7%, meðan innflutningurin av bilum o.ø. flutningsførum er vaksin við 14,5% í 2019 sammet við 2018. Innflutt tilfar til byggivirki er vaks við 1,9%. Innflutningurin av brennievni o.t. er minkað 11,7% ella 150 mió. kr., og samstundis er innflutningurin av maskinum o.a. útgerð minkaður við 21,5%.

Samlaði útflutningurin í 2019 var 9,5 mia. kr. Samanborið við árið frammanundan er talan um ein vøkstur á 1,5 mia. kr. ella 19%. Uttan skip og flogfør vaks útflutningurin 19,1%. Vøkstur var í útflutninginum av uppsjóvarfiski og alifiski uppá ávikavist 30,3% og 20,9%, meðan útflutningurin av botnfiski og øðrum fiskasløgum vaks við 8,8%. Vit útflyta framvegis mest av laks, vøksturin var í 2019 700 mió. kr., og fór útflutningurin av laks fyri fyrstu ferð upp um 4 mia. kr.

Yvirskotið á handilsjavnanum er vaksið seinastu árin og hevur verið serliga stórt árin 2016, 2017 og 2019, og stavar hetta partvís frá betringini í býtislutfallinum í uttanlandshandlinum. Handilsjavnin í 2019 vísti eitt yvirskot uppá 1.425 mió. kr. (við skipum).

Inn- og útflutningur av vørum árin 2018 og 2019 og handilsjavnin 2011-2019

Talva I 2

	Mió. DKK (cif)			%-vøkstur	Vakstrar-ískoyti	Støddarlutfall			
	2018	2019	Vøkstur						
<i>Innflutningur</i>									
Til hav- og landbúnað	485	550	64	13,3%	-	6,3%			
Til byggivirki	816	832	16	1,9%	-	10,5%			
Til aðra framleiðslu	1.614	1.913	299	18,5%	-	20,9%			
Brennievni o.t.	1.283	1.134	-150	-11,7%	-	16,6%			
Maskinur o.o. útgerð	1.014	795	-218	-21,5%	-	13,1%			
Bilar o.o. flutningsfør	494	565	72	14,5%	-	6,4%			
Til beinleiðis nýtslu	1.580	1.654	75	4,7%	-	20,4%			
Skip, flogfør o.t.	213	424	211	99,1%	-	2,8%			
Rávøra til fiskavirking	244	254	10	4,2%	-	3,2%			
Vøruinnflutningur í alt	7.743	8.122	379	4,9%	100%	100%			
Vøruinnflutningur ex. skip, flogfør o.t.	7.530	7.698	167	2,2%	-	97,2%			
	Mió. DKK (fob)			%-vøkstur	Vakstrar-ískoyti	Støddarlutfall			
	2018	2019	Vøkstur						
<i>Útflutningur</i>									
Alifiskur	3.342	4.042	700	20,9%	45,9%	41,7%			
Uppsjóvarfiskur	1.848	2.407	559	30,3%	36,7%	23,0%			
Botnfiskur og onnur fiskasløg	2.292	2.494	202	8,8%	13,2%	28,6%			
Aðrar vøru	447	509	62	13,8%	4,1%	5,6%			
Skip, flogfør o.t.	90	94	5	5,4%	0,3%	1,1%			
Vøruútflutningur í alt	8.023	9.546	1.523	19,0%	100%	100%			
Vøruútflutningur ex. Skip, flogfør o.t.	7.934	9.452	1.518	19,1%	-	98,9%			
<i>Handilsjavnin, árin 2010-2018</i>	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Við skip o.t., mió DKK	128	-1.167	-169	348	758	1.492	1.516	280	1.425
Uttan skip o.t., mió DKK	222	-145	552	584	1.182	1.789	1.865	403	1.754

Kelda: Hagstova Føroya

I 1.6 Gjaldsjavnin

Gjaldsjavnin er ein uppgerð av búskaparligu viðskiftunum millum Føroyar og umheimin fyri eitt ávíst tíðarskeið - vanliga 1 ár.

Gjaldsjavnin gevur eina lýsing av samlaða handlinum, sum Føroyar hava við umheimin (inntøkur frá útflutningi og útreiðslur til útlond), umframt hvat vit eiga og skylda uttanlands (nettoogn í útlondum ella nettoskuld til útlond).

Gjaldsjavnin er ein roknskaparlík uppgerð. At uppgerðin er roknskaparlík merkir m.a., at vit hava eina *rakstraruppgerð gjaldsjavnans* (skráseting av inntøkum og útreiðslum) og eina *kapitaluppgerð gjaldsjavnans* (skráseting av ogn og skuld). Sammeta vit við ein vanligan roknskap, svarar *nettoognin í útlondum* (ella nettoskuldin til útlond) í *kapitaluppgerð gjaldsjavnans* til *eginognina* í einum vanligum roknskapi. Netto rakstraruppgerð gjaldsjavnans svarar eisini til roknskaparúrslitið í einum vanligum roknskapi.

Í einum vanligum roknskapi ber til at rokna seg fram til (ella at avstemma) ársroknskaparúrslitið netto, tá vit kenna árligu broytingina í eginogn, og vit eisini fáa upplýst kursbroytingar og avskrivningar í árinum. Sostatt ber til at uppgera netto roknskaparúrslitið frá bæði **rakstarsíðuni** (ið er tað vanliga) og frá **statussíðuni** (ið ikki er so vanligt).

Tá tað snýr seg um gjaldsjavnin, ber tað tilsvareandi til at rokna seg fram til (ella at avstemma) netto rakstraruppgerð gjaldsjavnans, tá vit kenna árligu broytingina í nettoogn/nettoskuld í útlondum, og vit eisini fáa upplýst kursbroytingar og avskrivningar í árinum.

Í praksis er tað ein størri avbjóðing at gera upp árligu broytingina í ogn og skuld í útlondum, og eisini at kenna til allar kursbroytingar v.m. í árinum.

Tessvegna verður hesin háttur til óbeinleiðis at gera upp netto rakstraruppgerð gjaldsjavnans frá **statussíðuni** ikki serliga neyvur. **Tí verður størri dentur lagdur á at fáa til vega allar tøk upplýsingar um inntøkur og útreiðslur á rakstraruppgerð gjaldsjavnans og at gera nettoúrslitið upp við støði í hesum.**

Gjaldsjavnin verður sostatt hereftir uppgjørdur frá rakstrarsíðuni. Samstundis fer eisini at verða roynt at fáa til vega neyvari upplýsingar um ogn og skuld í útlondum, soleiðis at ein avstemming eisini kann fara fram út frá árligu broytingini í status.

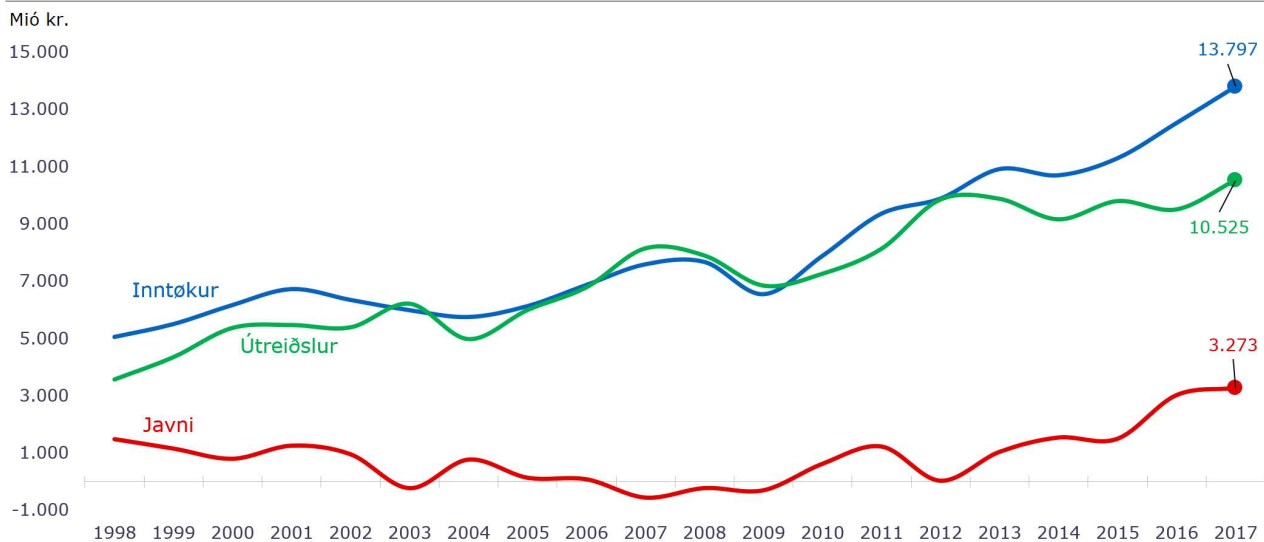
Av tí at tað er ein so stór og arbeiðskrevjandi avbjóðing neyvt at gera upp gjaldsjavnin, hava gjaldsjavnaúrslitini ikki verið stórvegis umrødd í undanfarnu búskaparráðsfrágreiðingum. Vónandi broyrtist hetta.

Mynd I 13 vísir, at í 2017 vóru inntøkurnar á rakstrarsíðu gjaldsjavnans 13,8 mia kr, og útreiðlurnar vóru 10,5 mia. kr. Hetta gav eitt nettoúrslit upp á 3,3 mia. kr. Bert 4 ferðir síðan 1998 hevur úrslitið verið negativt.

Nýggjari tøl eru ikki tøk, men mett verður at javnin í 2018 og 2019 eisini er stórt positivur.

Rakstrarviðurskipti gjaldjavnans, høvuðstøl, 1998 til 2017

Mynd I 13

Viðm.: Rakstraruppgerð gjaldjavnans er eisini nevnd leypanði postar á gjaldjavnnum.

Kelda: Hagstova Føroya

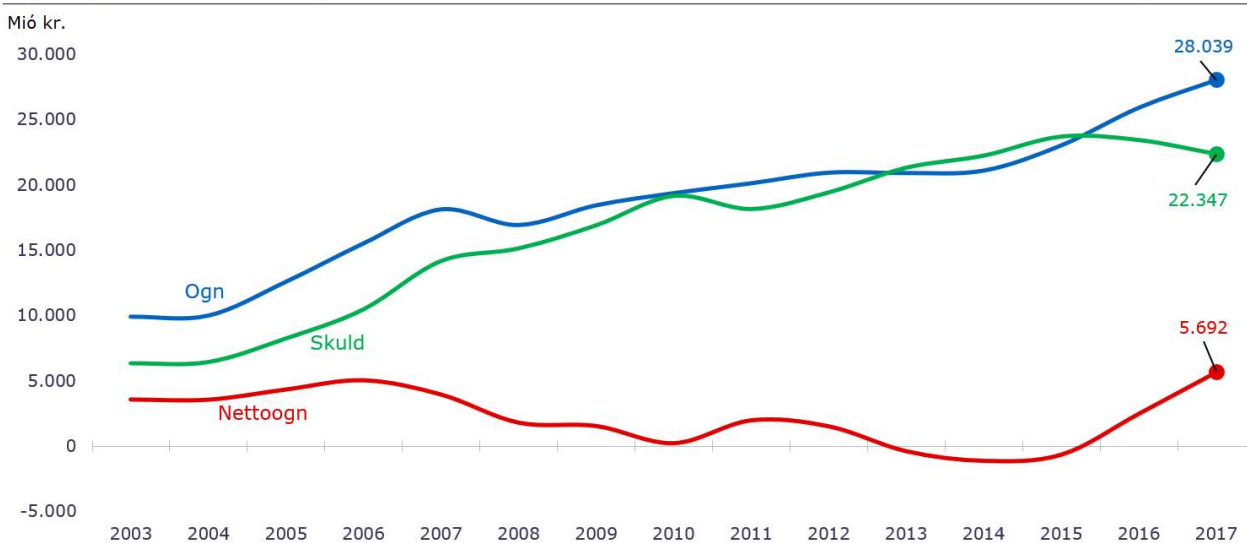
Mynd I 14 vísir, at í 2017 var nettoognin 5,7 mia kr. Bruttoskuldin og bruttoognin vóru hetta árið ávíkavist 22,4 mia. kr. og 28,0 mia. kr.

Bert trýggjar ferðir síðan 2003 hefur nettoognin verið negativ.

Nýggjari tøl eru ikki tøk, men mett verður, at nettoognin í útlondum í 2018 og 2019 eisini er vaksandi.

Ogn og skuld uttanlands, 2003 til 2017

Mynd I 14

Kelda: Hagstova Føroya

Rakstraruppgerð gjaldsjavnans er bólkað sum víst í talvu I 3. Talvan vísir nettotøl fyri útreiðslur og inntøkur. Bólkingin av **inntøkum** og **útreiðslum** er forklárað niðanfyri:

- Vøruhandil er inn- og útflutningur av vørum. Her finnst neyv skráseting.
- Tænastuhandil er inn- og útflutningur av tænastum. Her finnst ikki neyv skráseting.
- Inntøkuflytingar eru ein samanteljning av lønarflytingum og íløgu- og fíggarvirksemi.
- Lønarflytingar eru keyp og søla av arbeiðsmegi millum Føroyar og umheimin. **Lønarinntøkan** stavar frá útlenskum arbeiðsgevarum, herundir m.a. DIS, NIS, útlensk fiskiskip og

frálandavinnu (supplyskip o.a) umframt arbeiði á landi, t.d. handverkarar. **Lønarútreiðsla** er lønir goldnar útlendingum frá føroyskum arbeiðsgevarum.

- Íløgu- og fíggarvirksemi er uppgerð av inntøkum og útreiðslum, ið stava frá fíggarogn. Fíggarognir verða bólkaðar í beinleiðis íløgur, virðisbrøv, innlán og útlán.
- Rakstrarflytingar eru veitingar til og úr útlandum, har onki beinleiðis arbeiði ella annað avrik er knýtt at flytingini. Dømi um tílíkar flytingar eru ríkisveitingar, eftirlønir og endurtryggingargjöld.

Rakstrarviðskifti gjaldsjavnans, høvuðstøl netto, 1998-2017

Talva I 3

Ár	Vørun	Tænastur	Lønar- flytingar	Íløgu- og fíggarvirksemi	Rakstrar- flytingar	Aðrir geirar	Tilsamans
1998	464	-286	287	-57	994	87	1.488
1999	56	-296	313	-15	1009	93	1.160
2000	-302	-373	310	22	1.050	98	804
2001	302	-423	224	31	1.072	56	1.261
2002	412	-513	245	71	696	53	963
2003	-854	-477	307	55	701	47	-221
2004	61	-448	263	131	700	70	777
2005	-454	-583	280	86	779	36	143
2006	-600	-592	314	87	773	108	90
2007	-1228	-825	307	67	768	361	-550
2008	-457	-623	364	-286	758	27	-217
2009	70	-841	479	-757	761	-6	-294
2010	509	-899	535	-365	779	70	629
2011	321	-839	640	86	782	243	1.233
2012	-936	-534	708	24	789	-12	38
2013	125	-727	806	19	780	40	1044
2014	680	-547	802	-213	807	17	1545
2015	1086	-916	758	-290	817	45	1500
2016	1773	-289	791	-100	789	57	3021
2017	1824	-384	707	-46	785	387	3273

Kelda: Hagstova Føroya

Bólkingin av **ogn** og **skuld** (nettoogn) er forklárað niðanfyri:

Uppgerð av ogn og skuld lýsir, hvat føroyingar eiga og skylda uttanlands. Nettoognin er munurin ímillum ogn og skuld. Er nettoognin positiv, merkir hetta, at tað er umheimurin, ið hevur skuld til Føroya. Uppgerðin lýsir fíggarstøðuna hjá Føroyum í mun til umheimin við ársenda á hvørjum ári. Tey fíggarløgini, ið tilsamans mynda uppgerðina av ogn og skuld eru:

- Beinleiðis íløgur, har einstakur íleggjari eigur meira enn 10% av partapeninginum.
- Partabrøv, íløguprógv og líknandi, ið føroyingar eiga uttanlands og útlendingar eiga í Føroyum.
- Lánsbrøv, ið føroyingar eiga uttanlands og útlendingar eiga í Føroyum.
- Vøru- og tænastukredittir, ið lýsa, hvat føroyingar skylda uttanlands, og hvat teir eiga til góðar í sambandi við inn- og útflutning.
- Innlán er uppsparing hjá føroyingum uttanlands ella uppsparing hjá útlendingum í Føroyum. Her kann eisini vera talan um veiting av trygd (garanti í sambandi við vørukeyp o.a.)
- Útlán, ið er uppgerð av útlenskum lánum til føroyingar (íroknað kredittfeløg) til privat og vinnulig endamál. Tað sama ger seg galdandi hjá føroyskum fíggarstovnum, sum veita umheiminum lán.

Nettoogn í mió kr. uttanlands skift á fíggjarslag, 2003-2017**Talva I 4**

Ár	Beinleiðis íløgur	Partabrøv o.a.	Lánsbrøv	Vøru/tænastu kredittir	Innlán	Lán	Tilsamans
2003	165	467	4.514		464	-2.062	3.584
2004	197	489	4.557	42	376	-2.090	3.570
2005	87	911	4.406	89	2.284	-3.425	4.352
2006	262	1.538	4.298	58	3.648	-4.742	5.062
2007	803	1.130	5.188	63	2.913	-6.128	3.969
2008	725	31	5.707	242	3.625	-8.527	1.803
2009	1.133	1.867	6.111	199	3.647	-11.411	1.546
2010	-648	90	7.224	94	4.729	-11.270	219
2011	513	-417	7.356	221	4.013	-9.706	1.981
2012	679	-381	6.833	411	4.389	-10.413	1.518
2013	293	-2.061	6.647	482	3.320	-9.080	-399
2014	-28	-3.757	7.809	524	2.470	-8.156	-1.139
2015	945	-6.794	8.892	298	3.013	-7.013	-659
2016	366	-5.327	11.099	304	3.198	-7.144	2.496
2017	320	-3.270	11.887	279	3.196	-6.721	5.692

Kelda: Hagstova Føroya**Tekstkassi 5: Gjaldsjavnauppgerð**

Tað kann vísast at niðanfyri standandi idenditetur er galdandi fyri gjaldsjavnauppgerðina:

$(X - M) = (T - G) + (S - I)$, har ið

X = Inntøkur frá útlondum

M = Útreiðslur til útlond

$(X - M)$ = rakstrarúrslit gjaldsjavnans, $X - M > 0$ merkir yvirskot, $X - M < 0$ merkir hall

G = almennar útreiðslur

T = almennar inntøkur

$(T - G)$ merkir netto roknskaparúrslit (uppsparingarúrslit) almenna geirans

S = uppsparing í privata geiranum

I = íløgur í privata geiranum

$(S - I)$ merkir uppsparingsyvirskotið í privata geiranum

Hetta merkir, at rakstrarúrslit gjaldsjavnans verður avgjørt av, hvussu stórt uppsparingaryvirskotið er í privata geiranum $(S - I)$ og tí almenna geiranum $(T - G)$.

Eitt positivt rakstrarúrslit (eitt yvirskot) merkir, at vit veita eitt lán svarandi til rakstrarúrslitið til umheimin til íløgu- og nýtsluendamál í útlondum - okkara yvirskotsuppsparing ger hetta neyðugt.

Eitt negativt rakstrarúrslit (eitt undirskot ella hall) merkir, at vit lána pening frá umheiminum til okkara íløgu- og nýtsluendamál - vit noyðast gera hetta, tá okkara eigna uppsparing ikki røkkur til.

I 2 Innlandis eftirspurningur frá húsarhaldunum (privat nýtsla)

I 2.1 Metingar viðvíkjandi privatu nýtsluni

Privata nýtslan er ein týðningarmikil partur av føroyska búskapinum; í stødd er privata nýtslan á hædd við vøruútflutningin og eisini vøruinnflutningin. Tískil hevur gongdin í privatu nýtsluni stóra ávirkan á BTÚ-vøksturin.

Privata nýtslan verður uppgjørd sum liður í uppgerðini av útreiðslu- ella eftirspurnarsíðuni á tjóðarroknaskapinum. Seinastu uppgjørdu tjóðarroknaskapartølini viðvíkjandi útreiðslu- ella eftirspurnarsíðuni eru fyri 2017. Fyri tíðarskeiðið aftaná 2017 hava vit bert indikatorar um nýtsluna. Ein indikaturur er innflutningurin av nýtslurvørum (sí talvu I 2); av øðrum indikaturum er gongdin í lønargjaldingum (sí mynd I 18a og I 18b) og MVG-inntøkur landskassans (sí mynd I 15b).

Mynd I 15a vísir gongdina í innflutningi av nýtslurvørum sum leypandi 12 mánaða samanlegging (sí tekstkassa 4) samanildna við lønargongdina.

Vit síggja, at innflutningurin av hálvdrúgvum nýtslurvørum (t.d. klæðir) og drúgvum nýtslurvørum (t.d. sjónvørp og bilar) er vaksin nógv síðan 2010, serliga aftaná miðskeiðis í 2012.

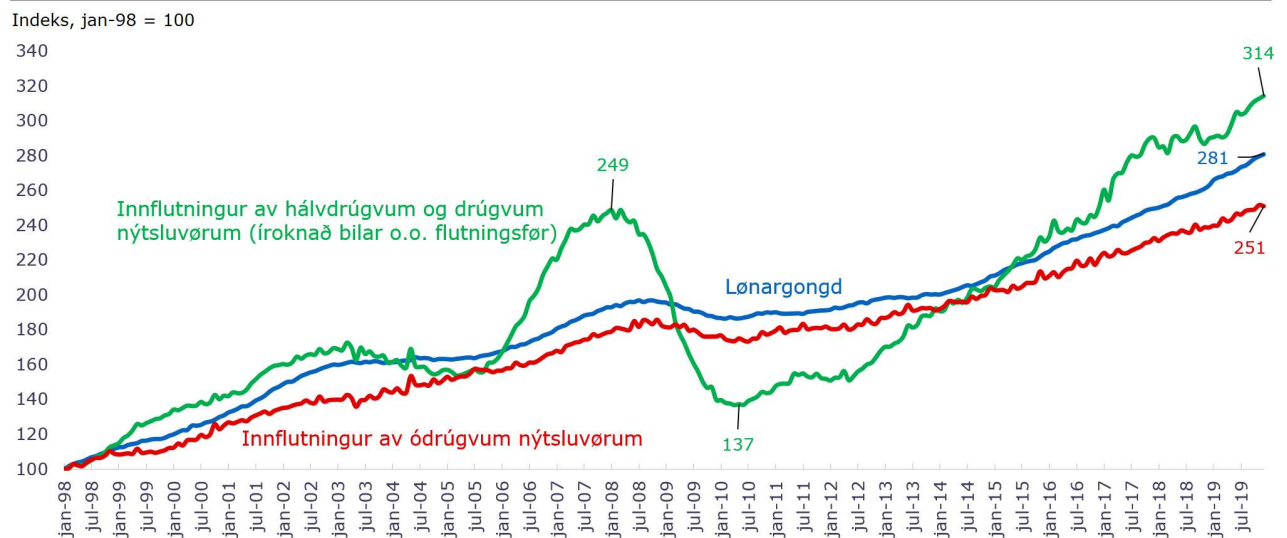
Stóri vøksturin seinastu tíðina í innflutninginum av drúgvum og hálvdrúgvum nýtslurvørum hevur verið nýttur í undanfarnum frágreiðingum sum grundgeving fyri at rokna við eini hægri privatarari nýtslukvotu í 2014-2019. Hinvegin kann hesin umrøddi nýtslurvøksturin eisini samsvara við ein vøkstur í lønargjaldingum og tøkari inntøku.

Viðmerkjast skal, at lønarinntøkur vunnar í útlandum ikki eru við í lønartølunum handan myndina.

Gongdin í innflutninginum av ódrúgvum nýtslurvørum (t.d. matur og drekka) og gongdin í lønargjaldingunum eru nøkulunda samanfallandi yvir alt tíðarskeiðið. Í hagtølunum fyri innflutning fylla tær ódrúgvu nýtslurvørunar lutfalsliga meira enn tær drúgvu og hálvdrúgvu nýtslurvørunar.

Lønarinntøka og innfluttar nýtslurvørum hjá húsarhaldum, jan-98 til des-19

Mynd I 15a

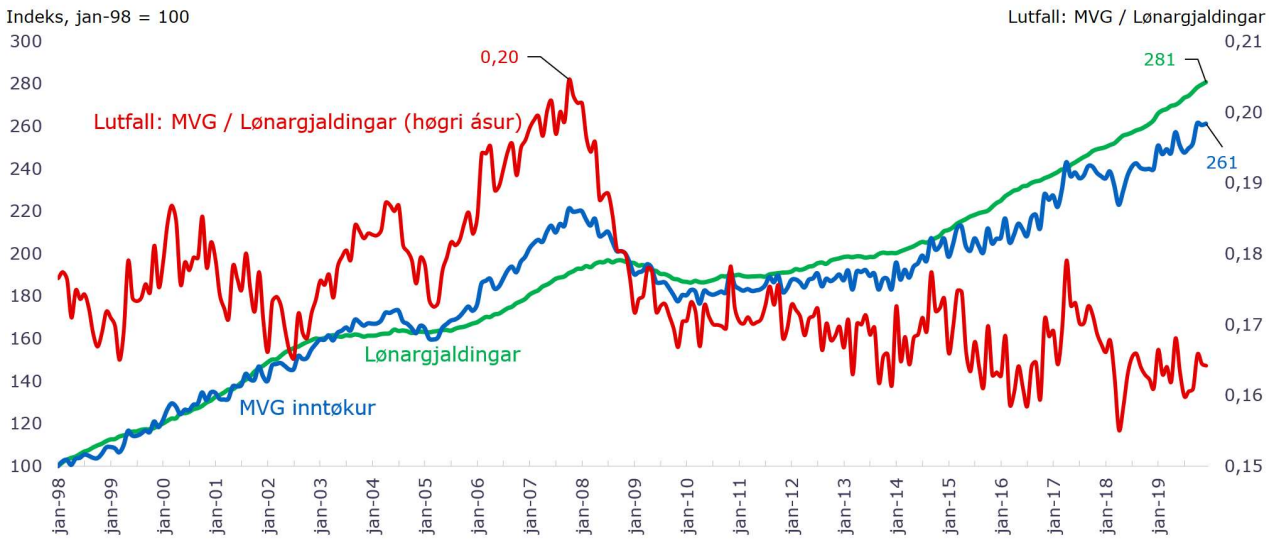

Kelda: Egnar útrokningar við støði í hagtølum Hagstovunnar.

Mynd I 15b vísir gongdina í lønum og MVG-inntøkum landskassans. Tá fíggjarkreppan rakti í 2008 hendi eitt ógvusligt fall í lutfallinum millum MVG og lønargjaldingar. Síðani 2009 hevur hetta lutfallið somuleiðis víst ein fallandi trend, og svarar hetta til, at lønirnar eru vaksnar skjótari enn MVG-inntøkur landskassans. Hetta kundi bent á eitt áhaldandi varsemi viðvíkjandi privatu nýtsluni.

Gongdin í lønum og MVG, jan-98 til des-19

Mynd I 15b

Viðm.: Töluni byggja á leyfandi 12 mánaðar samanlegging fyrri tíðina frá janúar 1998 til og við seinast dagföruðu tölunum.

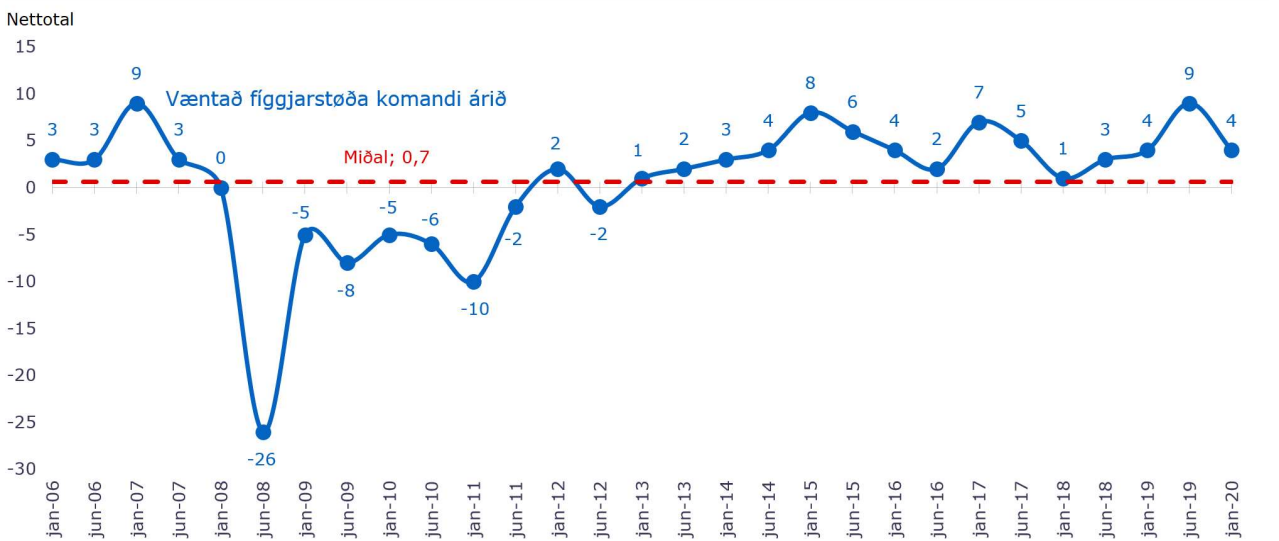
Kelda: Egnar útrokningar við stöði í lönartölum Hagstovunnar og MVG-tölum frá TAKS

I 2.2 Gongdin í treystitølum (konjunkturbarometrinum)

Treystitöluni frá Hagstovuni í mynd I 16a snúgva seg um metingar hjá húsarhaldunum um fíggjarstöðu teirra eitt ár fram í mun til nú.

Nettotal - húsarhaldini og teirra væntaða fíggjarstöða eitt ár fram, jan-06 til jan-20

Mynd I 16a

Kelda: Hagstova Føroya

Myndin vísir fram til juni 2019 eitt stórt og vaksandi bjartskygni, sum ikki hevði verið størri síðan januar 2007. Hereftir er treystitalið lækkað aftur og kann sigast at liggja á somu legu sum áðrenn. Fallið í januar 2018 skal móguliga síggjast í tí samanhangi, at kanningin var gjörd um tað mundið tá tvey stór verkfall vóru, og ein stór uppsagnarrunda hevði verið á Bakkafrost.

Mynd I 16b vísir treystitalið tilsamans fyrri føroysku húsarhaldini. Myndin vísir áleið tað sama sum myndin undan henni. Treystitalið hjá húsarhaldunum í juni 2019 var nógv størri enn nakrantíð, meðan treystitalið í januar 2020 fall niður á 5. Hetta er tað lægsta treystitalið fyrri húsarhaldini síðani januar 2018, og skulu vit heilt aftur til 2014 fyrri at finna eitt lægri tal. Orsøkina til hesa gongd kenna vit ikki. Ein tilgiting er, at hækkandi húsaprísirnir elva til ekka hjá nógvum. Niðanfyrri sæst yvirlit yvir broytingar í treystitalinum frá juni 2019 til 2020.

Vísital - samlað brúkaravísital fyrri føroysku húsarhaldini, jan-06 til jan-20

Mynd I 16b

Kelda: Hagstova Føroya

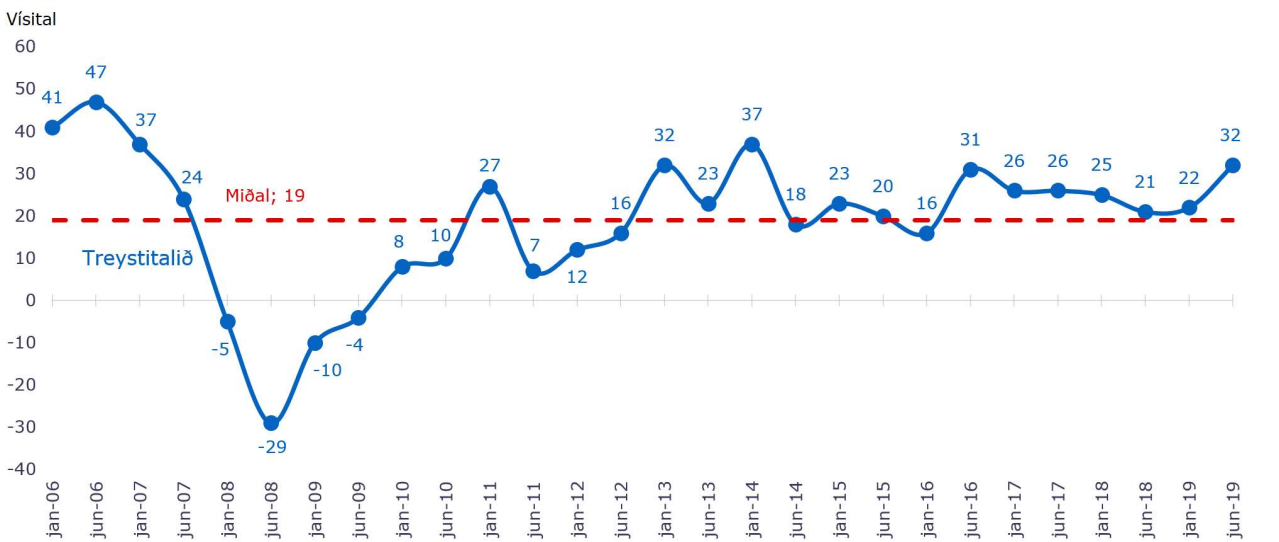
Mynd I 17 vísir samlaða treystitalið í føroyska búskpainum. Sambært hesi mynd er bjartskygni størri nú enn fyrri einum hálvum ári síðani. Samlaða treystitalið er farið úr 22 upp í 32.

Treystitalið er tað samanvigaða vísitalið frá 5 spurnakanningum, sum verða gjørdar í januar og juni hvørt ár. Treystitalið hevur ligið millum 21 og 26 síðan á sumri 2017, men er hesaferð frá kanningini í januar komið upp á 32.

Jaligu metingarnar í tilfeingis- og ídnaðarvinnunum, umframt tænastrávinnum, eru allarhelst fremsta orsøkin til at samlaða treystitalið økist so nógv í nýggjastu konjunkturkanningini.

Konjunkturbarometrið, jan-06 til jan-20

Mynd I 17

Kelda: Hagstova Føroya

I 3 Virksemið í privatu vinnugeirunum (privatar ílögur o.a.) og innlendis eftirspurningun

I 3.1 Gongdin viðvirkjandi lönargjaldingum og lönntakaratali

Lönarhagtölina hvönn mánaða frá Hagstovuni (útvegað við samtíðarskattaskipanini) eru millum tey mest hentu hagtölina, ið vit hava til tess at lýsa virksemið í búskapinum sum heild og gongdina innan ymsu vinnugreinarnar⁹.

Mynd I 18a og I 18b vísa prosentbroytingina í lönartølunum hjá Hagstovuni seinastu árinum sum leypanði ár-til-ár broyting (sí útgreining í tekstkassa 4).

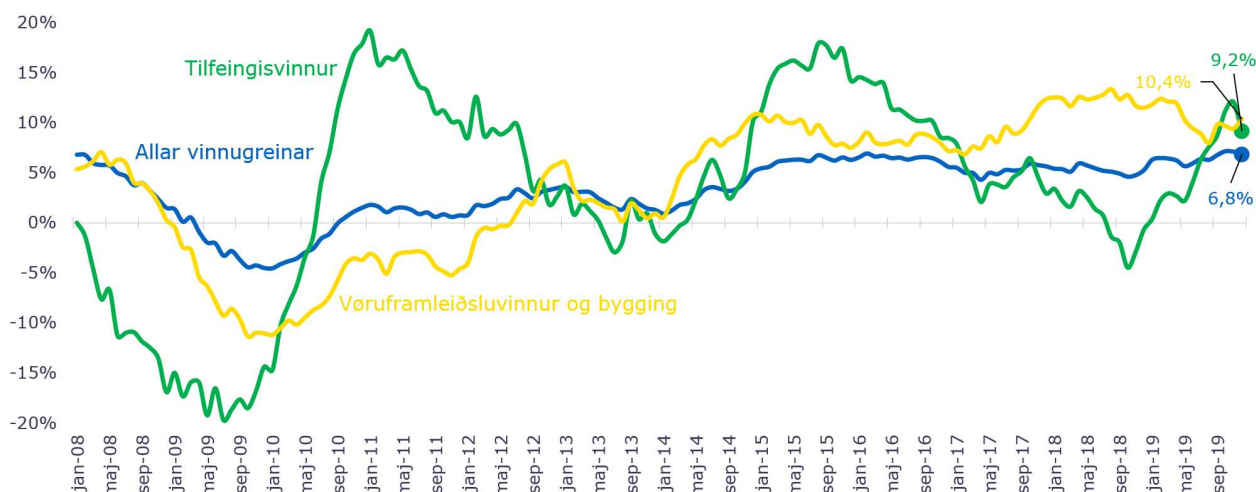
Mynd I 18a vísir gongdina í lönargjaldingunum innan primeru og sekunderu vinnugreinarnar, meðan mynd I 18b vísir gongdina í lönargjaldingunum innan tertieru vinnugreinarnar. Í báðum myndum sæst eisini strikumynd fyrri samlaðu vinnugreinarnar, so gongdin í teimum einstøku vinnugreinunum kann haldast upp í móti heildargongdini.

Vit síggja á myndunum, at lönargjaldingar í øllum vinnugreinum eru vaksnar seinastu árinum. Síðan 2014 hevur størri lutfalsligur vøkstur verið í vøruframleiðsluvinnunum og bygging enn í øllum vinnugreinunum tilsamans.

Lönargjaldingar, á/á broyting í %, jan-08 til des-19

Mynd I 18a

á/á %-broyting

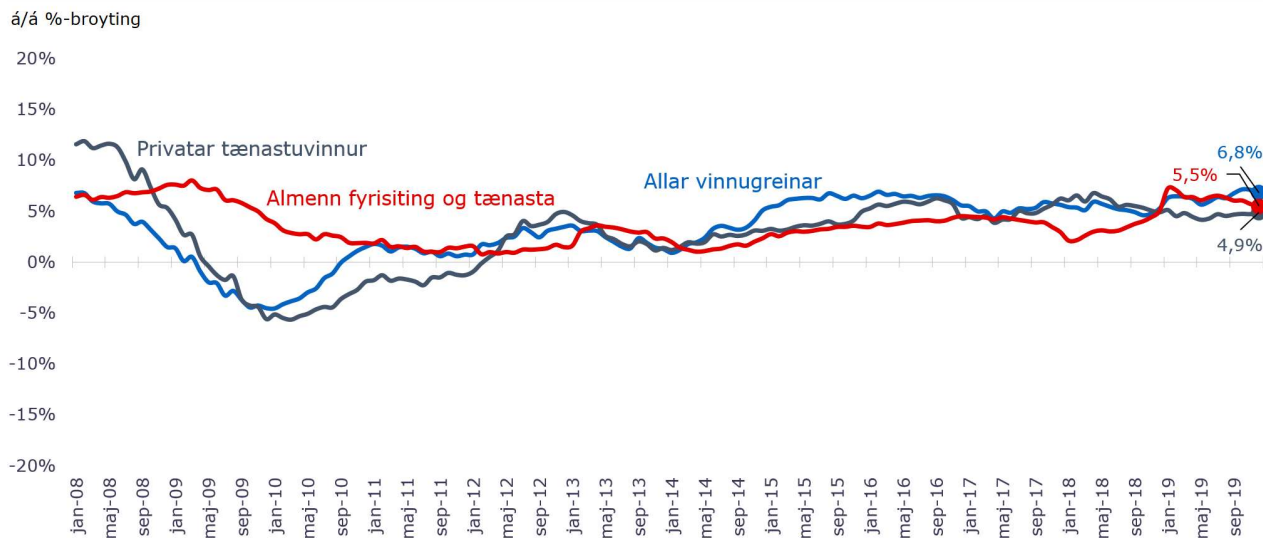

Viðm.: Tölina byggja á leypanði 12 mánaðar samanlegging.

Kelda: Egnar útrokningar við stöði í lönartølum Hagstovunnar.

Lutfalsligi vøksturin í privatum tænavinnunum og í almennum tænavinnunum hevur hinvegin verið minni enn í øllum vinnugreinunum tilsamans síðan 2014, tó fyrri privatar tænavinnur einans fram til november 2017.

⁹ Gongdin í mánaðarlígu lönartølunum frá Hagstovuni samsvarar ikki við gongdina í BTÚ sum lönarinntøku (lönarpartinum av bruttofaktórinntøkuni, BFI). BFI fevnir eisini um samsýning til kapitalin (restinntøkuna). Munur er eisini á tjóðarroknaskaparlønnum og mánaðarlønnum, tí allar lönarviðbøtur eru ikki við í mánaðarlønnum, t.d. pensjónsgjöld, tvungin sosial tryggingargjöld og B-inntøkur.

Viðm.: Töluni byggja á leypanði 12 mánaðar samanlegging.

Kelda: Egnar útrokningar við stöði í lönartölum Hagstovunnar.

Vøksturinn í almennu lönargjaldingunum hevur verið merkisverdur í 2018 og eisini í januar 2019. Hetta kemur m.a. av at lönargjaldingar vóru óvanliga lágar í januar 2018 vegna verkfall og serligar umstøður á almenna arbeiðsmarknaðinum, og tískil verður vøksturinn óvanliga høgur í januar 2019.

Lønirnar í almennum tænastruveitingum hava annars søguliga verið tær mest stöðugu, meðan stór sveiggja hava verið í tilfeingisvinnum, vøruframleiðsluvinnum og bygging og privatum tænastruvinnum.

Í desember 2019 var ár-til-ár leypanði vøksturinn í lönargjaldingum tilsamans 6,8%. Størst vøkstur var í vøruframleiðsluvinnum og bygging (10,4%) og tilfeingisvinnum (9,2%); vøruframleiðsluvinnur og bygging fevna m.a. um fiska-, kryvji- og flakavirkir, og eisini um byggivirksemi og skipasmíð. Stóri vøksturinn í lönargjaldingum innan vøruframleiðsluvinnur og bygging stavar serliga frá bygging. Minst vøkstur var í privatum tænastruvinnum (4,9%).

Á mynd I 18b sæst at vøksturinn í lönargjaldingunum hjá tí almenna var 5,5% síðsta árið.

Í talvu I 5 niðanfyrri eru lönargjaldingar fyrri 2018 og 2019 býttar á 23 vinnugreinar. Eisini er víst beinleiðis vakstrarískoyti¹⁰ og stöddarlutfall (parturin av heildini).

Av talvuni sæst, at samlaðu lönargjaldingar í 2019 vuku 6,8% sammett við 2018, og at vakstrarískoytið var serliga høgt fyrri bygging (16,4%), kommunur og ríkisstovnar (11,5%) og ali- og kryvjivirki (11,3%).

Lönargjaldingar eru A-skattskyldugar lönir, sum fyrirøkur við heimstaði í Føroyum rinda. Hagtølini fevna bara um lön fyrri útint arbeiði. Allar lönargjaldingar verða taldar uppí, sum lúka omanfyrri nevndu krøv, uttan mun til um löntakarinn er føroyingur ella útlendingur.

¹⁰ Í talvu I 3 er vakstrarískoytið stigmarkað til 100%.

Lønargjaldingar, vakstrariskoyti fyri lønir og støddarlutfall fyri vinnugreinar árinu 2018 og 2019

Talva I 5

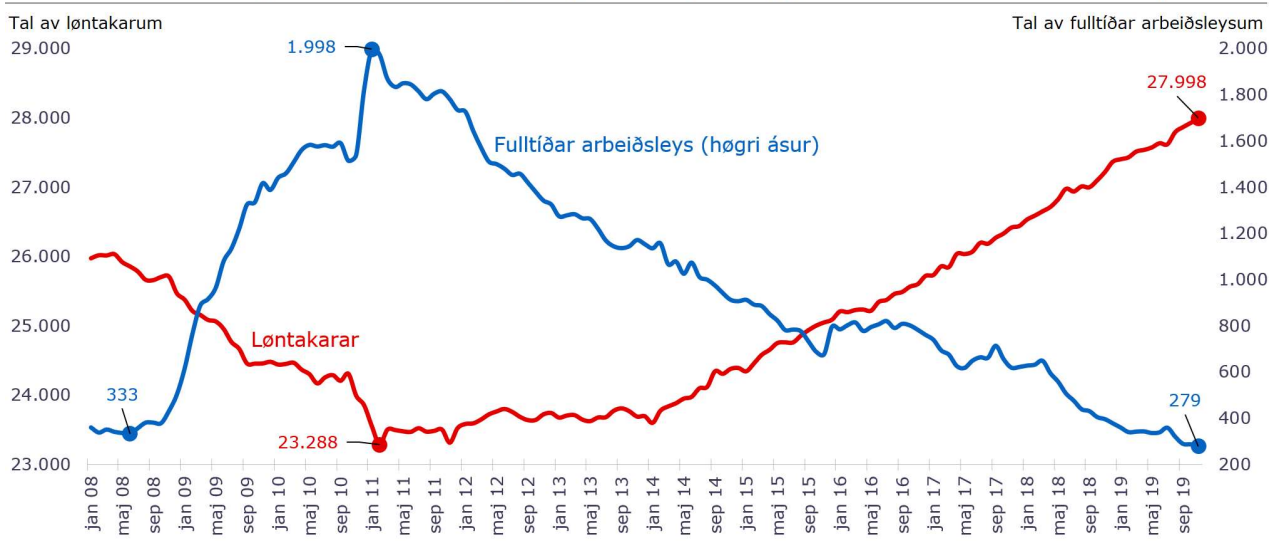
	Mió DKK			% -vøkstur	Vakstrarí- skoyti	Støddar- lutfall
	2018	2019	Vøkstur			
Landbúnaður	24	25	1	5,7%	0,2%	0,3%
Fiskiskapur	1.020	1.078	58	5,6%	8,9%	10,7%
Ali- og kryvjivirki	359	432	73	20,3%	11,3%	4,3%
Ráevnisvinna	56	57	2	3,2%	0,3%	0,6%
Fiskavøruídnaður	393	416	22	5,7%	3,5%	4,1%
Skipasmiðjur, smiðjur	274	332	58	21,0%	8,9%	3,3%
Annar ídnaður	286	289	3	1,1%	0,5%	2,9%
Bygging	825	931	105	12,8%	16,4%	9,2%
Orku- og vatnveiting	75	78	4	5,0%	0,6%	0,8%
Handil og umvæling	837	879	42	5,1%	6,6%	8,7%
Gistihús og matstovuvirki	152	164	12	8,0%	1,9%	1,6%
Sjóflutningur	436	453	17	3,9%	2,6%	4,5%
Flutningur annars	334	362	28	8,5%	4,4%	3,6%
Postur og fjarskipti	140	139	-1	-1,0%	-0,2%	1,4%
Fígging og trygging	352	356	4	1,1%	0,6%	3,5%
Vinnuligar tænaastur	382	413	30	7,9%	4,7%	4,1%
Húshaldstænaastur	100	106	6	5,8%	0,9%	1,0%
Landsfyririting	279	290	11	3,8%	1,6%	2,9%
Kommunur og ríkisstovnar	1.018	1.093	74	7,3%	11,5%	10,9%
Undirvísing	663	704	41	6,2%	6,4%	7,0%
Heilsu- og almannaverk	1.175	1.222	47	4,0%	7,3%	12,1%
Felagsskapir, mentan o.a.	239	236	-3	-1,3%	-0,5%	2,3%
Ótilskilað v.m.	0	10	10	11891,7%	1,6%	0,1%
Tilsamans	9.419	10.064	644	6,8%	100%	100%

Kelda: Hagstova Føroya

Mynd I 19 niðanfyrir vísir árstíðarjavnaða talið av løntakarum samanhlidið við árstíðarjavnaða talið av fulltíðar arbeiðsleysum.

Tal av løntakarum og fulltíðar arbeiðsleysum, árstíðarjavnað, jan-08 til nov-19

Mynd I 19

Kelda: Hagstova Føroya

Í januar 2011 var talið av fulltíðararbeiðsleysum í hæddini (1.998), meðan talið av løntakarum um somu tíð var lágt (23.289). Síðan ársbyrjan 2011 hevur talið av fulltíðar arbeiðsleysum stórt sæð verið støðugt fallandi, meðan løntakaratalið síðan januar 2014 stórt sæð hevur verið støðugt vaksandi. Síðan miðskeiðis í 2014 hevur stór nettotilflyting eisini verið til Føroya, sí mynd I 8.

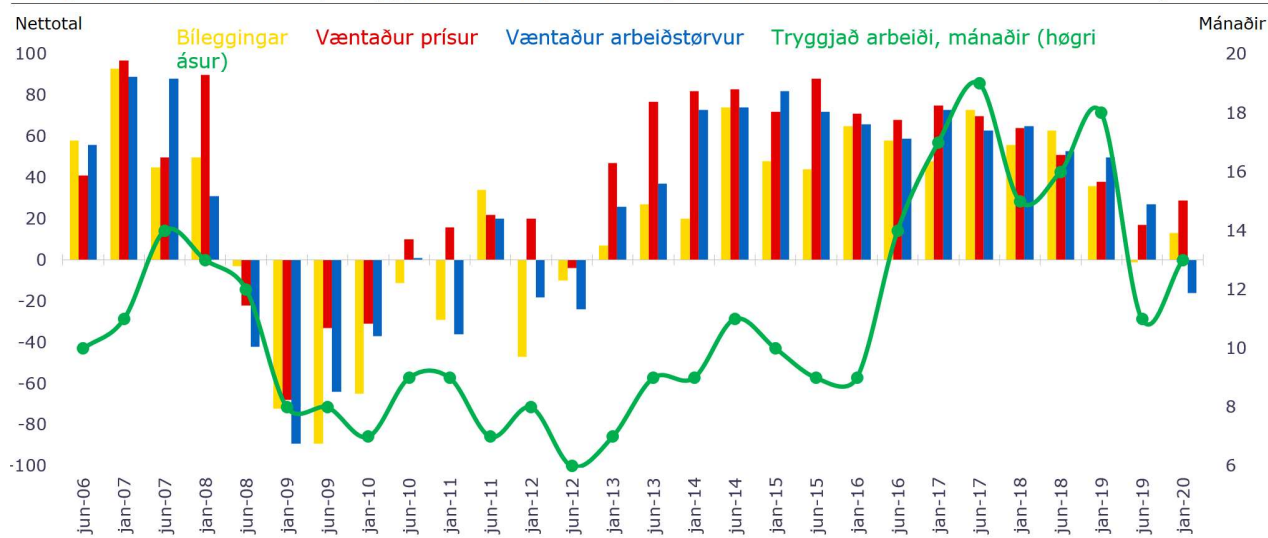
Árstíðarjavnaða talið av løntakarum var í november 2019 í hæddini (27.998), samstundis sum talið av fulltíðar arbeiðsleysum í november 2019 var lágt (279).

I 3.2 Gongdin í treystitølum (konjunkturbarometrinum)

Konjunkturbarometrið fyri byggivinnuna, sí mynd I 20, vísir, at talið av bíleggingum er lækkað síðani januar 2019, væntaður prísur og væntaður arbeiðstørvur er somuleiðis lækkaður. Samstundis hevur vinnan tryggjað sær arbeiði í miðal 13 mánaðir fram, og er hetta eitt sindur meira enn í juni í 2019, tá talið var 9 mánaðir. Fyrivarni eigur at vera tikið við hesum tølum fyri juni 2019, tí ikki allar týðandi fyrirkur svaraðu tá.

Konjunkturbarometrið fyri byggivinnuna, jun-06 til jan-20

Mynd I 20

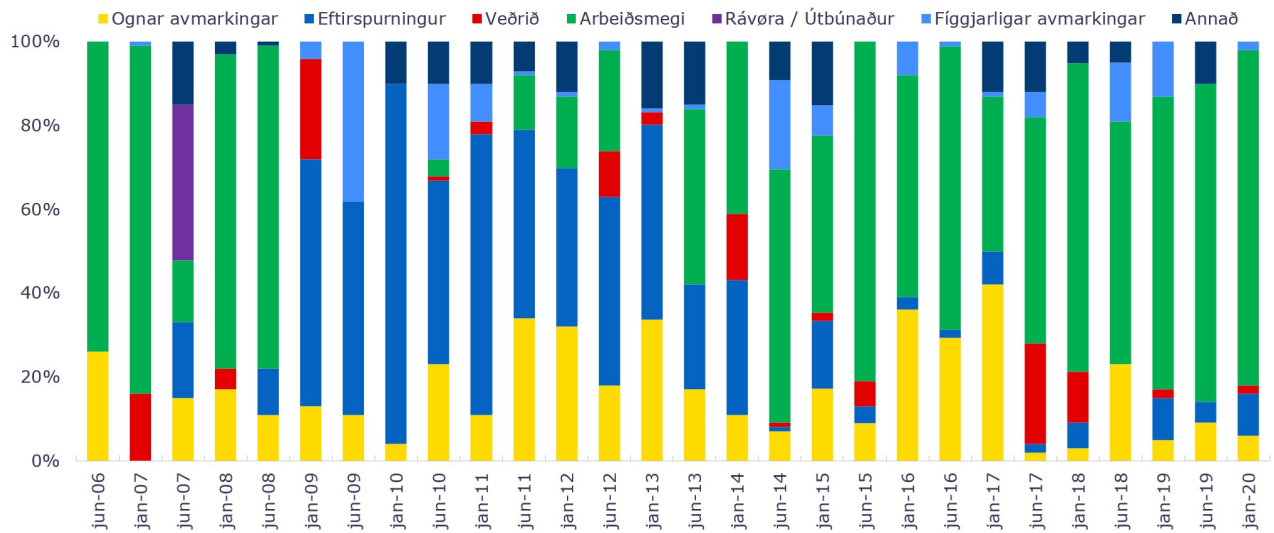

Kelda: Hagstova Føroya

Í mynd I 21 eru vístar avmarkingar fyri framleiðsluna í byggivinnuni, sum byggifyritøkurnar hava nevnt sum viðkomandi. Tørvandi eftirspurningur var ein stóur trupulleiki frá 2008 og fram til januar 2014, men er hann tað ikki longur. Síðan miðskeiðis 2013 hevur arbeiðsmegin verið ein týðandi avmarking.

Tá nógvar íløgur verða gjørdar í senn, er altíð ein vandi fyri trýsti á arbeiðsmarknaðinum innan byggifyritøkið. Slíkt trýst kann ávirka restina av búskapinum við prís- og lønarvøkstri. Umframt hetta kann trýst á arbeiðsmarknaðinum innan byggifyritøkið hava neiliga ávirkan á byggjarbeiði, ið er í gongd, tá tað snýr seg um kostnað og góðsku. Í januar 2020 mettu 80% av byggifyritøkunum, at trot á arbeiðsmegi var størsta avmarkingin fyri framleiðsluna í byggivinnuni, og í juni 2019 var hetta talið 75%.

Konjunkturbarometrið fyri byggivinnu - avmarkingar í framleiðsluni, jun-06 til jan-20 Mynd I 21

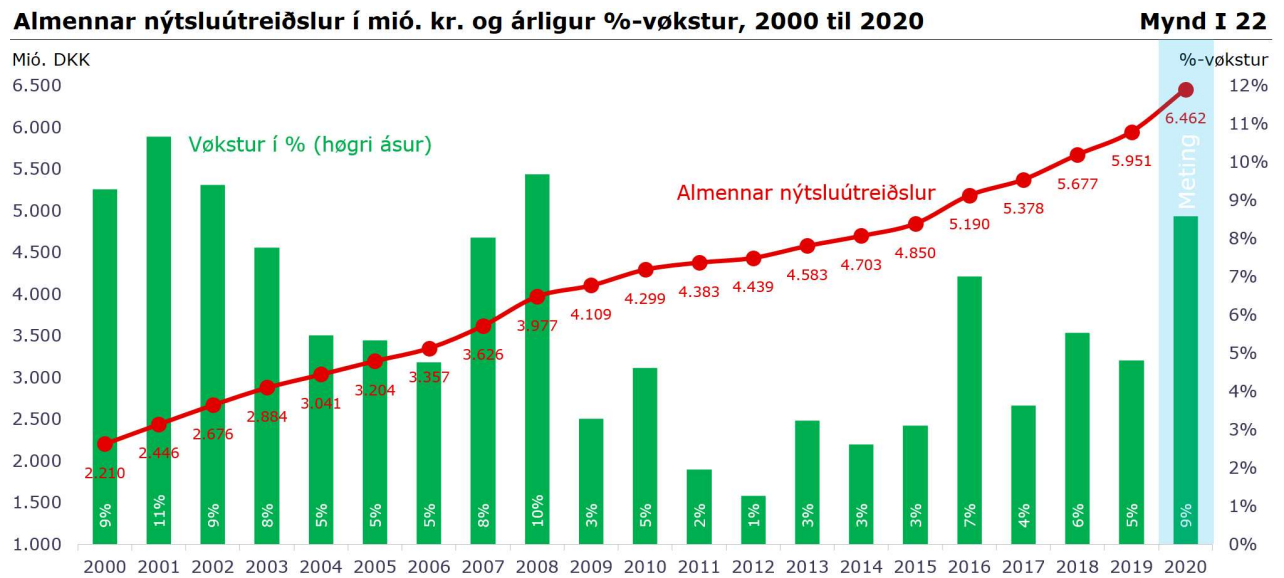

Kelda: Hagstova Føroya

I 4 Innlandis eftirspurningur frá almenna geiranum - almenn nýtsla og íløgur

I 4.1 Nýtsla hins almenna

Mynd I 22 vísir gongdina og vøksturin í almennu nýtsluni síðan 2000, sum uppgjørt í tjóðarroknskapinum (ið fevnir um land og sosialar grunnar, kommunur og ríki, men ikki fyrítøkur undir almennum ræði). Tølini fyri 2020 byggja á metingar (roknað við myndlanýtlu).

Kelda: Uppgerð hjá Hagstovu Føroya árin 2000-2019, 2020 er egin meting.

Frá 2000 til 2008 var vøksturin í almennu nýtsluni sera stórur (millum 5% og 11%). Árin 2009-18 var árligi vøksturin lægri, tá hann var millum 1% og 5%, burtursæð frá 2016, tá vøksturin var 7%. Tølini eru í leypanði prísnum. Vøksturin í almennu nýtsluni verður mettur at vera 9% í 2020. Vit skulu heilt aftur til 2008 fyri at síggja líknandi vøkstur í almennu nýtsluni.

Tekstakassi 6: Dátu um almenna geiran

Tjóðarroknskapurin fyri almenna geiran byggir á almennar roknskapir, ikki minst landsroknskapin. Við virknaði frá 2010 eru kommunuroknskapir eisini skrásettir í Búskaparskipan landsins (BSL). Somuleiðis eru roknskapir fyri almennar grunnar og stovnar, sum ikki eru á fíggjarlógini, tiknir við í BSL í vaksandi mun. Við hesum eru dátukeldurnar fyri almenna geiran vorðnar munandi betri seinnu árin. BSL hevur eitt stórt tal av bólkingum og útgreiningarmøguleikum til ymiskan umsitingartørv. Kortini er tað ikki altíð lætt við BSL at gera tær bólkingar og útgreiningar, sum verða fyriskrivaðar í tjóðarroknskapinum, sum er hin vanligu nýtti standardurin fyri uppgerð av búskaparstøddum.

Búskaparmyndilin byggir á tjóðarroknskaparbólkingar. Tá hesin búskaparmyndil hevur verið nýttur til framrokningar, hava metingar verið gjørdar av gongdini við støði í bólkingum í BSL. Hetta eru bólkingar, sum ikki altíð hava verið samanfallandi við bólkingar í tjóðarroknskapinum. Eitt ávíst fyrivarni krevst tí í brúki av tølunum.

Tølini benda á, at broytingar í almennu nýtsluni (eins og í almennu íløgnum) hava verið konjunkturviðgangandi – tá nógv hevur verið í kassanum, hevur nógv verið brúkt og øvugt - og hevur hetta økt, heldur enn minkað, um sveiggini í búskapargongdini. Umráðandi er tí hjá tí almenna ikki at endurtaka gongdina frá árunum 1999-2008, nú búskaparlíga virkseimið aftur er stórt.

Búskaparráðið ger vart við, at demografiskar broytingar í komandi árum fara at gera tað truplari, at avmarka vøksturin í almennu nýtsluni (sí frágreiðing Búskaparráðsins á vári 2015, og kapittul II í hesi frágreiðing).

I 4.2 Almennar íløgur – íløguútreiðslur undir almennum ræði

Mynd I 23 vísir íløguútreiðslurnar, ið eru undir almennum ræði, frá 2003 til 2020. Talan er um íløgur samsvarandi tjóðarroknskaparuppgerð og ikki samsvarandi roknskaparuppgerð. Tjóðarroknskaparligu íløgurnar eru størri enn roknskaparligu løgurnar; m.a. er alt Landsverk og viðlíkahald, herundir keyp av útbúnaði, sum eru rakstrarkostnaðir í landskassaroknskapinum, roknað sum íløgur í tjóðarroknskapi.

Í 2020 eru samlaðu íløguútreiðslurnar undir almennum ræði hækkaðar. Hesin stavar bæði frá landi og kommunum. Vit síggja ein týðiligan vøxtur í samlaðu íløgum hjá landinum í 2020 í mun til 2019, m.a. vegna eina dýrkan av H-bygninginum á Landssjúkrahúsinum. Viðvíkjandi fyrirkomulag, ið tað almenna ræður yvir, eru mettu íløguútreiðslurnar fyri 2020 tað sama sum fyri árið frammanundan.

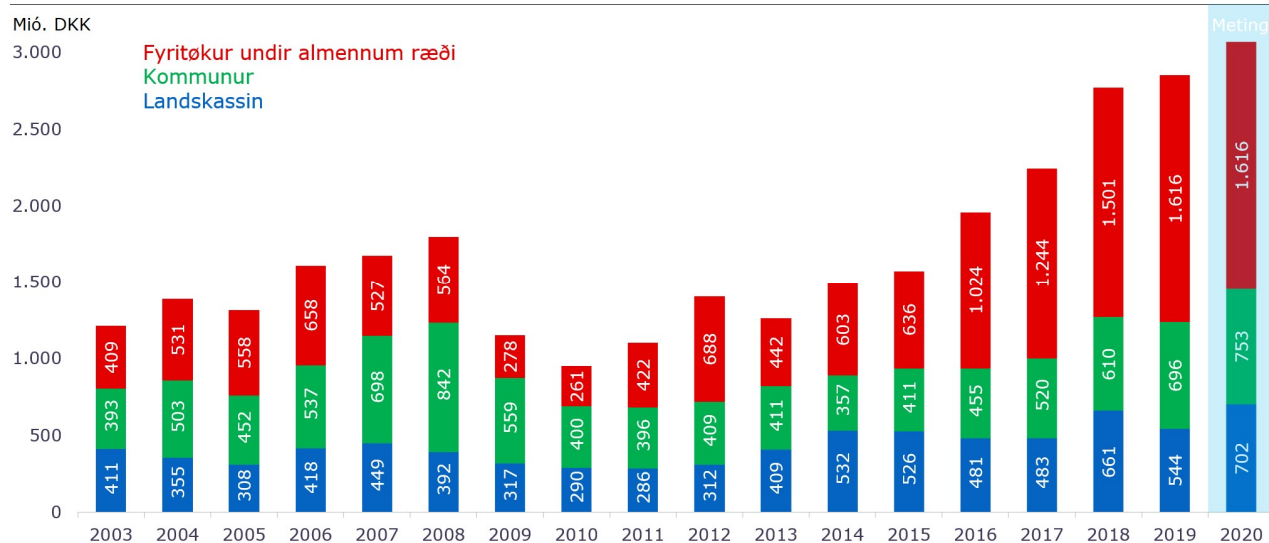
Íløgurnar hjá landinum vóru serliga lágar árinum 2009 til 2012, men eru síðani vaksnar nógv, hetta serliga í 2018. Rúsdrekkasøla Landsins, Apotek og Landsverk eru tald við undir landskassan.

Íløgur kommunanna vuku fram til 2008. Talan var í ávísan mun um íløgur, sum høvdu ligið á láni frá nítíárunum. Betingar í fíggjarstøðu kommunanna ávirkaðu eisini íløguhugin. Íløgur kommunanna fullu tó nógv fram til 2010, men eru vaksnar nógv aftur síðan 2015.

Íløgurnar hjá fyrirkomulag undir almennum ræði eru vaksnar sera nógv síðan 2015. Hesin bólkur fevnir um SEV, Fjarhitafelagið, vindfeløgini hjá SEV, IRF, Atlantsflog, undirsjóvartunnisfeløgini, Posta, Vága Floghavn, Føroya Tele við dóttirfeløgum, Bústaðir og kommunalar havnir.

Íløguútreiðslur undir almennum ræði í mió. kr. árinum 2003 til 2020

Mynd I 23

Kelda: Uppgerð hjá Hagstovu Føroya árinum 2003-2019 fyri land og kommunur. Íløgur hjá marknaðarframleiðandi fyrirkomulag undir almennum ræði eru egnar metingar. 2020 eru egnar metingar fyri allar almennar íløgur.

Kommunurnar yvirtóku eldraðkið í 2015. Nógv bendir á, at hendan yvirtøkan eisini fevnir um eina yvirtøku av einum stórum íløgutørvi á eldraðkinum. Íløgurnar á heilsuøkinum hava verið stórar, men væntandi koma demografisku broytingarnar at krevja enn fleiri almennar íløgur á heilsuøkinum.

Mynd I 24 vísir almennu íløguútreiðslurnar og ár-til-ár vøksturin í hesum. Eins og við almennu nýtsluni, sí mynd I 22, sæst, at framdu almennu íløgurnar eru konjunkturviðgangandi, bæði tá tað snýr seg um land, kommunur og fyrirkomulag undir almennum ræði, sí mynd I 23 og I 24.

Sum nevnt, er tað umráðandi hjá tí almenna ikki at endurtaka gongdina við almennum ílögum frá 2006-2008, nú búskaparliga virksemd aftur er í stórum vøgstri. Skuldarloftið hjá kommununum – at skuldin

Ikki skal koma upp um eina álíkning – riggar ikki sum fíggarpolitiskt amboð. Neyðugt er við miðvísari fíggarpolitiskari stýring, ið fevnir um allar íløgur undir almennum ræði, sí kapitull II í búskaparráðsfrágreiðing á vári 2019, ið snýr seg um íløgur almenna geirans.

Íløgútreiðslur undir almennum ræði í mió. kr. og árligi %-vøksturin, 2004-2020

Mynd I 24

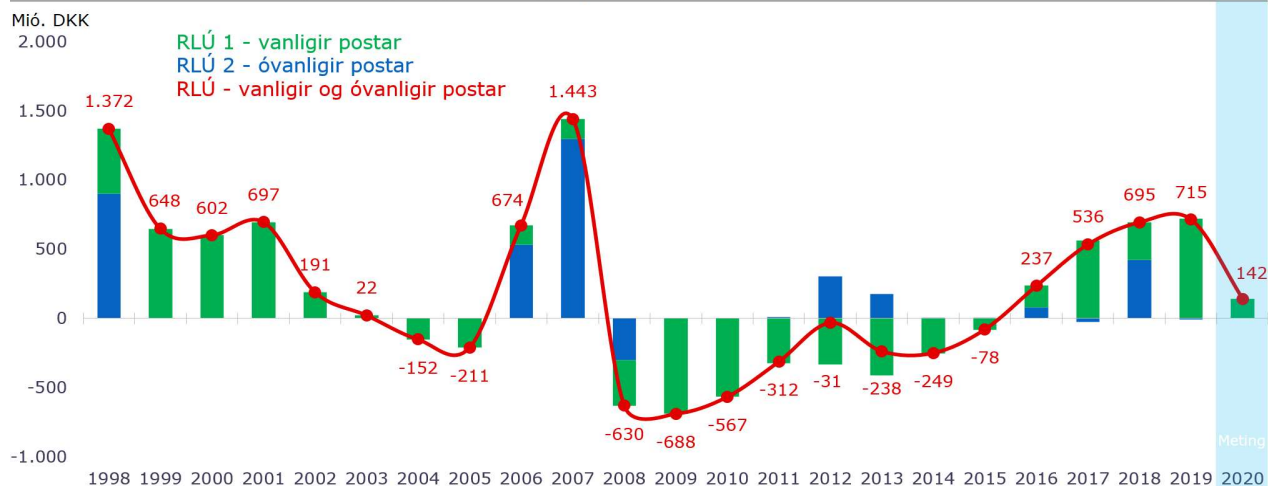
Kelda: Tølini vísa samlaðu almennu íløgurnar (sí býti í mynd I 20). Uppgæð hjá Hagstovu Føroya árin 2004-2020 fyri land og kommunur. Íløgur hjá marknaðarframleiðandi fyrirkømtum undir almennum ræði eru egnar metingar. 2020 eru egnar metingar fyri allar almennar íløgur.

I 4.3 Úrslitið á almennu roknskapunum

Mynd I 25 gevur eitt yvirlit yvir roknskaparúrslit landskassans, RLÚ 1 og RLÚ 2 fyri árin 1998-2020.

Landskassaúrslitið RLÚ, vanligir og óvanligir postar, 1998-2020

Mynd I 25

Viðm.: RLÚ 1 er úrslitið av vanligum inntøkum og útreiðslum, meðan RLÚ 2 eisini telur við óvanligar inntøkur og útreiðslur og flytingar til Búskapargrunn.

Kelda: Gjaldstovan og Búskaparráðið, 2020 eru metingar.

Landskassin hevði hall øll árin 2008-2015. RLÚ vísti hesi 8 árin samanlagt hall á 2,7 mia. kr. Tey fyrstu av hesum árunum var ógvusligur lágkonjunkturur. Í 2014 og 2015 vóru konjunkturarnir linkaðir nógv orsakað av stóru framgongdini í aling og uppisjóvarvinnu, og tað er ivasamt um hesi bæði árin kunnu eyðkennast við lágkonjunkturi. Fýra árin 2016-2019 eru eyðkend av hákonjunkturi og hava víst yvirskot á samanlagt 1,7 mia. kr (íroknað eftirgeving av skuld 0,5 mia. kr). Landskassaúrslitið í 2020 er mettt á vera 142 mió. kr., sum er hitt lægsta í hesum hákonjunkturi.

Úrslitið hjá landinum (skattainntøkusiðan) hefur virkað sveigjómótverkandi, av tí at undirskot hefur verið í lágkonjunkturi og yvirskot í hákonjunkturi. Hetta er í størstan mun orsakað av sokallaðu automatisku stabilisatorunum (tað er t.á skattauppkav hins almenna veksur og arbeiðsloysisstuðul og almannahjálv minka í hákonjunkturi, samstundis sum almenn nýtsla og íløgur eru stöðug). Sammett við teir fyrimunarligu konjunkturarnar í fleiri ár og sammett við haldförisavbjóðingarnar í almenna tænastrugeiranum í framtíðini, hava yvirskot landskassans hesi seinnu árinu verið ov lítil. Hetta fyri at vera mótstøðuförur í verri tíðum móti kreppum (konjunkturniðurgongdir), og fyri at megna komandi haldförisavbjóðingar. Haldförisavbjóðingarnar stava í stóran mun frá demografisku gongdini, sum setir størri krøv til heilsu- og røktartænastru komandi árinu.

Tekstakassi 6: Landskassans úrslit - RLÚ

RLÚ er landskassans Rakstrar-, Løgu- og Útlánsúrslit, sum tað verður nevnt, og er landskassans samlaða úrslit.

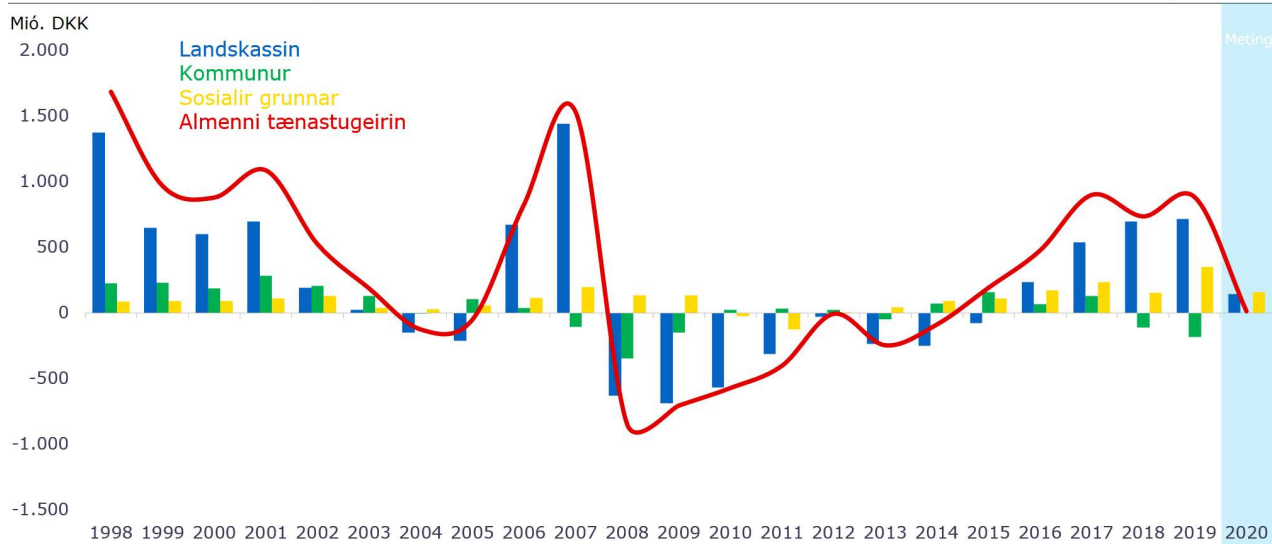
RLÚ 1 fevnir um vanligar postar, meðan RLÚ 2 fevnir um óvanligar postar ($RLÚ2 = RLÚ2a + RLÚ2b$), har RLÚ2a fevnir um óvanligar postar, sum ikki eru flytingar netto til Búskapargrunn. RLÚ 2b fevnir um flytingar netto til Búskapargrunn.

Teir vanligu postarnir eru meira arbeiðsligir í figgjarætlanar- og figgjarlógararbeiði. Óvanligir postar eru mangan stórir og ikki afturvendandi postar. Hetta uppbytið hefur verið brúkt síðan 2004. Sum nakað nýtt, verða 20 prosent av yvirskotinum á RLÚ 1 upp til 200 mió. kr. og 50 prosent av tí, ið er omanfyri 200 mió. kr. flutt í Búskapargrunn; RLÚ fevnir sostatt um hesi trý partsúrslitini, ($RLÚ = RLÚ1 + RLÚ2$; $RLÚ2 = RLÚ2a + RLÚ2b$).

Nøkur dømi um postar á RLÚ2: í 2006 fekk landsstýrið eina kapitalútluting (hálfva mia. kr.) umframt vinningsbyti frá BankNordik. Í 2007 fekk tað eina inntøku á 1,3 mia. kr. frá sølu av partabrøvum í BankNordik. Í 2008 lænti landsstýrið íslensku stjórnini 300 mió. kr., sum vórðu afturgoldnar í 2012. Í 2013 inntøkuförði landsstýrið eginogn Landsbankans (160 mió. kr.) við avtøkuna. Í 2018 inntøkuförði landsstýrið niðurskriving av láni frá danska statinum (500 mió. kr.) sambært avtalu frá 1998.

Úrslit almenna tænastrugeirans árinu 1998 til 2020

Mynd I 26

Kelda: Gjaldstovan og Búskaparráðið, 2020 eru egnar metingar.

Á mynd I 26 sæst, at gongdin í úrslitinum í almenna tænastrugeiranum samanlagt vísir stór sveigj, sum eru mest ávirkað av sveigjunum hjá landinum, sum tað eisini framgongur av omanfyri standandi lýsing av úrslitinum hjá landinum.

Ímeðan skattainntøkusiðan hefur virkað sveiggjómótvirkaði, hava útreiðslurnar í høvuðsheitum verið konjunkturviðgangandi, tvs. at útreiðslurnar minka í niðursveiggi og vaksa í uppsveiggi. Samlaði virknaðurin á virkseimið verður tí minni samanlagt, enn tann ójavnandi frá útreiðslunum (tí tær eru konjunkturviðgangandi) og tí javnandi virkninginum frá inntøkunum (ið eru konjunkturmótgangandi).

I 4.4 Ogn og skuld í almenna tænaðstugeiranum

Mynd I 27 vísir gongdina í nettoogn almenna tænaðstugeirans fyrri árinu 1998-2020. Almenni tænaðstugeirin fevnir um landið, kommunurnar og sosialu grunnarnar. Uppgerðin er uttan útbúnað og vísir sostatt bert tær gjaldføru ognirnar hjá tí almenna.

Nettoognin er farin úr -4,8 mia kr. í 1998 uppí 1,1 mia kr. í 2007, niður í -1,7 mia kr. í 2015 og uppaftur í 1,5 mia kr. í 2020 (sum er ein meting). Landsstýrið økti skuldina við samanlagt 2,7 mia kr. í tíðarskeiðnum 2008 til 2015. Í hesi tilgongd lækkaði Moody's kredittmetingina frá Aa2 til Aa3 við negativum útlitum. Hetta merkir, at tað var ikki nógmikið, at nettoognin hjá landskassanum var null í 2007, beint undan fíggjarkreppuni í 2008, fyrri at megna tey komandi árinu við halli uttan at missa eitt stig í kredittmetingini.

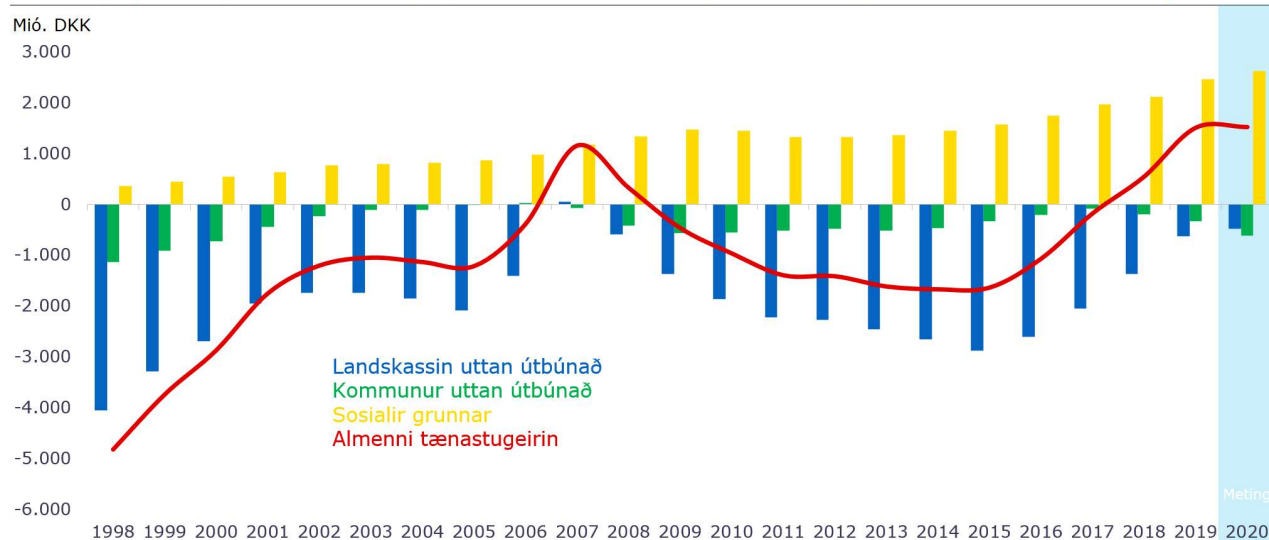
Landsstýrið hefur tey størstu sveigginu í nettoognini hesa tíðina, sum tað eisini framgongur av brotinum „Úrslitið á almennu roknskapunum“, har úrslitið hjá landinum hefur verið ávirkað av konjunkturgongd og konjunkturpolitikki við stórum hallum í lágkonjunkturi og av óvanligum postum, so sum skuldareftirgeving av statsskuld í 1998 og 2018 og sølu av partabrøvum í BankNordik í 2007.

Kommunurnar hava havt sveiggj í nettoognini hesi árinu, men sveigginu hava verið nógv minni enn hjá landinum.

Socialu grunnarnir hava havt eina vaksandi nettoogn í tíðarskeiðinum. ALS hevði stórar útgjaldingar 2008-2012, sum elvdi til at socialu grunnarnir samanlagt høvdu minkandi nettoogn í 2010 og 2011, annars hefur nettoognin verið vaksandi 1998-2020.

Nettoogn/skuld (uttan útbúnað) hjá almenna tænaðstugeiranum í Føroyum

Mynd I 27

Kelda: Gjaldstovan og Búskaparráðið, 2020 eru egnar metingar.

Myndin byggir á eina meting av ogn og skuld hjá almenna geiranum, har m.a. skyldur landskassans fyrri tænaðstumannapensjónir og rentugaranti til P/F Lív ikki eru tikin við sum skuld¹¹.

¹¹ Veðhaldsskyldur vegna tryggingaravtalu hjá Føroya Lívstrygging er gjørd upp til 1.039 mió. kr. í 2017. Nettoskylda landskassans fyrri tænaðstumannapensjónir er roknað til 4.979 mió. kr. við árslok 2012. Kelda: Føroya Gjaldsstova, landskassaroknskapurin fyrri fíggjarárið 2017, s. 240.

I 4.5 Konjunkturpolitikkur og fíggarstöðaða landskassans

Konjunkturpolitikkur hevur sum endamál at minka um tey sveiggj, sum búskapurin av ymiskum orsökum hevur. Hetta ger seg galdandi í øllum búskapum, og ikki minst í tí føroyska, tí at hann er ein lítil búskapur og tí at hann er ein tilfeingisbúskapur við livandi tilfeingi. Nógv sveiggj eru í einum búskapi, men ofta er tað so, at ikki øll sveiggj ganga sama veg, og soleiðis javna tey hvørt annað út. Í einum lítlum búskapi er tað sjáldnari, at sveiggini javna hvørt annað út, og tí sveiggjar tann lítli búskapurin meira. Ein búskapur, ið troytir livandi tilfeingi, fær meira sveiggj, tí at náttúran hevur síni egnu sveiggj, bæði av sær sjálvum og mannaskapt. Eisini tí sveiggjar føroyski búskapurin.

Eydnast tað at minka sveiggini, ger ein góður konjunkturpolitikkur størri gagn í Føroyum enn í stórum londum, hvørs búskapur av sær sjálvum sveiggja minni. Treytin fyri tílíkari gagnligari ávirkan er, at eftirspurningurin hjá almenna tænastrageianum er stabiliserandi. Tað merkir at almennar útreiðslur til rakstur, veitingar og íløgur skulu hava eina javna gongd, meðan inntøkurnar sleppa at fylgja konjunkturgongdini í búskapinum, og soleiðis virka automatiskt stabiliserandi. Hetta merkir, at almenn fyrising og tænastrageia skulu hava avlop í hákonjunkturi og kunnu hava hall í lågkonjunkturi. Hetta merkir annaðhvørt, at fíggarrognin skal vera so stór, at hallini kunnu berast uttan lántøku, ella at fíggarstöðaðan er so mikið góð, at kredittvirði er til at læna til hallini í lågkonjunkturi.

Sveiggini, sum eru nevnd her, eru eitt rættiliga vanligt fyrbrigdi, og tey eru ring at tíðarfesta. Tað ber tí ikki til at mótvirka tey við aktivum fíggarpolitikki, m.a. tí at tílík átøk taka tíð at fyrireika og skapa semju um, við tí úrsliti at konjunkturstöðan er vorðin øðrvísi, enn tá fyrireikingin byrjaði, og átøkini tí lættliga kunnu gera sveiggini størri enn uttan átøk. Tí er betri sum nevnt omanfyri at loyva automatiskt stabilisernadi ávirkan frá inntøkunum í skiftandi konjunkturstöðu og við stöðugari gongd í útreiðslunum. Flestu geirar í føroyska búskapinum eru væl fyri aftaná positivu gongdina sum hevur verið seinna árin. Hetta er galdandi fyri vinnufyrirtekur, bæði privatar og almennar, fíggarageira og húsarhaldsgeira. Tað er eisini galdandi fyri partar av almenna tænastrageianum, men landskassin hevur í krónum verri fíggarstöðu í 2020 enn í 2007, tá mált verður eftir nettofíggarrogn uttan útbúnað.

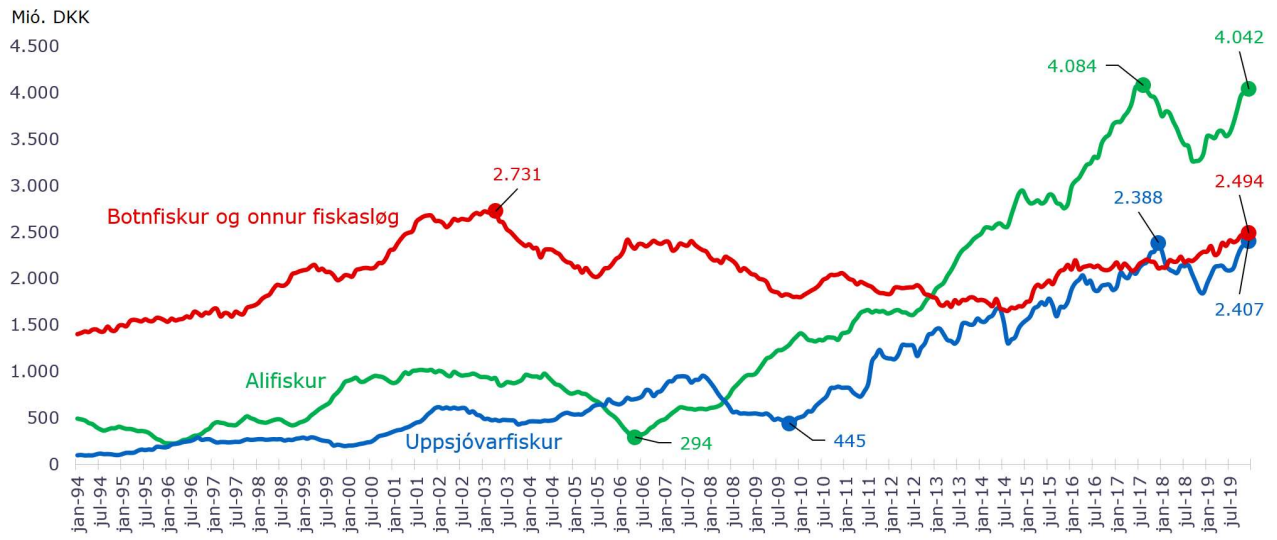
Tá talan er um fortreytir fyri at reka konjunkturpolitik, er tað fíggarstöðan og kredittvirðið hjá landskassanum, sum hevur týðning. Landsstýrið og lögtingið hava ábyrgdina av konjunkturpolitikkinum og mugu gera tær fyriskipanir, sum eru neyðugar í hesum samanhangi. Fíggarstöðan hjá øðrum geirum enn landsstýrinum, hevur lítið at siga fyri **virkisfrælsið** hjá landsstýrinum viðvíkjandi konjunkturpolitikki, tí um landsstýrið skal til aðrar geirar eftir pengum við skatti ella á annan hátt, verður keypsorka tikin frá hesum geirum, og soleiðis mótarbeiðir eitt tílíkt átak tí konjunkturpolitikki, sum rættur er at føra. Tí er fíggarstöðan og kredittvirðið hjá landinum avgerandi fyri konjunkturpolitikkin og ikki stöðan hjá øðrum geirum.

I 5 Útlendskur eftirspurningur

Mynd I 28 lýsir söguligu gongdina í útflutningsvirðinum av fiskavørum fyri trýggjar høvuðsbólkar av fiskaútflutningi: alifisk, uppsjóvarfisk og botnfisk og onnur fiskasløg. Hesir trýggir høvuðsbólkar fevna um so at siga allan føroyskan vøruútflutning. Afturat vøruútflutninginum fevnr samlaði útflutningurin eisni um útflutningin av tænastrum (m.a. ferðavinnu).

Fiskavøruútflutningur, leypandi 12-mánaðar samanlegging, jan-94 til des-19

Mynd I 28

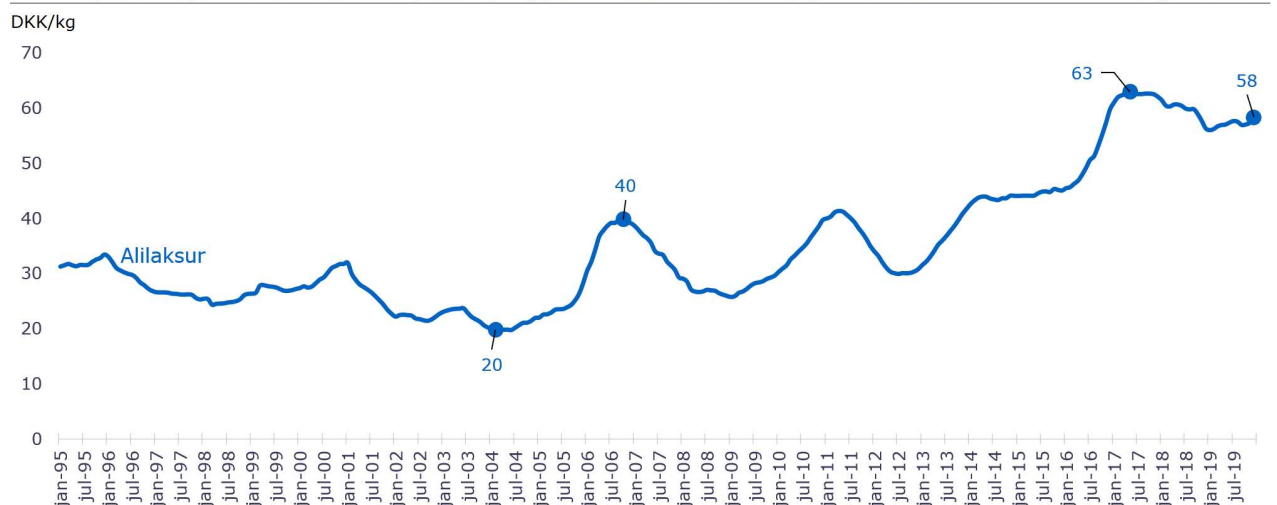
Kelda: Hagstova Føroya

Alifiskur fevnr um laks og síl, men nær um eingi síl verða útflutt í dag. Uppsjóvarfiskur fevnr um makrel, síld og svartkjáft, og harumframt er fiskamjøl lagt afturat hesum bólki. Botnfiskur og onnur fiskasløg fevnr um tosk, hýsu, upsa, svartkalva, gulllaks, longu, brosmu, rækju o.a. Hesi síðstnevndu fiskasløg verða veidd í bæði føroyskum sjógvi og aðrastaðni, t.d. í Barentshavinum og á Flemish Cap.

Botnfiskurin hevur havt sera stóran týðning fyri útflutningin langt aftur í tíðina, men hevur ikki sama stóra týðning í dag. Í 2012 vóru allir trýggir vørubólkar nøkulunda javnt stórir í stødd, tá tað snýr seg um útflutningsvirði. Síðani tá er útflutningsvirðið av alifiski meira enn tvífaldað, og starvar hetta í stóran mun frá prísvøkstri. Útflutningsvirðið av uppsjóvarfiski er nú komið upp á sama støði sum botnfiskur o.o. fiskasløg.

Eindarprísur fyri laks í útflutninginum, leypandi 12 mðr. miðal, jan-95 til des-19

Mynd I 29

Kelda: Egnar útrokningar við støði í útflutningstølum Hagstovunnar.

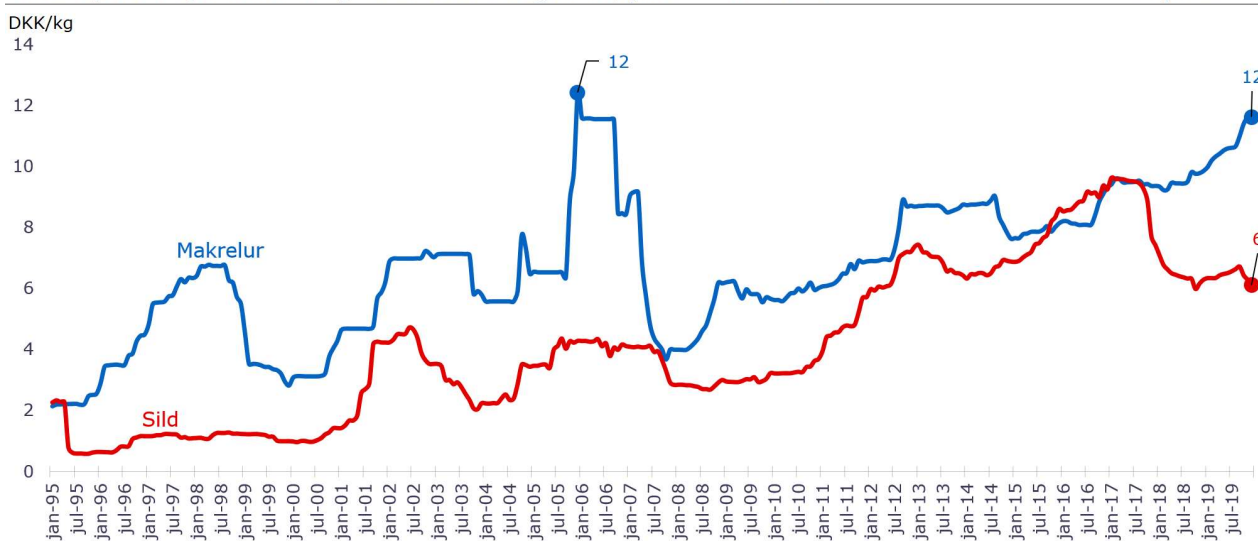
Myndirnar I 29-31 vísa eindarprísir í útflutninginum av ávikavist laks, makreli og sild og toski, hýsu og upsa.

Mynd I 29 vísir, at eindarprísurin fyri laks er trífaldaður úr umleið 20 kr/kg í 2004 upp í 58 kr/kg í desember 2019. Tað fyrivarni kann tó takast, at nakað av hesum vøkstrinum kann stava frá meira virðisøking á landi. Eindarprísirnir samsvara annars væl við onnur prísahagtøl (t.d. www.fishpool.org).

Av mynd I 30 sæst, at eindarprísurin fyri makrel og sild er umleið tvífaldaður frá ultimo 2007 til 2018. Eindarprísurin á makreli var í hæddini í 2006 við 12 kr/kg, og er nú aftur sama støðið (12 kr/kg).

Eindarprísur fyri makrel og sild í útflutninginum, jan-95 til des-19

Mynd I 30

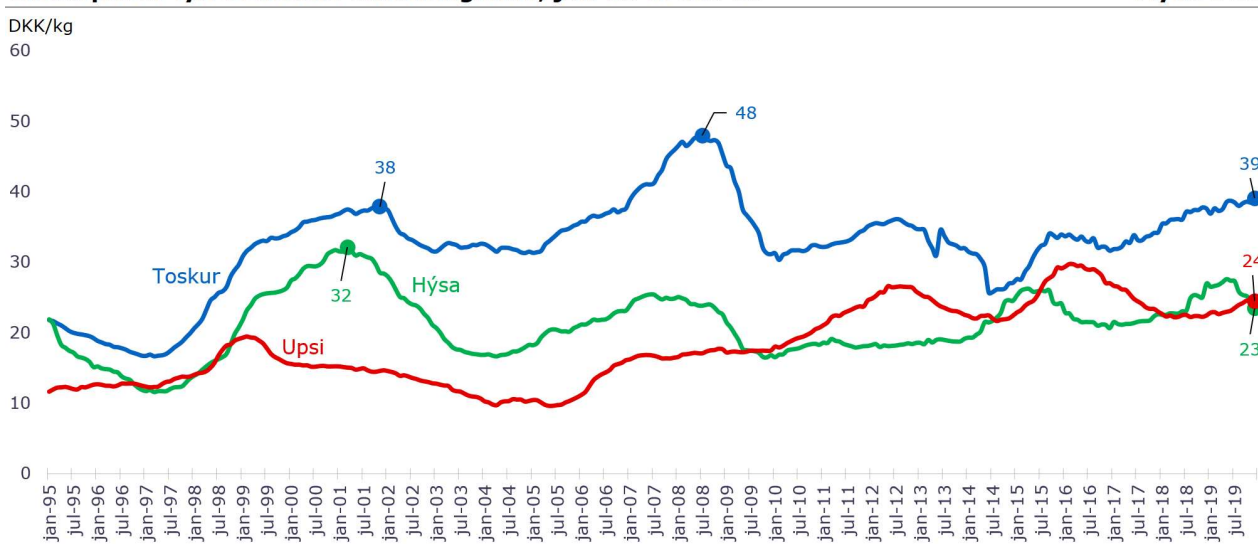

Kelda: Egnar leypandi 12 mðr. miðal útrokningar við støði í útflutningstølum Hagstovunnar.

Mynd I 31 vísir okkum, at eindarprísurin fyri botnfisk hevur verið rættiliga støðugur síðan 2010. Í desember 2019 var toskaprísurin hægst við 39 kr/kg, meðan prísurin hýsu var 23 kr/kg og upsa var 24 kr/kg.

Eindarprísur fyri botnfisk í útflutninginum, jan-95 til des-19

Mynd I 31

Viðm.: Eindarprísurin er roknaður sum leypandi 12 mðr. miðal.

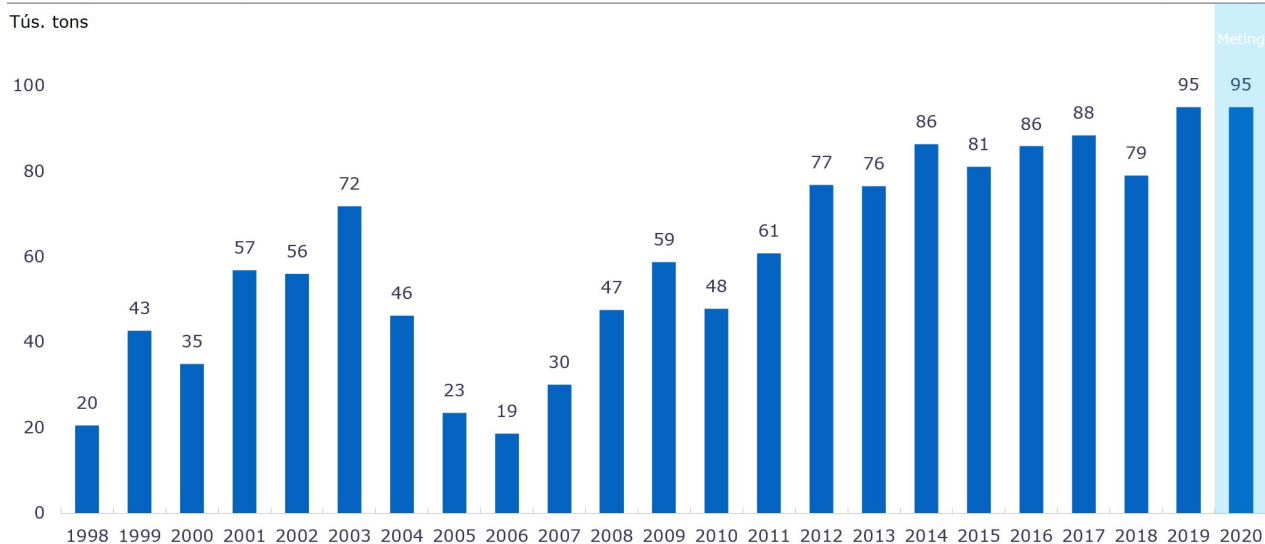
Kelda: Egnar útrokningar við støði í útflutningstølum Hagstovunnar.

I 5.1 Gongdin innan alivinnuna

Mynd I 32 vísir tøkuna í fýroyisku alivinnuni árinum 1998-2020. Tølini fyri 2020 byggja á metingar við ávísari óvissu. Tøkan í 2018 var 79t tons og 95t tons í 2019. Hetta var ein øking uppá 20% í mun til 2018 og er met í tøku av alilaksi. Í 2020 væntast tøkuna at liggja á sama støði sum í 2019; 95t tons.

Tøka (livandi vekt) í alivinnuni árinum 1998 til 2020

Mynd I 32

Kelda: Avrik sp/f, fyri 2020 er talan um metingar.

I 5.2 Gongdin innan uppsjóvarvinnuna

Mynd I 33 vísir gongdina í landingarvirðinum av trimum teimum týðningarmestu uppsjóvarfiskasløgnum. Síðan 2009 hevur verið stórus vøkstur í samlaða landingarvirðinum.

Talva I 6 vísir kvoturnar fyri 2020 sammett við kvoturnar fyri 2019. Skipini megnaðu ikki at fiska allan makrelin í 2019, og verður meginparturin av tí ófiskaða flutt yvirum ár. Sostatt er ikki vist, at skipini heldur megna at fiska allan makrelin í 2020, tá kvotan er vaksin í 53,1%.

Kvotur fyri uppsjóvarfisk og botnfisk, árinum 2019 og 2020

Talva I 6

Tons	Makrelur	Svartkjaftur	Norðhavssild	Barentshavið	Flemish Cap
2019	62.560	309.307	112.902	26.434	3.911
2020	95.780	324.606	104.141	26.931	1.907
Broyting	53,1%	4,9%	-7,8%	1,9%	-51,2%

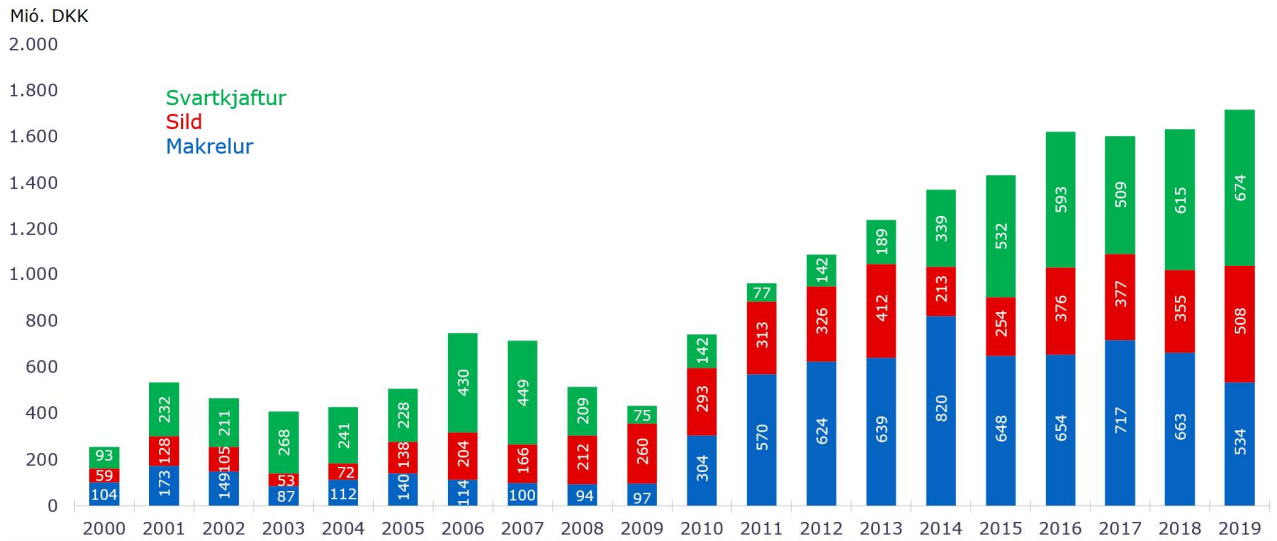
Kelda: Fiskimálaráðið

Landingarvirðið av makreli er vaksið nógv seinastu árinum í samband við, at Føroyar fóru úr millumtjóða avtaluni um makrel í 2010. Síðan mars 2014 hava Føroyar havt avtalu við ES og Noreg um makrelveiðu. Fólk við kunnleika til marknaðin vænta ikki eina prísbroying viðvíkjandi makreli, tí atgongdin til russiska marknaðin mótvarar stóra kvotuvøkstrinum.

Landingarvirðið av sild minkaði eitt vet í 2018 vegna kvotuminking og prís-lækking. Tá kvotan av sild hækkar eins nógv og hon ger í 2019, kann væntast at prísurin lækkar. Við árslok 2018 vóru stórar goymslur av sild bæði í Føroyum og uttanlands, sum nú eru útfluttar. Ongin millumtjóða avtala hevur verið um sild síðan 2015.

Landingarvirði av makreli, sild og svartkjafti, 2000 til 2019

Mynd I 33

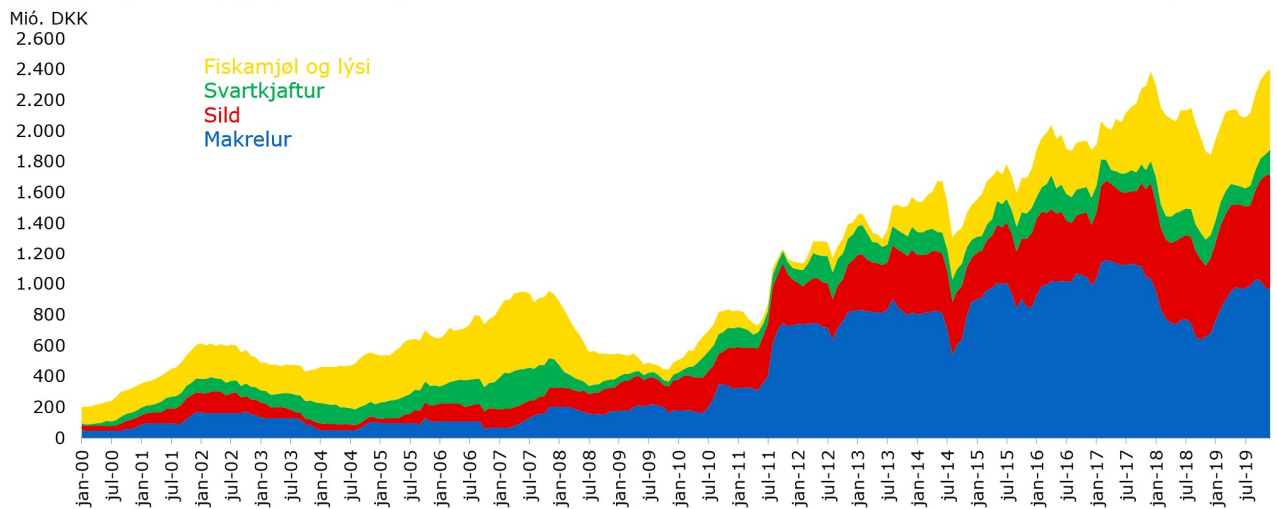
Kelda: Vørn

Viðvíkjandi svartkjafti vænta fólk í vinnuni ikki stóra broyting í útflutningsprísinum - kanska eitt vet hægrí í 2019 enn 2018. Eingin millumtjóða avtala hevur heldur verið um svartkjaftin síðan 2015.

Mynd I 34 vísir, at vøksturin í útflutningsvirðinum av uppsjóvarfiski hevur verið sera stórur síðan 2009. Minking var í makrelútflutninginum miðskeiðis í 2014. Hetta var vegna handilsforðingar hjá ES, sum vórðu settar í gildi seinni í árinum. Útflutingur av makreli minkaði 361 mio. kr. frá 2017 til 2018. Verður hetta sammett við gongdina í landingarvirðinum fyri 2018, er vantandi samsvar, ið stavar frá stórum goymslubroytingum¹². Vit síggja, at útflutningur av makreli veksur í 2019, hóast minni verður fiskað, og stavar hetta frá minking av goymslum.

Útflutningur av uppsjóvarfiski, jan-00 til des-19

Mynd I 34

Kelda: Egnar útrokningar við støði í útflutningstølum Hagstovunnar. Roknað sum leypandi 12. mánaðar samanlegging.

Vøksturin í landingarvirðinum av svartkjafti sæst ikki so væl aftur í útflutninginum. Hetta kann vera tí nógv av svartkjaftinum endar sum fóður til laksaframleiðslu í Føroyum, og tí sum partur av laksaútflutningur.

¹² Sambært Hagstovu Føroya vóru 70 t. tons útflutt av makreli í 2018, meðan 84 t. tons vóru avreidd sambært Vørn. Verður hetta sammett við 2017 vóru 104 t. tons avreidd, men 112 t. tons vóru útflutt hetta árið. Sostatt vóru goymslur av makreli uppbygdar í 2018, meðan goymslur í 2017 vóru tømдар.

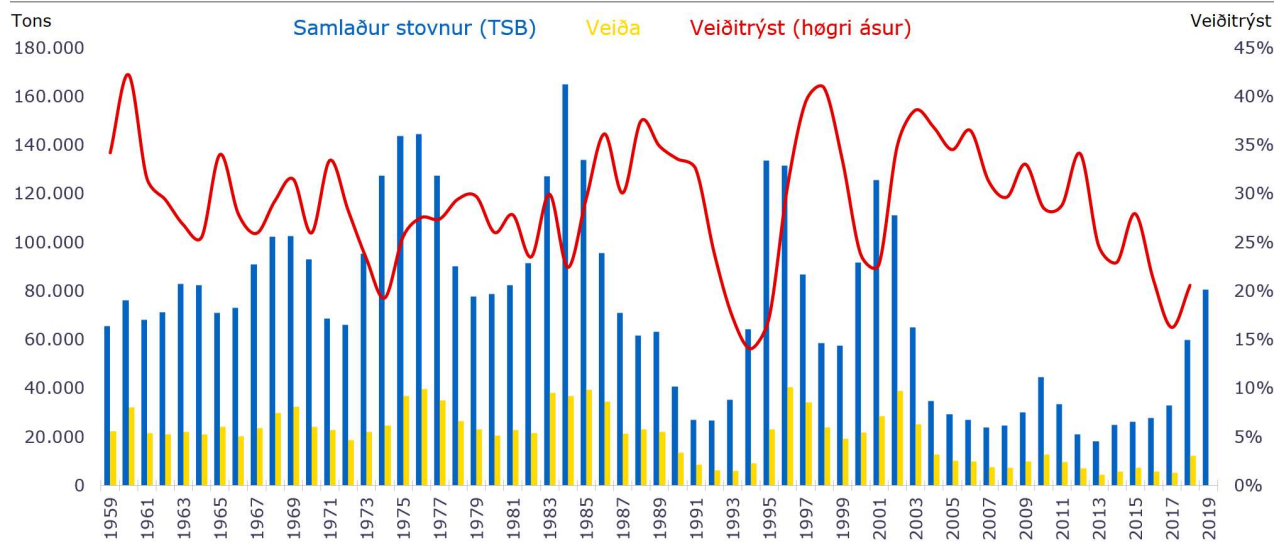
I 5.3 Botnfiskur og onnur fiskasløg

Sambært stovnsmetingum Havstovunnar hava botnfiskastovrnarnir við Føroyar verið illa fyri seinastu árinum, sí mynd I 35a ið vísir toskastovnin, og mynd I 35b ið vísir hýsustovnin. Hartil hava stovrnarnir av toski og hýsu ongantíð í tíðarskeiðinum síðan 1959 verið so lítlir í eitt so langt tíðarskeið. Nýggjastu metingarnar benda tó á at støðan er grundleggjandi broytt í seinastuni.

Toskastovnurin hevur verið óvanliga lítil í eini 12 ár - síðan 2005. Ein stórir bati er hendur í so máta í 2018 og 2019. Veðiðtrýstið er eisini minkað munandi seinnu árinum, men er í 2018 hækkað aftur. Sí mynd I 35a.

Toskur í føroyskum havøkki: samlaður stovnur, veiða í tonsum og veiðiðtrýst

Mynd I 35a

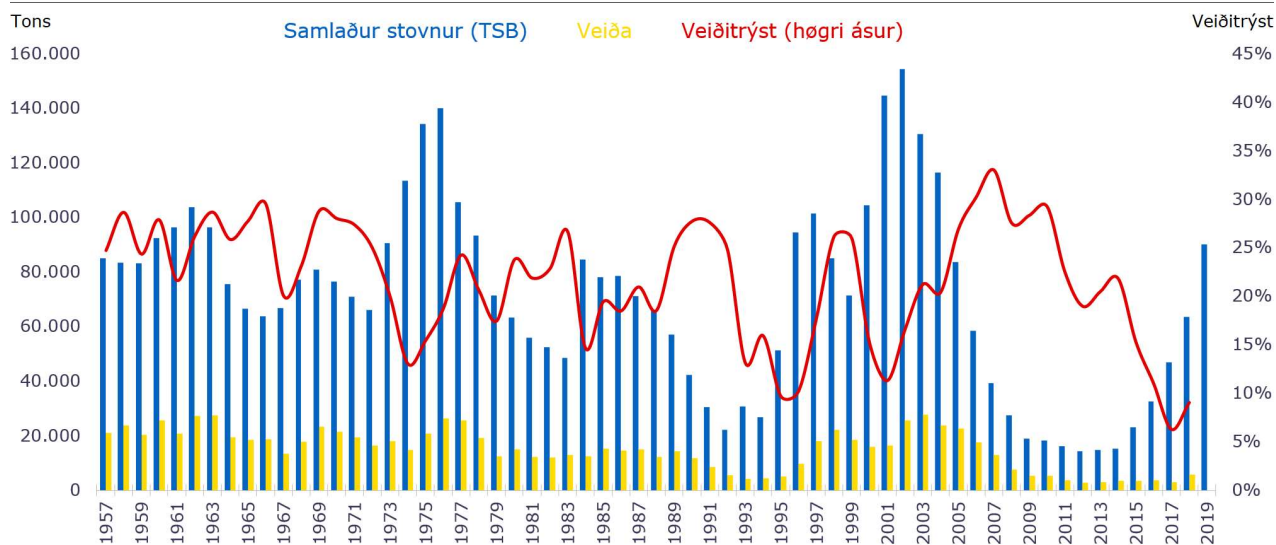
Viðm.: Tølini fyri samlaða stovnin (TSB) ganga fram til 2019, meðan veiðan og veiðiðtrýstið ganga fram til 2018.

Kelda: ICES og Havstovan.

Hýsustovnurin hevur verið óvanliga lítil í eini 8 ár - síðan 2009. Í so máta er ein stórir bati hendur í 2018 og 2019, samstundis sum veiðiðtrýstið er minkað munandi seinastu árinum. Sí mynd I 35b.

Hýsa í føroyskum havøkki: samlaður stovnur, veiða í tonsum og veiðiðtrýst

Mynd I 35b

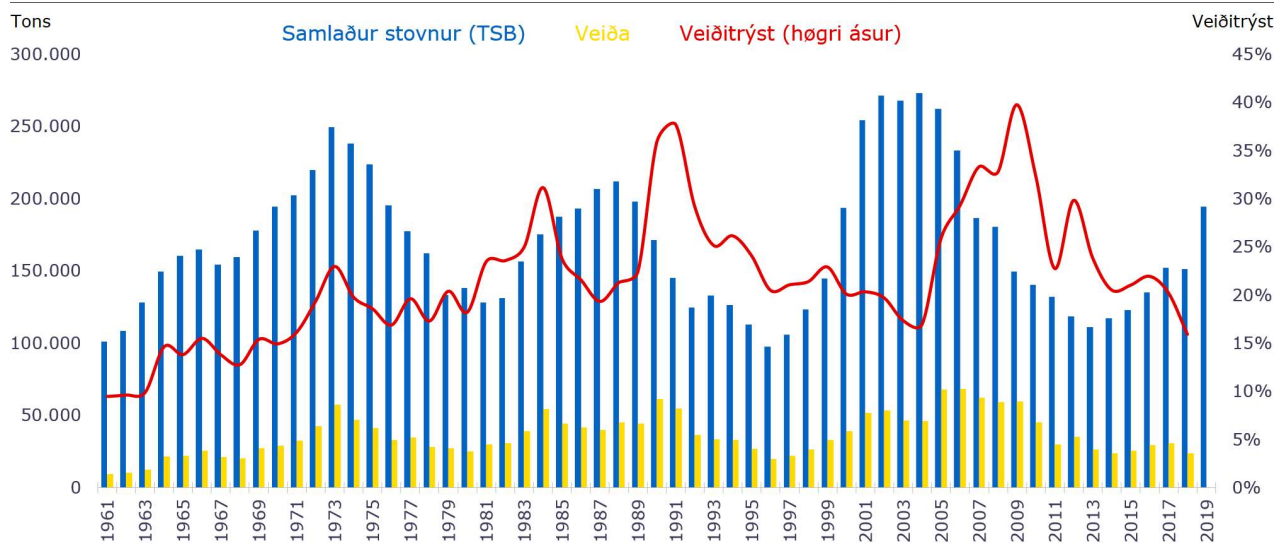
Viðm.: Tølini fyri samlaða stovnin (TSB) ganga fram til 2019, meðan veiðan og veiðiðtrýstið ganga fram til 2018.

Kelda: ICES og Havstovan.

Roknaða veiðitrýstið á upsa hefur verið rættuliga høgt síðan miðskeiðis í 1980-árunum. Veiðitýstið kom upp á 39% í 2009, men er minnað niður á 16% í 2018, sí mynd I 35d. Upsastovnurin hefur ikki verið so illa fyri sum toska- og hýsustovnarnir, og stovnurin sær út til at vera í vøkstri.

Upsi í føroyskum havøki: samlaður stovnur, veiða í tonsum og veiðitrýst

Mynd I 35d

Viðm.: Tølini fyri samlaða stovnin (TSB) ganga fram til 2019, meðan veiðan og veiðitrýstið ganga fram til 2018.

Kelda: ICES og Havstovan.

Av tí at botnfiskastovnarnir eru í vøkstri, kann væntast vaksandi veiða fyrstkomandi árin

Serliga toska- og hýsustovnarnir undir Føroyum eru staðbundnir stovnar, og tað sum hvørt ár verður tikið úr stovnunum, hefur sjálvsagt ávirkan á støddina á stovnunum. Tí hefur veiðitrýstið týðning fyri støddina av tí varandi ískoyti, fiskastovnarnir kunnu geva til føroyska búskapin.

Endamálið við at avmarka veiðitrýstið er fyrst og fremst, at fiskastovnarnir skulu geva størst møguligt búskaparligt avkast til samfelagið í langa siktinum. Ein síðuvinningur kann eisini vera, at tað kann taka broddin av teimum stoytum, sum sveiggini í tilfeingisvinnuni natúrliga hava á búskapin. Hetta við at avmarka veiðitrýstið tá nógv er at fáa, tí tað viðførir "bleytari lendingar" tá minni er at fáa. Stovnurin verður sostatt størri og betri førur fyri at klára veiðitrýstið.

Búskaparráðið mælir til at nýta eina marknaðarskipan til at avgera, hvør fær atgongd til veiðirættindi. Hetta er roynt til útluting av rættindinum av uppsjóvarfiski og fisk á fjarleiðum, men eigur eisini at vera nýtt til útluting av rættindum á heimaleiðum. Um tað verður rindað fyri rættindi, gerst tað lættari hjá politisku umsitingini at stilla veiðitrýstið, tí eyka vinningurin, ið fæst av einum ov høgum veiðitrýsti í stutta siktinum, verður avmarkaður, og hetta kann elva politisku skipanini til at hugsa meira langsiktað.

Um tað verður rindað fyri at fiska, hefur tað í fyrsta umfari við sær, at yvirskotið í fiskivinnufyrirøkum minkar (og hýrurnar somuleiðis), tí tilfeingisgjaldið fer í landskassan. Í øðrum lagi hefur lægri vinningurin við sær, at tilskundingin til yvirskapitet minkar. Minni yvirskapitetur hefur við sær lægri veiðitrýst og lægri rakstrarútreiðslur og tí eisini størri tilfeingisrentu. Um tilfeingisgjaldið verður ásett av einum myndugleika, eitt nú sum prosentgjald av veiðivirði, minkar tað um yvirskapitet, men myndugleikin fær hinvegin trupult við at seta rætta gjaldið. Hetta tí at einans fyrirøkurnar sjálvar vita, hvat tær megna at rinda. Um rætturin at fiska verður seldur (sum kvotur ella fiskidagar á einum væl innrættaðum marknaði), hava fyrirøkurnar ávirkan á, hvat tilfeingisgjaldið verður.

Ein tílík skipan verður smidlig og gevur høvi til, at veiðitrýstið verður betur stillað. Hetta gevur størri inntøkur til samfelagið í langa siktinum. Ein tílík skipan fer at elva til íløgur í meira effektiv veiðitól, tí í eini vælvirkandi marknaðarskipan er tað fyrst og fremst produktiveturin í vinnuni, sum avger, hvør fær

atgongd til veiðirættindi. Ein avleiðing er, at eigarar av minni effektivum ella produktivum veiðitólum velja at gevast; í verandi skipan verða bæði produktivar og óproduktivar íløgur framdar.

Ein marknaðarskipanin við uppboðssølu styðjar sostatt upp undir ein natúrligan og framhaldandi produktivitetsvøkstur í fiskivinnuni, ið ber við sær lægri manningatal, størri veiðu pr. mann og størri hýrur til eftirverandi manning. Tær umveltingar¹³, sum púra vist í stutta, og møguliga eisini í langa siktinum verða avleiðing ella hjáárin av eini slíkari produktivitetsmennandi marknaðarskipan, má tað almenna hjálpa til við at loysa á annan hátt gjøgnum førleikamennandi útbúgvingar-, upplæringar- og almannaskipanir, men ikki við at seta úr gildi ella suspendera marknaðarskipanina.

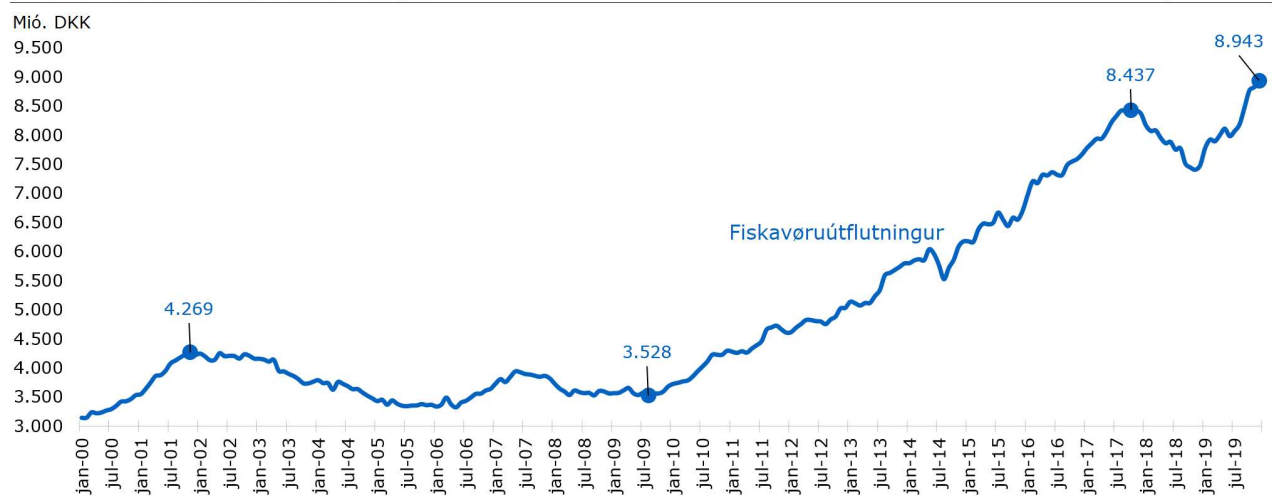
Í eini grein í altjóða vísindatíðarritinum "Marine Policy"¹⁴ gevur ein føroyskur granskari, Jóannes Jacobsen, eina greining av valdsbýtinum í føroyskum fiskivinnupolitikki. Hansara niðurstøða er, at meðan tað í einum marknaðarbúskapi vanliga er eigarin av einum tilfeingi, sum ræður yvir nýtsluni av tilfeinginum, so er hetta vent á høvdið í Føroyum og í mongum øðrum londum. Í Føroyum liggur valdið yvir fiskatilfeinginum hjá einum í nógvar mátar sterkum fiskivinnu-ávirkanarbólki (lobby), sum higartil hevur havt vald at tryggja, at fiskivinnupolitikkurin er í samsvari við búskaparligu áhugamálini hjá teimum, ið longu eru virkin í fiskivinnuni, og sum samstundis er í andsøgn við búskaparligu áhugamálini hjá teimum, ið eiga fiskatilfeingið (Føroya fólk) – Hesar niðurstøður styðja upp undir grundgevingarnar fyri einari marknaðarskipan, har nýtslugjaldið ikki verður ásett av politisku skipanini, men av vinnuni sjálvari.

I 5.4 Samlaði fiskavøruútflutningurin

Mynd I 36 avmyndar samlaða útflutningsvirðið av fiskavørum frá januar 2000 til desember 2019 sum leypanði 12 mánaða samanlegging.

Fiskavøruútflutningurin, virði, jan-00 til des-19

Mynd I 36

Kelda: Egnar útrokningar við støði í útflutningstølum Hagstovunnar. Virði er roknað sum leypanði 12 mánaðar samanlegging.

Vøksturin seinastu árin hevur verið stórur. Fallið, sum var miðskeiðis í 2014, stavar frá handilstiltøkunum hjá ES fyri makrel og sild. Hetta sæst eisini aftur í mynd I 34. Metast kann leysliga út frá myndunum, at hetta uppá stutt sikt hevur kostað Føroyum hálva milliard í útflutningsvirði, men helst er meira enn tað vunníð innaftur síðani.

Síðan 2009 hevur stórt sæð verið vøkstur í fiskavøruútflutninginum á hvørjum ári, og talan er um væl meira enn eina tvífolding í fiskavøruútflutningsvirðinum. Fiskavøruútflutningurin minkar í 2018 vegna goymslubroytingar av makreli og sild, og prísniðurgongd og størri nøgd av sild, meðan ein hægri tøka og støðugir prísir vóru í alivinnuni í 2019 mun til í 2018.

¹³ Um umvelting sí „disruption“ í II 1 „Høvuðsniðurstøður um iløgugongd“ á síðu 42 í búskaparráðsfrágreiðing á vári 2019)

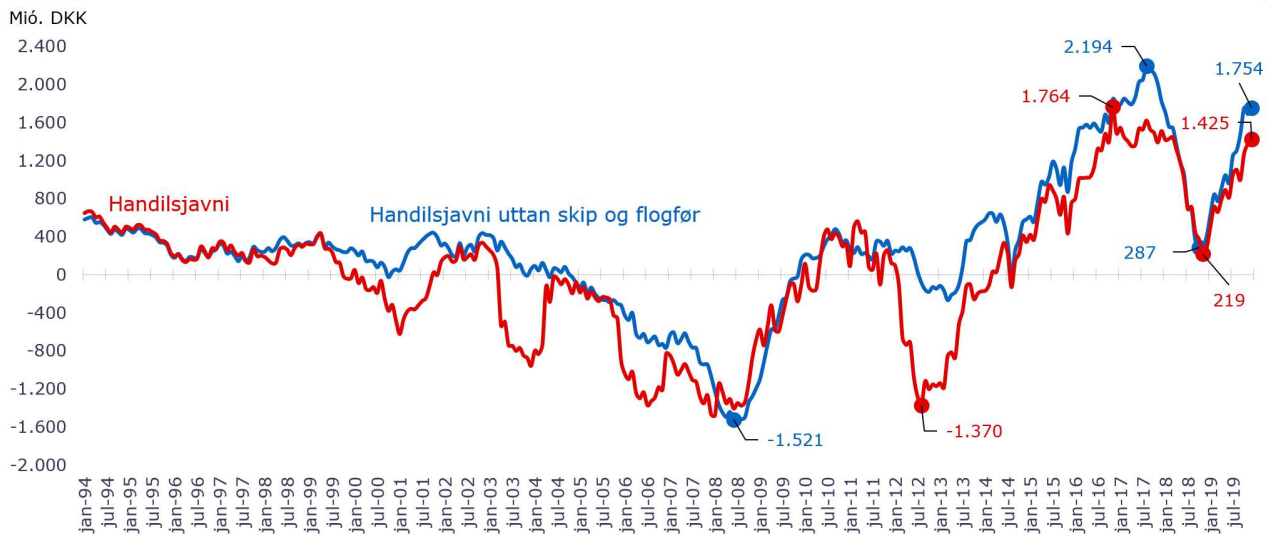
¹⁴ Jóannes Jacobsen (2019) Path dependence in Faroes fisheries (mis)management, Marine Policy 108 (2019) 103615

I 5.5 Gongdin í handilsjavnanum

Mynd I 37 vísir gongdina í handilsjavnanum sum leypandi 12 mánaða samanlegging. Handilsjavnin er útflutningurinn av vørum minus innflutningurinn av vørum. Myndin vísir, at handilsjavnin í 2016 og 2017 vísti størri yvirskot enn nakrantíð síðan 1994. Hetta er grundað á positivu gongdina innan alivinnu og uppsjórvinnu. Handilsjavnin minkaði tó munandi í 2018, men vaks í 2019 soleiðis, at handilsjavnin uttan skip og flogfðør í desember var 1.754 mió. kr. Handilsjavnin hevur ikki verið negativur síðani august 2014.

Handilsjavnin, leypandi 12-mánaðar samanlegging, jan-94 til des-19

Mynd I 37

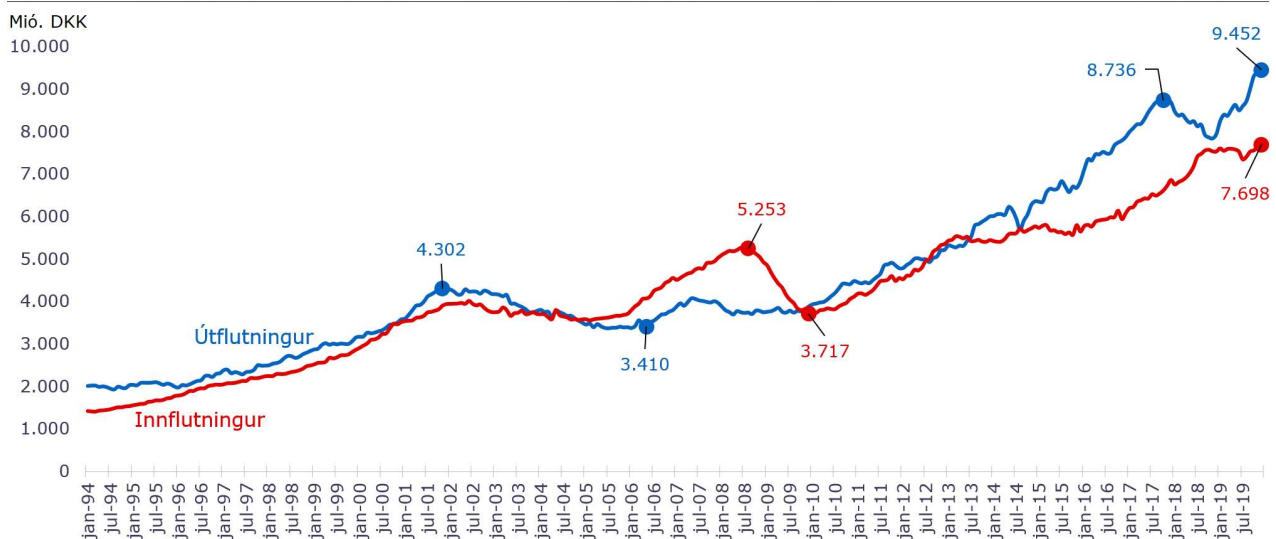

Kelda: Egnar útrokningar við støði í útflutningstølum Hagstovunnar.

Í byrjanini av fíggjarkreppuni í 2008 vísti handilsjavnin undirskot á 1.521 mió. kr. uttan skip. Í 2017 vísti handilsjavnin eitt yvirskot á 1.800 mió. kr. uttan skip. Hetta er ein betring uppá 3,3 mia. kr. í mun til 2008. Myndin vísir eisini handilsjavnan við skipum, og her sæst, at serliga skipabólkurinn dregur handilsjavnan niður. Stórir innflutningur av skipum ella flogfðørum einstøk ár kann lættliga eyðmerkjast í strikumyndini fyri handilsjavnan við skipum.

Inn- og útflutningur av vørum (uttan skip og flogfðør), jan-94 til des-19

Mynd I 38

Kelda: Hagstova Føroya. Roknað sum leypandi 12 mánaðar samanlegging.

Mynd I 38 vísir gongdina í innflutningi og útflutningi av vørum (uttan skip) frá januar 1994 til desember 2019. Her sæst, at handilsjavnin vísti sera stórt undirskot í 2008, hetta var vegna serliga stóran innflutning tað árið. Fallið í innflutninginum var stórt í 2009-2010. Hetta hekk m.a. saman við fallinum í

privatu nýtsluni og íløgnum. Síðan 2015 er útflutningurin vaksin nógv meira enn innflutningurin. Útflutningurin er minkaður munandi í 2018 men er vaksin aftur í 2019 og er nú 9,5 mia. kr.

I 6 Peninga- og fíggarviðurskipti

Føroyski bankageirin hevur verið undir neyvum donskum eftirliti seinastu árin. Við endurstovnaðum føroyskum Landsbanka er eisini eitt Váðaráð skipað. Viðgerðin av peninga- og fíggarviðurskiptum er í hesi frágreiðing avmarkað til talvu I 7.

Føroyskir peningastovnar, innlán og útlán til føroyskar eindir					Talva I 7
<i>Ultimo, mió. kr.</i>	2015	2016	2017	2018	2019
Innlán	14.342	15.445	16.420	17.122	17.198
- Ráevnisvinnur	849	949	1.005	882	969
- Framleiðsluvinnur	632	659	790	877	773
- Tænastuvinnur	4.628	4.968	5.312	5.434	4.974
- Húsarhald v.m.	8.164	8.729	9.220	9.818	10.393
- Ókent	68	140	94	111	89
Útlán	14.057	14.016	14.726	15.590	15.588
- Ráevnisvinnur	961	946	1.154	1.076	1.036
- Framleiðsluvinnur	1.332	1.075	1.218	1.535	1.509
- Tænastuvinnur	4.128	3.968	4.078	4.356	4.342
- Húsarhald v.m.	7.580	7.992	8.239	8.540	8.645
- Ókent	55	36	38	83	57
Innlánsyvirskot	285	1.429	1.694	1.533	1.610
- Ráevnisvinnur	-112	3	-150	-194	-67
- Framleiðsluvinnur	-700	-416	-428	-657	-736
- Tænastuvinnur	500	1.000	1.234	1.078	633
- Húsarhald v.m.	584	737	981	1.278	1.748
- Ókent	13	105	56	28	32

Kelda: Hagstova Føroya

Talvan vísir fyri føroyskar peningastovnar innlán frá- og útlán til ráevnisvinnur, framleiðsluvinnur, tænastuvinnur og húsarhald við árslok árin 2015-19. Innlánsyvirskotið er eisini víst. Síðan 2015 hevur verið talan um eitt vaksandi innlánsyvirskot.

Størsti parturin av samlaðu innlánunum stavar frá húsarhaldsgeiranum, og somuleiðis við útlánunum. Føroysku peningastovnarir hava fyri húsarhaldsgeiran havt eitt vaksandi innlánsyvirskot øll árin. Verður lántøkan hjá húsarhaldunum í donsku realkreditstovunum roknað uppí, hava húsarhaldini eitt innlánsundirskot á 121 mió. kr. í desember 2019 samlað sæð.

Næst eftir húsarhaldsgeiran í innláns- og útlánsstødd er tænastuvinnugeirin. Her hevur eisini verið talan um eitt vaksandi innlánsyvirskot síðan 2015, sum tó minskar í 2018.

Framleiðsluvinnugeirin skilur seg burturúr við tað, at øll árin hevur talan verið um eitt rættuliga stórt innlánsundirskot (størri útlán enn innlán). Útlánini til henda geira hava verið nøkulunda stöðug, og við onkrum undantaki kann tað sama sigast um innlánini. Væntandi avspegla tøluni fyri framleiðsluvinnugeiran gongdina innan byggivirksemið í Føroyum.

Fylgiskjøl til kap. I

Fylgiskjal I 1: Fastognarprísir og prísingdin fyri m²

Talva 7 vísir miðal húsaprísirnir í Føroyum árin 2018 og 2019.

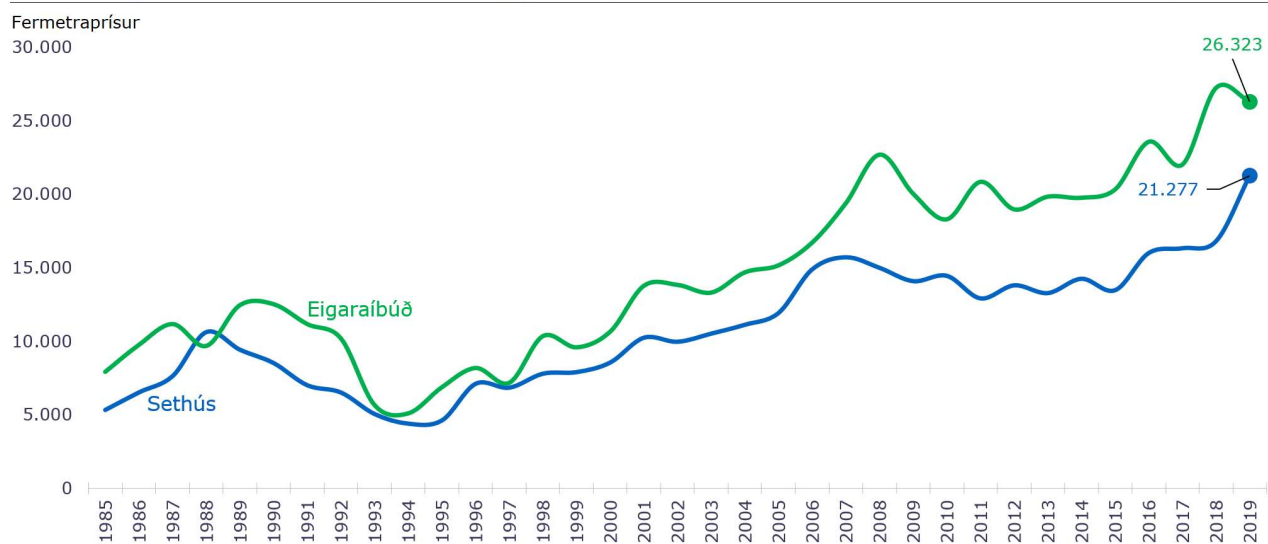
Føroyskir miðal húsaprísir	Talva I 7	
<i>Kr/fermetur</i>	2018	2019
Tórshavn, sethús	17.030	21.277
Tórshavn, íbúðir	27.261	26.323
Størri bygdir, sethús	10.428	11.091
Smærri bygdir, sethús	9.447	10.959
Sandoy og Suðuroy, sethús	5.117	5.836
<hr/>		
Tórshavn, sethús undir 40 ár	19.203	21.630
Størri bygdir, sethús undir 40 ár	11.527	11.804
Smærri bygdir, sethús undir 40 ár	11.569	10.177
Sandoy og Suðuroy, sethús undir 40 ár	7.569	9.413

Kelda: BankNordik

Myndin niðanfyrir vísir stóra prísavøksturinum í kvadratmetrunum í Tórshavn síðan 1985.

Fermetraprísir í Tórshavn fyri sethús og íbúðir, 1985 til 2019

Mynd I 39

Viðm.: Fyri 2019 er talan um fyrribils uppgerð til og við desember mánaða.

Kelda: BankNordik

Kapittul II: Nýskipanir í fiskivinnuni

II 1 Um endamálsorðingar í fiskivinnupolitikkinum

Eftir meting Búskaparráðsins eiga fiskivinnupolitikkurin og serstakliga lógirnar um sjófeingi og veiðugjald, at lúka tvey yvirskipað endamál:

- At fiskatilfeingið verður veitt burðardygt og effektivt.
- At tilfeingisrentan fellur til landið sum árligt avkast (av tilfeingisogn landsins) - tilfeingisrentan ella veiðigjaldið er árliga virðið av teimum einkaveiðirættindum, ið givin eru privatum aktørum við kvotum ella fiskidøgum.

Metingar Búskaparráðsins av ríkna fiskivinnupolitikkinum taka sostatt støði í hesum tvinnum omanfyri standandi endamálum. Búskaparráðið avmarkar seg til at viðgera búskaparlig málsevni í fiskivinnupolitikkinum.

Í viðmerkingunum til endamálið við lógini um sjófeingi verður ført fram, at:

“regluverkið skal eisini lúka rakstrar- samfelagsbúskaparlig krøv. Rakstarbúskaparliga kravið er, at fiskiveiðan ber seg, útvegar fiskimonnum rímliga inntøku, at nóg mikið er til rakstur, kapitalkostnað og nýiløgur. Samfelagsbúskaparliga kravið er, at veiðan gevur so stórt íkast til tjóðarúrtøkuna sum gjørligt. Regluverkið skal tryggja, at mest møguligt av virðisøkingini í sambandi við gagnnýtluna av fiskatilfeingnum er í Føroyum og kemur føroyska samfelagnum til góðar..Í fyrisingini av lógini kann dentur leggjast á onnur viðurskipti, enn vinnuligt ella samfelagsbúskaparligt lønsemi. Yvirskipaða endamálið við lógini er tí eisini at stuðla undir arbeiðs- og inntøkumøguleikunum og móguleikunum fyri vinnuligum virksemi um alt landið”¹⁵.

Búskaparráðið kann viðurkenna fyrsta partin av hesum endamálsorðingum, men má seta spurnatekin við seinna partin. Seinni partur av endamálsorðingunum er eftir meting Búskaparráðsins ikki sameiniligur við fyrsta part. Í praksis ber ikki til at gera eina fiskivinnulóggáva til samstundis verða ein almennalóggáva.

Harfyri eiga sera stórir dentur – nógvir størri dentur enn nú - at verða lagdur á at loysa samfelagsligar trupulleikar, ið eru tengdir at tvørrandi arbeiðsvirknismøguleikum við “mismatch” viðvíkjandi førleikum á arbeiðsmarknaðinum. Hesin innsatur eiga tó at verða skipaður í aðrari lóggávu.

Til dømis var í arbeiðssetninginum hjá fiskivinnunýskipanarnevndini¹⁶ serligur dentur lagdur á, at uppboðssøluskipanin og nýskipanin í síni heild skuldi verða “marknaðargrunnað”, og at høvuðsdenturin skuldi leggjast á at taka inn tilfeingisrentuna gjøgnum uppboðssølu.

“Marknaðargrunnað” í hesum viðfangi kundi ikki skiljast øðrvísi enn, at skipanin í mesta mun skuldi sleppa at virka sjálvregulerandi samsvarandi útboði og eftirspurningi og við minst møguligum inntrivum (“stýring”) frá almennari síðu. Hetta seinasta ber sjálvsagt ikki til, um fiskivinnulóggávan samstundis skal virka sum ein almennalóggáva. Fiskivinnulóggávan eiga ikki at verða nýtt til at styðja upp undir arbeiðsvirkni í Føroyum og arbeiðsvirkni kring alt landið, eitt nú við at nýta handilsforðingar.¹⁷ Arbeiðsvirkni eiga at verða styðjað upp undir gjøgnum betrað kappingarføri og við einum høgum produktivitetsvøkstri gjøgnum betri upplæring/útbúgving, gransking og tøkniýtslu.

¹⁵ Uppskot til lógtingslóg um sjófeingi – 11.10.2019, viðmerkingar á síðu 26

¹⁶ Álitið frá fiskivinnunýskipanarnevndini 3. oktober 2016, síðu 164-173

¹⁷ Handilsforðingar í Føroyum eru eitt nú sergjaldið á landingum uttanlands, forboð ímóti virking umborð, at alt skal um føroyskan kaikkant og uppbytið av flotanum í smáar bólkar.

II 2 Nakrar arbeiðshypotesur um búskapargongdina

Búskaparráðið hevur í sínum undanfarnu frágreiðingum viðgjørt figgjarpolitiska haldførið, sum er undir trýsti. Við núverandi regluverki og við núverandi demografiskum útlitum fer almenni geirin í komandi áratíggjum at fáa trupulleikar við at røkja sínar skyldur. Tilfeingisgjald frá fiskivinnuni fer tí at verða eitt kærkomið ískoyti til fígging av almenna geiranum. Alternativt til at taka inn tilfeingisrentuna, er at gera sparingar í íløgum og rakstri almenna geirans ella við at hækka almennu inntøkurnar við skattum.

Í hesum viðfangi hevur Búskaparráðið viðgjørt nøkur ástøði við hypotesum um, hvussu hesin trupulleiki við haldførinum móguliga kann basast. Hesi ástøði eru ikki á nakran hátt endalig, men broytilig alt eftir, hvat komandi empirisk dátú fara at geva ábendingar um.

Higartil hevur búskaparráðið gingið út frá tí fortreyt, at ein produktivitetsvøkstur í føroyska búskapinum ikki kann loysa haldførstrupulleikan. Tað kemur av, at ein produktivitetsvøkstur í privatú vinnuni veksur um privatú og almennu inntøkurnar, men lönargongdin í almenna geiranum (uttan samsvarandi produktivitetsvøkstur) plagar at fylgja við lönargongdini í privata geiranum. Hetta seinasta merkir, at almennu útreiðslurnar fara at vaksa so hvørt sum almennu lönirnar hækka í samsvar við hækkingu privata lönunum. Produktivitetsvøkstur loysir tískil ikki haldførstrupulleikan¹⁸.

At tilfeingisrentan fellir til reiðarí og manning medvirkar til at skeikla kappingina millum ymsar vinnur um arbeiðsmegi og kapital. Av tí at manningin fær lut í tilfeingisrentuni, legst trýst á lönarkrøv í øðrum vinnum, eisini innan tað almenna. Í fiskivinnuni er tað kortini galdandi at produktivitetsvøkstur kann minka um haldførstrupulleikan, um tilfeingisrentan verður kravd inn við gjaldi. Um tað almenna krevur inn tilfeingisrentuna, verður fiskivinnan vegna minkaðan stuðul, tilskundað til at gera kappingarfremjandi og produktivitetsmennandi íløgur. Hesar íløgur høvdu ikki havt hægri lönarlag við sær í fiskivinnuni, tí tilfeingisrentan tilfellur landskassan og ikki reiðaríum og manningum. Ein produktivitetsvøkstur í fiskivinnuni hevði tískil ikki økt um almennu útreiðslurnar gjøgnum lönartrýst, og produktivitetsvøkstur í fiskivinnuni hevði sostatt bøtt um haldførstrupulleikan.

Eitt annað ástøði er, at ein produktivitetsvøkstur kortini á annan hátt kann bøta um haldføri almenna geirans. Grundgevingin er, at ein stórir produktivitetsvøkstur í Føroyum kann hava eina jaliga ávirkan á demografisku gongdina í landinum gjøgnum skapan av nýggjum viðkomandi stórvum. Serliga í fiskivinnuni eru ótroyttir móguleikar fyri produktivitetsvøkstri til dømis gjøgnum betri stovnsrøkt, umframt at effektivisering er gjørlig í einum stórum parti av flotanum.

Meira neyvt er ástøðið hetta: Við núverandi demografisku útlitum fæst búskaparvøkstur í høvuðsheitum gjøgnum produktivitetsvøkstur. Í Føroyum hevur fiskivinnan verið týðandi kelda til produktivitetsvøkstur, og verður hon væntandi framvegis hetta. Eftir hesum ástøði er ein høgur búskaparvøkstur avgerandi, tá vit skulu mæta haldførissavbjóðingini. Ein høgur búskaparvøkstur kann styðja upp undir eitt høggt og hækkingu alment tænaastøði (heilsu-, almenna- og undirvísingarverk). Hetta kann eggja ungum fólki til at búseta seg í Føroyum, og eisini kann hetta skapa arbeiðspláss av nýggjum slag í Føroyum.

Eftir hesum ástøði er produktivitetsvøkstur í fiskivinnuni sera týðningarmikil. Til at fremja henda produktivitetsvøkstur, er avgerandi at rindað verður fyri serrættin at fiska. Royndirnar vísa, at virki í kappingarstöðu eru best egnað til at skapa produktivitetsvøkstur gjøgnum innovatiónir – virki í kappingarstöðu eru noydd til hetta fyri at yvirliva. Tí eiga ásetingar í fiskivinnulóggávu ikki at taka burtur kappingar-elementið, men at avmarka seg til fyrisingarmál og til at basa bágar í marknaðarmekanismuni, ið seta náttúrliga kapping úti av spælinum¹⁹.

Ynski til fiskivinnulóggávu, ið mótvirka produktivitetsvøkstri, eiga tískil eftir fatan Búskaparráðsins at verða avvíst. Til dømis tað at knýta veiðiloyvi afturat skipuninum tænar ikki nøkrum produktivum ella

¹⁸ Búskaparráðið: Búskaparfrágreiðing, á vári 2015, síðu 41, 58

¹⁹ Handilsfórðingar í Føroyum eru eitt nú sergjaldið á landingum uttanlands, forboð ímóti virking umborð, at alt skal um føroyskan kaikan og uppbytið av flotanum í smáar bólkar.

lívfrøðiligum endamáli, men ger tað truplari at veiða fiskin við teimum tólum, sum til eina og hvørja tíð egna seg best til endamálið.

Sama er at siga um útbýting av makreli til skip og virki, ið ikki eru útgjørd til at veiða makrel. Hetta er endamálsleysur vinnustuðul - illa umhugsaður stuðul til reiðararnar. Virki uttan skip, sum ongan makrelstuðul fáa, megna ikki at kappast um rávøruna móti virkjum, ið hava skip, og tí fáa makrelstudning. Hetta er studningur til yvirbjóðing fyri nakrar í kappingini um rávøruna.

Vit hava ræðandi royndir frá slíkum vinnustuðuli í undanfarnum áratíggjum. Royndirnar eru, at slíkur vinnustuðul í høvuðsheitum máar støðið undan produktivetsvøkstri við at máa støðið undan kappingarførinum. Stuðulin verjir virkini móti kapping - hann ger tað óneyðugt hjá vardum vinnulívsleiðslum at leggja doyðin á at fáa sum best og mest burturúr.

Í staðin eigur dentur at verða lagdur á at bøta føroyska kappingarførið gjøgnum produktivitetsmennandi tiltøk við millum annað skilabestu nýtsluna av nýggjastu tøkni.

Fyri myndugleikan er tað eisini týðandi at skilja, at ein høgur produktivetsvøkstur gjøgnum nýtslu av nýggjari tøkni ikki bara - og ikki altíð í stutta siktinum - skapar búskaparvøkstur. Produktivetsvøkstur við nýtslu av nýggjari tøkni skapar næstan altíð eisini "umveltingar" (kollveltandi umbroytingar) í vinnum og í búskapinum og á arbeiðsmarknaðum, tá summi stórv hvørva og onnur stórv vaksa fram.

Hesar "umveltingar" kunnu, í stutta ella langa siktinum, elva til arbeiðsloysi hjá teimum raktu, um ikki serligar skipanir ella serlig viðurskifti eru, sum "lofta" fólki undir slíkum umstøðum, eitt nú við eftirútbúgving. Regluverkið fyri slíkum skipanum, ið fremja arbeiðsvirkni, eigur at hava høgá raðfesting, og nógv hægri raðfesting enn nú, men slíkar skipanir hoyra ikki heima í fiskivinnulógáavuni.

Tíðarskeið við tøkni menning í fiskivinnuni hava eisini verið tíðarskeið við vaksandi inntøkum og minkandi tali av fiskimonnum. Slupptíðin og línubátatíðin í Føroyum eru dømi um tíðarskeið við steðgaðum inntøkuvøkstri og tvørrandi tøkni menning uttan produktivetsvøkstur - og dømi um tíðarskeið við stórarí fólkafráflyting. Umráðandi er at slík tíðarskeið, har produktivetsvøkstur er lítil og eingin, ikki koma aftur.

Eitt afturvendandi høvuðsevni í viðgerini av føroyska búskapinum hevur verið stóri bundinskapurin at sjógv og fiskivinnu. Úti í heimi eru og hava verið nøkur "virkis-uppstart" við føroyskum íleggjarum og við partvíst føroyskum starvsfólkum, *sum ikki hava havt so nógv við sjógv in at gera*.

Slík "virkis-uppstart" byggja á eitt hugskot um ein potentielt stóran eftirspurning eftir eini ávísari vøru og/ella tænastru, men sum onki annað kappingarført virki enn hevur "uppdagað", ment, ella gjørt sær dælt av. Slíkar royndir at byrja eitt nýtt virki - eitt "virkis-uppstart" - eru sjálvsagt tengdar at stórum váða fyri íleggjararnar. Hesar skulu vera sinnaðir til at koma við stórum peningauppshæddum til víðari menning av hugskotinum, uttan at og áðrenn nakrar inntøkur eru komnar inn frá sølu. Sum dømi kann nevast at fyri eitt nýliga uppsteðgað "uppstart" vóru føroysku íleggjararnir noyddir at avskriva 36 mió. kr. sum mistar.²⁰

Tað eru nakrar slíkar "uppstartir" við føroyskari luttøku. Millum tær mest kendu er "Globetracker"²¹, ið er ein framkomin telduskipan til stýring av containara-flutningi um allan heim - altso nakað, ið hevur við sjóvinnu at gera. Hendan skipan hevur fingið heilt stórar orðar og er tiskil komin væl ávegis, men hevur framvegis avbjóðingar. Hesar avbjóðingar eru eitt nú at levera tað, sum virkið hevur bundið seg til at

²⁰ Upplýsing frá Signar Heinesen viðv. Data Quality Systems.

²¹ <https://www.globetracker.com/category/news/>

levera, til stórar kundar. Ein onnur væleydnað "uppstart" er "Vivino"²², ið er ein app til vínval og vínkeyp. Ein triðja er Techcare, hvørt endamál er at menna og framleiða eitt tøkniól til eldrarøktina.²³

Onkur hevur funnist at Fróðskaparsetrinum fyri tvørrandi ágrítni innan íverksetan²⁴. Føroysku royndirnar við íverksetan og "uppstarti" kundu verið grundarlagið undir einum afturvendandi skeiði á Fróðskaparsetrinum í hesum evnum, men hetta er sjálvsagt treytað av fígging.

Ivaleynt er móguleiki fyri fleiri "virkis-uppsturtum", men til tess krevst ikki bert eitt vitanarumhvørvi, men eisini ein vinnubygnaður, sum eftirspyr nýmenning. Til tað er avgerandi, at vinnur virka undir marknaðarkørmum og vera viðgjørðar eins. Eisini tí er tað avgerandi, at tilfeingisrentan verður goldin til samfelagið og ikki latin sum stuðul til ávís vinnurekandi.

II 3 Um fatanina av tilfeingisrentu

Ein víðfevnd og neyv frágreiðing um tilfeingisrentu og búskaparrentu er givin í búskaparráðsfrágreiðing á heysti 2014, kapittul 3, s. 58-93²⁵.

Fyribrigdið *tilfeingisrenta í fiskivinnunu* hevur tey seinastu umleið 20-30 árin virkað sum ein hugkveikjari hjá einum parti av fólkinum til frama fyri ábøtur á føroysku fiskivinnuskipanina. Nakrar skipasølur virkaðu sum ein opinbering. Hesar vístu at söluvirðið á skipum við fiskiloyvum var fleiri ferðir skipavirðið. Munurin var tilfeingisrentan.

Frammanundan hesum var litið og onki forstáils í Føroyum fyri hugtakinum "tilfeingisrenta". Frammanundan hesum hildu fólk yvirhvør, at tað var í fínasta lagi at landið beinleiðis stuðlaði fiskivinnuni á ymsan hátt við stórum peningaupphæddum – bæði til rakstur og íløgur. Hesin peningastuðul var grundgivin sum "afturbering" til fiskivinnuna frá restini av samfelagnum – afturbering sum ábót fyri at fiskivinnan var "grundarlagið undir landsins búskapi" (*sic!*). Hetta við "afturbering" roknar Búskaparráðið fyri skilaleyst tos – tí um fiskivinnan var einasta grundarlagið undir samfelagnum, mátti tað verið óneyðugt at stuðla henni – umframt tað at "afturberingin" fyri ein stóran parts viðkomandi var nýtt ógagnliga, soleiðis at tilfeingisrentan vegna yvirkapasiteti hvarv í langa siktinum, hóast afturberingin gjørði virkini kappingarfør í tí heilt stutta siktinum.

Samtíðis hevur gongdin innan fiskivinnuna seinastu umleið 100 árin skapað eitt vaksandi forstáils fyri, at fiskastovnarnir viðhvørt mugu verjast móti ov nógvum fiskiskapi, og at neyðugt tí er við marki fyri mest loyvdu veiðu (TAC), og við tilluting av kvotum innanfyri TAC.

Tilfeingisrenta er ein avleiðing av, at atgongdin til fiskiveiði er avmarkað. Tilfeingisrentan er tann vinningur, ið tey fáa, sum hava fingið frammíhjárætt ella einkarætt til at troyta avmarkaða fiskatilfeingið²⁶.

Tá ið frítt er at fiska, verður fiskað so nógv sum til ber. Hetta gongur útyvir fiskastovnarnar, og ger at úrtøkan í fiskiveiðu verður minni²⁷. Tá hetta hendir, verður íløgan í skip ikki fult gagnnýtt. Hetta merkir, at tilfeingisrentan við eini ovurfisking "hvørvur" í niðurfiskaðum fiskastovnum og burturspiltari veiðiorku og yviríløgum ella feilíløgum í skip. Har verður tá eingin tilfeingisrenta.

²² <https://www.vivino.com/about>

²³ Kelda: Ólavur Ellefsen

²⁴ <https://www.nyskapan.org/aetlanin>

²⁵ Víst verður til hesa frágreiðing: https://www.setur.fo/media/1124/buskarparfragreidningheysti2014_endaligt.pdf

²⁶ Fyri tilfeingisrentuna er ein stórus eftirspurningur eftir fiski líka so týðandi sum avmarkaða útboðið – sjálvst um tilfeingisrenta í búskaparlíggum bókmumentum verður forklárað út frá avmarking í útboði.

²⁷ Hetta má sigast væl empiriskt grundgivið út frá gongdini á heimaleiðum. Almenni íløgustuðulin til trolaraflotan í fimtiárunum var ikki so skaðilgur, tá nógvur fiskur var á troyttu fjarleiðunum.

Tá ið ein avmarking av veiðiorðkuni (umsitingin av fiskastovnunum) er væleydnað, verður úrslitið at ein stór *tilfeingisrenta* fellur teimum í lut, sum hava fingið frammíhjárættindi/einkarættindi at troyta avmarkaða fiskatilfeingið. Tilfeingisrentan kemur her til sjóndar sum yvirnormalur vinningur til teirra, sum hava fingið frammíhjárættindini.

Fer hesin nógví peningur (tilfeingisrentan) í umferð í búskapinum í einum há- ella neutralkonjunkturi, soleiðis at hann veksur um samlaða eftirspurningin, so verður prís- og lønarstigið trýst uppeftir, við tí úrsliti, at vinnuliga kappingarføri landsins kemur undir trýst, sum harvið eisini rakar arbeiðsvirknið²⁸.

Landið hevur tí eina skyldu til at "taka inn" tilfeingisrentuna, soleiðis at hon ikki skaðar, men heldur styðjar upp undir búskapargongdina eitt longri tíðarskeið fram. Tilfeingisinntøkur kunnu vera sveiggjandi, og netup tí rigga tær væl sum inntøka hjá landskassanum, um tað almenna javnar út sveiggini í hesum inntøkum yvir eitt longri tíðarskeið gjøgnum staðsetingar í búskapargrunn.

Føroyski búskapurin dúvar upp á óvanliga nógv av nátturutilfeingi og harav nógv avleidda tilfeingisrentu. Hetta ger tað til eina skyldu hjá føroysku myndugleikunum at handfara tilfeingisrentuna í føroyska búskapinum á ein slíkan hátt, at yvirupphitandi ávirkanir verða tálmaðar, samstundis sum styðjað verður upp undir produktivitets-betrandi ávirkanir.

Verður tilfeingisrentan ikki uppkravd av landinum - tvs. verður hon í staðin ogn hjá reiðaríum og manningi - skapar hon eisini eina avlaging í natúrligu kappingini, sum altíð er millum virki. Hon verjir tey virki ímóti kapping, sum hava fingið frammíhjárættindini til tilfeingið. Ikki uppkravd tilfeingisrenta virkar tá sum vinnustuðul.

Eitt annað er spurningurin um samfelagsligan ójavna. Verður tilfeingisrentan ikki kravd inn av landinum, skapar hon størri ójavna millum nøkur fá múgvandi og nógv ikki múgvandi.

Tískil má tilmælast, at landið tekur inn tilfeingisrentuna, og umsitur hana soleiðis, at hon ikki hevur óynskt árin á búskapargongdina. Mest sannlíkt verða almennar inntøkur frá tilfeingisgjøldum sveiggjandi, og tá so er, er rætt at javna almennu inntøkurnar út yvir nøkur ár, soleiðis sum tað er fyriskipað við búskapargrunninum. Í tann mun tilfeingisinntøkur ikki verða varandi, eiga tær at verða spardar upp til konsolidering av landskassanum og goymdar til seinni brúk. Hetta hava norðmenn gjørt í samband við oljutilfeingið.

Fyri meira enn 100 árum síðani kom danski búskaparfrøðingurin Jens Warming fram við einum ástøði um fiskivinnubúskap og tilfeingisrentu - um hvat hendir, tá ið atgongdin til fiskiveiðu verður frí fyri øll, og tá ið hon verður avmarkað.²⁹

Ein av niðurstøðunum frá hesi greining var, at ikki bar til at lata fríu marknaðarkreftirnar valda, tá tað snýr seg um umsiting av náttúrulegum tilfeingi. Felags ognarrættur til tilfeingið ger, at nøkur kunnu gera sær dælt av tilfeinginum til skaða fyri onnur ("tragedy of the commons"). Einka-ognarrættur var tí frægasta loysnin³⁰.

Teir trupulleikar, ið fría atgongdin skapti, metti Jens Warming vórðu best loystir við at geva einum avmarkaðum liði av fiskimonnum "ognarskap" (vit kunnu eisini siga "einkarætt") til fiskastovnarnar, og í sama viðfangi áleggja teimum at gjalda eitt passandi árligt landingaravgjald til landið.

²⁸ Hetta fyribrigdið verður nevnt "hálandska sjúkan"

²⁹ Warming, J. (1911): Om grundrente af fiskegrunde. Nationaløkonomisk Tidsskrift 49: 499-505

Warming, J. (1931): Aalegaardsretten. Nationaløkonomisk Tidsskrift 69: 151-162

³⁰ Hetta við einka-ognarrættinum kann gerast upp á tveir mátar í Føroyum: (1) við uppboðssølu av rættindum har "ognarrætturin" liggur hjá landinum, ella (2) ognarrætturin verður útdelegeraður úrvældum privatum aktørum at umsita og brúka sum eitt slag av "fløgu" hjá landinum, sum skal geva eitt árligt avkast til landið.

Við "ognarskapi" vildu ánararnir havt sum egin áhugamál ta optimalu umsitingina av fiskastovnunum, ið gav maksimala tilfeingisrentu. "Ognarskapurin" vildi tí loyst trupulleikan við ovurveiðu, og skapað sum mest av tilfeingisrentu.³¹

Tað er áhugavert meira enn 100 ár seinni at staðfesta, at fiskivinnupolitikkurin í flestu londum er nógv í samsvari við tilmælini frá Jens Warming. Skipanirnar við rullandi loyvum, frítt umsetiligum eginkvotum og "grandfathering"³² koma lögfrøðiligum "ognarskapi" so nær sum tær kunnu í praksis.

Mótstøðan í Føroyum er stór móti ókeypiss at "geva" úrvaldum reiðarum tilfeingið til "ognar" eftir teirra søguliga vunnun rættindum. Eitt sjónarhorn er, at landið við eini slíkari "gávu" til úrvaldar reiðarar, ger eina óvanliga stóra fíggjarliga satsing uppá nøkur fá reiðaravirki. Hendan satsing eigur at geva eitt hóskaði avkast til landið, ið vildi verið reiðaranna árliga veiðu- ella tilfeingisgjald til landið. Ein tilluting av kvotum eftir søguligum rættindum skapar størri ójavna millum stór og lítil reiðariir, tí reiðaríni, ið eru stór, fáa ivaleyst lættari við at gerast uppaftur størri. Hetta kann eisini skapa eina forðing fyri at nýggir aktørar kunnu koma inn í vinnuna. Nýggir aktørar mugu keypa seg inn og harvið seta seg í stóra skuld. Úrvaldu reiðaríni vilja við hesi loysn vera vard móti kapping og hava harvið ikki so stóra áeggjan at bota um sítt kappingarføri. Tillutanin av kvotum eftir søguliga vunnun rættindum gevur úrvaldu reiðaríunum undandrag í kappingini, tí hesir við tíðini fara at sita inni við dyggastu fiskivinnuroyndunum.

II 4 Tvær "marknaðargrunndaðar" loysnir møguligar

Til tess at byrja nýskipanina av føroysku fiskivinnuni vóru í 2007 øll givin fiskiloyvi uppsøgd til at fella aftur til landið um 10 ár. 10-ára freistin gekk út 31/12-2017. Tískil skuldu fiskivinnu-nýskipanirnar verða byrjunarklárar 1. januar 2018. Uppsøgnin av fiskiloyvum var gjørd sum neyðugur liður í tí grundleggjandi nýskipanarætlanini hjá tásitandi løgtingsmeiriluta. Farast skuldi frá eini (1) loyviskipan (grundað í høvuðsheitum á søgulig rættindi) til eina (2) uppboðssøluskipan, sum í høvuðsheitum skuldi verða marknaðargrunndað og óheft av søguligum rættindum.

Tekstkassi 7: Nýskipanir og broytingar í lógarverki

Fram til 31. desember 2017 var løgtingslóg nr. 28 frá 10. mars 1994 lógargrundarlagið undir føroyskari fiskivinnu. Óvanliga nógvar broytingar vórðu gjørdar í hesi lóg, meðan hon var í gildi.

Tilætlaða nýskipanin av fiskivinnuni í undanfarna valskeiði merkti, at eitt nýtt lógarverk skuldi avloysa lógarverkið frá 1994. Hendan avloysing hendi partvís við løgtingslóg nr. 161 frá 18. desember 2017 um fyrising av sjófeingi, ið fekk gildi frá 1. januar 2018. Tað sermerkta við hesi nýskipan var, at uppboðssølu av 1-ára, 3-ára og 8-ára fiskirættindum var sett í verk.

Løgtingsvalið 31.august 2019 gav meiriluta fyri enn einari nýskipan av fiskivinnuni, ið vildi "rulla aftur" allar tær týðandi ásetingarnar í lógini um sjófeingi, ið framdar vóru í undanfarna skeiði, og sum stór ósemja var um. Í samsvari við hetta varð broytingaruppskot til lóg um sjófeingi lagt fyri tingið og samtykt, og fekk hetta gildi frá 1. januar 2020. Við hesum lógaruppskoti var millum annað farið burtur frá allari uppboðssølu av fiskirættindum, og ístaðin var sett í verk ein rullandi 12-ára uppsagnarfreist fyri øll brúksrættindi. Upprunaliga ætlanin hevur verið, at øll fiskirættindi tillutað og keypt á uppboðssølu undanfarin ár, skulu umbýtast við ókeypiss tillutaðum og søguliga grundaðum fiskirættindum, ið sum nevnt skulu hava eina leypandi 12-ára uppsagnarfreist (t.e. konstant galdandi 12-ára gildistíð). Hetta

³¹ Eggert, Hakan (2010) Jens Warming on Open Access, the Pigovian Tax, and Property Rights, History of Political Economy 42 (3): 469-481

³² "Grandfathering" er hugtaksheiti fyri eitt hendingamynstur, har einaferð tillutaði søgulig rættindi gerast permanent rættindi uttan mun til broyttar umstøður. Í fiskivinnuhøpi merkir hetta at eini einaferð vunnin søgulig rættindi við hevd gerast arvalig og sölubar (sum ognarrættindi). Týðningurin er her forkláraður á enskum: "An expression used to describe a statutory or contractual willingness to allow some activities or former rights to continue even though not technically allowed under current conditions. For example, downtown zoning regulations no longer allow gas stations in the area, but Fred's Fuel was doing business before the zoning laws went into effect, so it is grandfathered and can stay in business". Kelda: <https://financial-dictionary.thefreedictionary.com/grandfathering>.

umbýtið er seinni broytt. Eisini skulu ókeypiss tillutaðar eginkvotur verða frítt umsetiligar, men søluvinningur skal skattast. Reglurnar um hesa skatting skulu eftir ætlan verða tøk 1. mars 2020.

Galdandi lógarverk er sostatt lógtingslóg nr. 152 frá 23. desember 2019 um sjófeingi, ið fekk gildi frá 1. januar 2020, men nýskipanin av fiskivinnuni við nýggjum lógarverki frá 2020 var tó meira víðfevnd enn so. Nýskipanin fevndi m.a. eisini um uppskot til lógtingslóg um veiðigjald. Upprunaliga var ætlanin at veiðigjaldið skuldu vera gjald fyri kvotur/dagar, ið *ikki* vórðu keyptar/keyptir á uppboði, herundir eisini veiða við heimild í útlutaðum menningarkvotum. Tað, sum sermerkti hetta fyrsta uppskotið um veiðigjald var, at veiðigjaldið við einum heldur torgreiddum frymli, skuldi ásetast soleiðis, at tað svaraði til tilfeingisrentuna. Hetta lógaruppskotið um veiðigjald fall burtur, tá tingsetan 2018/19 endaði, og val var útskrivað á ólavsøku 2019.

Í staðin er sett í verk ein fyribils skiftiskipan við veiðigjaldi, ið bert skal gjalda fyri 2020, og sum skal geva nøkulunda somu inntøkur til landið, sum m.a. uppboðssølan gav í 2018. Talan er her um kilogjald av uppsjóvarfiski og eisini av botnfiski úr Barentshavinum.³³ Sí fylgiskjal til kapittul II.

Galdandi frá 1. januar 2021 er ætlanin at seta í verk eina varandi skipan, har veiðigjaldið/tilfeingisgjaldið verður eitt yvirskotsgrundað gjald, sum tekur hædd fyri rentu-, olju- og fiskaprísi, soleiðis at inntøkur landsins út frá verandi fortreytum verða umleið á sama støði sum í 2018³⁴.

Omanfyri umrødda 10-ára langa uppsagnarfrestin fyri fiskiloyvi var eisini givin fyri at fyribyrsgja rættarkrøvum sambært ásetingum grundlógarinnar (§73) um ognarrætt og ognartøku³⁵. Eini tilskilað brúksrættindi - umsetilig ella óumsetilig - eru sjálvsagt at rokna sum ein avmarkaður ognarrættur, men ein rættur, sum er vardur av grundlógarinnar ásetingum um ognartøku.

Spurningurin er so, um ein 12-ára uppsagnarfrest fyri brúksrættindi er nóg long freist til at tryggja móti møguligari endurgjaldsskyldu. Ein rættarsak koyrir í skrivandi stund um hendan spurningin. Tí ber ikki til at siga meira um hetta mál. Hinvegin eru flestallir lögfrøðingar samdir um, at hugtakið "fólksins ogn" um fiskatilfeingið er tómt fyri lögfrøðiligt innihald³⁶. Herfyri er hugtakið ikki tómt fyri búskaparástøðiligt innihald³⁷.

Tann 21. januar 2016 setti landstýrismaðurin í fiskivinnumálum eina nevnd til at greina grundarlagið undir fiskivinnunýskipanini. Nevndin legði fram sítt álit 3. oktober 2016. Í arbeiðssetningi nevndarinnar³⁸ var serligur dentur lagdur á, at uppboðssøluskipanin og nýskipanin í síni heild skuldi verða "marknaðargrunndað" og leggja høvuðsdentin á at taka inn tilfeingisrentuna gjøgnum uppboðssølu av kvotum.

Heitið "Marknaðargrunndað", átti sum áður nevnt, ikki at skulla skiljast øðrvísi enn at skipanin í mesta mun skuldi sleppa at virka sjálvregulerandi samsvarandi útboði og eftirspurningi og við minst møguligum inntrivum ("stýring") frá almennari síðu. Samstundis var í arbeiðssetninginum dentur lagdur á at fyrireika inntriv í marknaðin av ymsum slagi – tvs. skapa forðingar fyri marknaðarkreftunum at virka, ella at avtaka ella mótvirka marknaðargrundina (t.d. um anti-trust, útiloka útlendingar, tryggjað virksema um alt landið, avgjald á landingar í útlondum, o.a). Reglur um kapping og kappingaravlagning og tilíkt, eiga eftir fatan Búskaparráðsins at verða givnar í serlógávu.

Undanfarna landsstýri legði fram tað sjónarmið, at tá rindast skal fyri fiskirættindi, er tað rættindahavarin sum skal rinda. Rættindahavarin er formliga reiðarið. Tað er eyðsæð, at tá landstýrið krevur part av inntøkunum hjá reiðarinum, so fer hetta at ávirka býtið millum reiðari og manning. Landsstýrið hevur helst vítað hetta, men hevur ætlað at reiðara- og manningarfeløg skuldu loysa býtisspurningin við

³³ Almennar viðmerkingar til lógtingsmál nr. 50/2019

³⁴ Op.cit. Lógtingsmál 50/2019.

³⁵ Álitið frá fiskivinnunýskipanarnevndini 3. oktober 2016, síðu 20-22

³⁶ Álitið frá fiskivinnunýskipanarnevndini 3. oktober 2016, op.cit.

³⁷ Jóannes Jacobsen (2019) Path dependence in Faroese fisheries (mis)management, Marin Policy 108, article 103614

³⁸ Álitið frá fiskivinnunýskipanarnevndini 3. oktober 2016, op.cit.

nýggjum sáttmálum. Gjald fyri veiðirættindi hava verið í gildi í nøkur ár nú, og ávísar tillagingar hava verið avtalaðar millum manningar og reiðarí. Tað hevur tí verið ein rímulig hugsan, at feløgini fóru at loysa spurningin við tíðini. Tað er helst hugsandi, at landsstýrið hevur sloppið sær undan beinleiðis konfrontasjón við manningarfeløgini við at lata bítisspurningin til feløgini at loysa.

Vanliga marknaðarmekanismen er við sínum útboði og eftirspurningi effektiv ták tað snýr seg um tillutan ella býti av vanligum búskaparligum tilfeingi (í prísum og í nøgdum). Hinvegin kann vanliga marknaðarmekanismen, sum omanfyri nevnt, ikki brúkast, ták tað snýr seg um býti og tillutan av fiskatilfeingi í felagsogn. Teir einstøku ánararnir vilja ták siggja tað sum sín egna fyrimun at ovurfiska. Úrslitið verður, at ov lítið verður til allar, ella at ongin fær nakað, og at tilfeingisrentan hvørur.

Tað eru bara tvinnir høvuðshættir at bøta um hendan trupulleika. Báðir hættir hava við sær, at "pilkað verður við" ognarrættin á ein serligan hátt³⁹.

- 1) Ein háttur er at landið gevur fiskimonnum/reiðaríum eini **serrættindi** (einkarætt) til fiskatilfeingið (kvotur innanfyri TAC), afturfyri at fiskimenn/reiðaríir rinda landinum brúkgjald (veiðigjald/ tilfeingisgjald). Vit kunnu kalla hesa loysnina fyri **serrættinda-loysnin**.
- 2) Ein annar háttur er, at landið **sum ánari** av tilfeinginum selur kvotur (innanfyri TAC) á uppboðssølu, og har inntøkan frá søluni fellur til landið. Vit kunnu kalla hesa loysnina **uppboðssølu-loysnin**.

Hesar báðar loysnir eru rættiliga ymiskar. Báðar skipanir eru sum so marknaðargrunndaðar, men á hvør sín hátt⁴⁰. Uppboðssøluskipanin stillar allar borgarar líka og virkar helst produktivitetsfremjandi⁴¹, meðan serrættindaskipanin er ein fyrimunarskipan fyri rættindahavarar sum harafturímóti mótvirkar produktivitetsvøkstri⁴², um ikki fult gjald verður latið fyri serrættindini. Serrættinda-loysnin hevur harumframt tann eginleika, at tað verður trupult at venda aftur.

Úrslitið av lögtingsvalinum 31.8.2019 gjørdist, at serrættinda-loysnin varð sett í gildi frá 1.1.2020. "Søgulig rættindi" er høvuðsgrundin fyri útluting, men eisini aðrar grundir kunnu vera, so sum rakstartørvur hjá reiðaríum. Tá hendan loysnin er fult gjøgnumförd við ókeypiss útluting av frítt umsetiligum eginkvotum eftir søguligum rættindum, og við rullandi 12 ára gildistið, vendist illa aftur⁴³.

Eftir meting Búskaparráðsins átti **uppboðssølu-loysnin** ikki at verið slept, fyrr enn hon hevði verið eftirmett av serkønum óvildarfólkum. Tað verða altíð byrjunartrupulleikar við eini slíkari nýggjari skipan. Skipanin átti eisini at verið roynd og eftirmett aftaná at møguligir byrjunartrupulleikarnir vóru fingnir av vegnum.

³⁹Warming, J. (1911) op.cit.

Warming, J. (1931): op.cit.

⁴⁰Serrættatindaloysnin er "marknaðargrunndað" á tann hátt at tillutaðu kvoturnar eru frítt umsetligar (individual transferable quotas - itq)

⁴¹Kappingin um at keypa rættindi til tilfeingi á uppboðssølu ger, at reiðararnir noyðast at nýta mest effektivu tólini fyri at fáa nøktandi yvirskot.

⁴²Fritøka fyri brúkgjald tvingar ikki serrættindahavarin til at hava mest effektivt amboðið. Serrættindi givin sum ein stuðul virkar sum ein koddur, tí serrættindahavarar eru vardir móti kapping.

⁴³"mechanism of initially allocating quota through a process referred to as grandfathering, whereby quota is given to existing participants under the assumption that their experience and skill makes them best placed to use it. It has certainly been the most commonly applied approach when establishing ITQ management systems, but does rely in part on the assumption that there will be little need for subsequent reallocation". Ragnar Arnason et al, November 2010, Annual Review of Resource Economics.

https://www.researchgate.net/publication/228304004_Efficiency_Advantages_of_Grandfathering_in_Rights-Based_Fisheries_Management

Sanna Laksá hefur í síni PhD ritgerð gjørt eina ávegis lýsing og meting av kvotu-uppboðssølunum í 2016-2019⁴⁴. Hennara niðurstøða er, at hesar uppboðssølar kundi eydnast betri um tær vóru skipaðar skilabetri.

Fyri at ein uppboðssøla skal rigga eftir ætlan, krevst fyrst og fremst at virkini eru javnstillað og í kappingarstöðu. Undanfarnu uppboðssølnar eru tvørturímóti merktar av asymmetri, ið merkir, at bjóðararnir ikki vóru javnt stillaðir frammanundan. Til dømis høvdu summir av teimum fingið umleið 85% av kvotunum tillutaðar fyri lítið gjald frammanundan, meðan nýggir aktørar skuldu bjóða, uttan hendan kappingarfyrirmin. Verandi aktørarnir vóru betri stillaðir í kappingini tá bjóðast skuldi á uppboðssølu, tí kvoturnar, teir høvdu fingið tillutað, tryggjaðu teimum frammanundan eitt framtíðar virksema, sum kundi dekkja størsta partin av komandi rakstrarkostnaðinum.

Ein av grundgevingunum fyri at nýta uppboðssølu, er at uppboðssøla gevur "rætta prís" fyri tilfeingið. Tað merkir at hvør tann sum bjóðar, bjóðar tann prís, sum hann metir tilfeingið er vert, ella sum gevur honum samanhag í raksturinum. Hvat "rætti prís" er, veldst tó um tann sum bjóðar. Vil bjóðarin verja síni rættindi, so bjóðar hann høgt. Spurningur kann tí setast við um prís, sum hvør einstakur aktørur bjóðar, kann vera sanna virðið, tá ið bjóðararnir ikki eru javnt stillaðir frammanundan. Undir hesum umstøðum kundu tey 15% av nøgdunum, sum vórðu seld á uppboði, ikki geva rættan prís fyri hini rættindini.

Harafurat eigur at vera ásett, hvat ætlanin er við uppboðssøluni, tá hon verður designað. Sambært Sannu Laksá vóru uppboðssølnar dømdar til at miseydnast frammanundan, tí politisku myndugleikarnir ynsktu at uppfylla ov nógv treytir í senn. Tað var ógreitt, hvat politisku myndugleikarnir vildu við uppboðssølum. Ynskini, um til dømis at fáa rætta prís fyri tilfeingið samstundis, sum uppboðssølnar skuldu fáa nýggjar aktørar inn í vinnuna, vóru ikki í samljóð við hvørt annað. Ein annar trupulleiki, sum designið av uppboðssøluni skal byrgja fyri er incitamentið hjá bjóðarunum til ótilvitað ella tilvitað at samskipa boðini.

Uppboðssølar umboða eitt slag av vísind. Neyðugt er tí, at roynd fakfólk og ikki politiski myndugleikin, skulu standa fyri designi av og fyri útbjóðing á uppboðssølunum, og fyri støðuga eftirmeting av sølunum. Tað er umráðandi, at bjóðararnir eru væl kunnaðir um uppboðssølar, tað kann gerast við skeiðum fyri bjóðarar.

Búskaparráðið heldur, at fleiri av brekunum í uppboðssølunum vóru byrjanarbrøk sum væl kunnu rættast. Eitt av brekunum, ið kunnu nevast, var stóra ovissan um, hvørt hendan skipanin fór at halda fram eftir næsta lögtingsval ella ikki. Størsta brekið var tó, at so stórir partur sum 85% av nøgdunum vórðu latnar fyri einki ella fyri nógv minni gjald enn uppboðssølugjaldið. Størsta brekið kundi eisini verið rættað við at selja øll rættindini á uppboði ella at gjaldið var í samsvar við gjaldið frá uppboðssøluni.

Tá tað snýr seg um at finna støddina á tilfeingisrentuni, má Búskaparráðið taka **uppboðssølu-loysnina** fram um **serrættinda-loysnina**. Bara **uppboðssølu-loysnin** kann geva upplýsingar um støddina av tilfeingisrentuni í búskapinum. Henda upplýsing er neyðug, tá tað snýr seg um at byrgja fyri, at ov nógv tilfeingisrenta í umfari - við at vaksa um samlaða eftirspurninginum - yvirhitar búskapin (tvs. at verja ímóti hálandsku sjúkuni⁴⁵).

Ein náttúrligur kappingeginleiki er tengdur at **uppboðssølu-loysnini**. Eftir meting Búskaparráðsins er ein slíkur neyðugur til tess at geva produktivitetsvøkstur, ið gevur búskaparvøkstur. Virki, ið fáa kvotur eftir **serrættinda-loysnini**, verða vard móti kapping, serliga um fáar krevjandi treytir fylgja við kvotu-tilluting. Virki, ið eru vard móti kapping, hava ikki so nógv fyri neyðini at leggja doyin á framhaldandi betring av teirra kappingarføri.

44 Laksá, Sanna (2019): Distributing resources: An exploration of auctions and other allocation mechanisms, University of Liverpool management school.

45 Hálandsku búskaparsjúkan er at funnið nátúrtilfeingi (nátúrgass) avskeplaði búskapin við yvirupphiting, revaluering av gjaldoyranum, mist kappingarføri hjá virkjum og, harvið vaksandi arbeiðsloysi. Tað vil siga at nakað man trúði var positivt fyri búskapin (ein part av búskapinum) í veruleikum var mótsatt tá tað snúði seg um allan búskapin.

Sum nú er, er loysnin við uppboðssölu slept av politisku myndugleikunum. Eftir meting Búskaparráðsins slepst ekki undan at taka inn störru gjöld frá fiskivinnuni sum frálíður, tí veksandi almennu útreiðslurnar vegna demografisku gongdini krevja tað. Búskaparráðið metir tað vera neyðugt framhaldandi at diskutera hvat skilabesta loysnin so er, herundir hvat rætta gjaldið er fyri tilfeingið.

Tað er neyvan nakar ivi um, at tey sum virka í fiskivinnuni – reiðarí og manning – fara at halda, at gjöldini eru ov høg, og serliga tá hesi gjöld hækka. Svárið til hesa ónøgd vil so vera, at ein vælvirkandi uppboðssöla hevði givið ein rættari prís. Um reiðararnir bóðu um eina uppboðssölu ístaðin, vildi hetta verið ábending um, at gjaldið er nóg høgt.

II 5 Ymsar metingar av stødd á tilfeingisrentu í føroyskum tilfeingisvinnum

Støddin á tilfeingisrentuni í føroyskari fiskiveiðu kann ikki útroknast neyvt, men kann metast við grundstøði í fortreytum, ið hava óvissur.

Búskaparráðið gjørði eina meting av støddini á tilfeingisrentuni á heysti 2014. Tá vóru óvissurnar neyvt lýstar, og greið fyrivarni vóru tilsvarandi givin⁴⁶.

Bert um alt tilfeingið verður selt á uppboði, er gjørligt at áseta virðið á tilfeingisrentuni beinleiðis.

Nýtti hátturin at meta um støddina á tilfeingisrentuni er lýstur í niðanfyri standandi uppseting:

UMSETNINGUR

MINUS ALLAR KOSTNAÐIR UTTAN KOSTNAÐIR TIL LØN OG KAPITAL

= VIRÐISØKING

MINUS "BESTA ALTERNATIVA LØNIN" (METT) OG

MINUS "BESTA ALTERNATIVA KAPITALAVKASTIÐ" (METT)

= TILFEINGISRENTA

Sum uppsetingin omanfyri vísir, verður **virðisøkingin** fyrst roknað út sum eitt millumúrslit; hon er **umsetningur** (søluinntøkur) minus allar kostnaðir, tó undantikið kostnaðir til løn og kapital. Harnæst verður **tilfeingisrentan** roknað út sum virðisøkingin minus tann besta alternativa løn, ið fáast kann í vinnugreinini, og minus tað besta alternativa kapitalavkast, ið fáast kann í vinnugreinini. "Besta alternativa lønin" og "besta alternativa kapitalavkastið" eru metingar, ið byggja á fortreytir við óvissum.

Besta alternativa kapitalavkastið er í metingunum sett til 6% av skipavirðinum⁴⁷, soleiðis sum hetta virðið er ásett í roknskapunum. Besta alternativa kapitalavkastið er fatað sum "vanligt kapitalavkast" í vanligum vinnum.

Í 2014 var úrslit Búskaparráðsins ein tilfeingisrenta á umleið 450 - 500 mió. kr. Tølini í útrokningini vóru frá 2012 og roknskapartilfarið til hesar útrokningarnar fyri hvørt skipaslag hevur verið fingið til vega frá grannskoðaravirkjum⁴⁸. Tá vóru fortreytirnar um eitt alternativt kapitalavkast á 6% og ein alternativ løn á 400.000 kr. nýtt. Hans Ellefsen hevur síðani dagført útrokningarnar, og tær vísa somuleiðis eina tilfeingisrentu á umleið somu upphædd fyri árið 2012 og sum er veksandi fyri hvørt árið fram. Útrokningarnar hjá Hans Ellefsen vísa, at tilfeingisrentan var 1,2 mia. kr. í 2017, bygt á somu omanfyri standandi fortreytir.

⁴⁶ Búskaparráðið: Búskaparfrágreiðing, á heysti 2014, síðu 58-93

⁴⁷ Her kundi eisini verið nýtt tryggingarvirði, fyri at fáa eitt meira objektivt virði.

⁴⁸ Búskaparráðið á heysti 2014: Búskaparfrágreiðing. Á síðu 68-80 er mannagongdin við metingini lýst í smálutir.

Um besta alternativa lønin ístaðin verður sett til 700.000 kr. árliga (sum er kend løn í frálandavinnuni), og besta alternativa avkastið sett til 6%, verður tilfeingisrentan nær um 1 mia. kr. í 2017.

Tað er sjálvsagt ein innbygd óvissa í tilíkkum útrokningum, men Búskaparráðið metir, at tað er av týðningini at hesar vera gjørdar fyri at sjónliggera virði av fiskastovnunum. Í tí sambandi eftirlýsir Búskaparráðið betri lønarhagtøl í ymsu vinnugreinunum, so at tað neyvari ber til sammeta ymsu vinnubólkarnar.

Tilfeingisgjöld eru ikki nakað nýtt í Føroyum, sí tekstkassa 8. Landsstýrið hevur við nýggju fiskivinnulóggávuni sett sær fyri at krevja inn somu upphædd gjøgnum tilfeingisgjöld, sum inntøkurnar frá veiðugjöldum og uppboðssølum góvu í 2018. Hesar inntøkur vóru umleið 300 mió. kr. í 2018, og eru mettar til 343 mió. kr. í 2020, sí fylgiskjal II. Hinvegin, um tilfeingisrentan av náttúru tilfeingi liggur um 1 mia. kr. í 2017, tekur landsstýrið inn ein alt ov líttan part av tilfeingisrentuni.

Hartaftuat hevur landsstýrið í hyggju at seta í gildi serligar skattareglur fyri avhending av rættindum. Hetta er eftir fatan Búskaparráðsins skeiv leið at ganga. Tað, sum hevur týðning, er, at veiðigjöldini svara til veruliga virðið á rættindunum og ikki til, hvat manglar í á fíggarlógini. Eitt ov lágt tilfeingisgjald virkar sostatt sum vinnuligur stuðul og skeiklar vinnuliga tillagingina. Somuleiðis er tað av týðningi, at tað er møguligt at gera tillagingar í fiskivinnuni, soleiðis at tað til ein og hvørja tíð eru tey, sum best megna at gangnýta tilfeingið við teimum tólum, sum hóska seg best, ið vinna rættindini. Ein høgur serskattur við avhending av loyvum vildi bremsa hesi tillaging og mótvirka produktivitetsvøkstri.

Ein alternativur háttur at eftirkanna tilfeingisrentuna í føroysku fiski- og alivinnuni er at greina yvirskotini í roknskapunum hjá virkjum í føroysku fiskivinnuni samanborið við aðrar vinnur.

Talvurnar II 1a, II 1b, II 2a, II 2b, II 2d, II 2e, II 3a, II 3b og II 3d niðanfyri stava frá almennum roknskapum hjá ymsu virkjunum og útrokningarnar eru gjørdar av búskaparfrøðingi Kári Petersen. Talvurnar geva eina rættuliga eintýdda mynd av vinnuligu gongdini og støðuni í tilfeingisvinnunum seinastu árin.

Talva II 1a og b vísa **eginpeningsvøkstur** og **vinningsbýti** fyri árin 2009-2018 í pelagisku vinnuni og alivinnuni í mió.kr.

Eginpeningsvøkstur og vinningsbýti 2009-2018 í pelagisku vinnuni í mió kr.					Talva II 1a
Pelagiski flotin, samtøk	2009	2018	Vøkstur	Vinningsbýti	Vinningsbýti og vøkstur
Eginpeningur Varðin	250	1.339	1.089	160	1.249
Eginpeningur Palli hjá Mariannu	145	650	505	30	535
Eginpeningur Framherji	8	360	352	66	418
Tilsamans	403	2.349	1.946	256	2.202

Kelda: Kári Petersen og Vinnuvitan.biz

Eginpeningsvøkstur og vinningsbýti 2009-2018 í alivinnuni í mió kr.					Talva II 1b
Alifyritøkur	2009	2018	Vøkstur	Vinningsbýti	Vinningsbýti og vøkstur
Eginpeningur Bakkafrost	344	4.077	3.733	2.595	6.328
Eginpeningur Luna	58	644	586	391	977
Eginpeningur Mowi	96	489	393	323	716
Tilsamans	498	5.210	4.712	3.309	8.021

Kelda: Kári Petersen og Vinnuvitan.biz

Talvurnar vísa, at vøkturin í eginpeninginum saman við útgoldna vinningsbýtinum hevur verið yvir 2 mia. kr. í pelagiska flotanum í tíðarskeiðnum 2009-2018. Fyri alivinnuna er eginpeningurin saman við útgoldna vinningsbýtinum vaksin 8 mia. kr. hesi árin.

Talva II 2a, b og d vísa eginpeningsavkast í % í pelagisku vinnuni, alivinnuni og øðrum vinnum árinum 2009-2018.

Eginpeningsavkast í pelagisku vinnui í % , 2008-2018											Talva II 2a
Nótaskip	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
P/F Driftin (MS Jupiter)	8	24	53	79	58	59	73	79	90	24	74
P/F Krossbrekka (MS Finnur)	26	46	102	108	84	68	101	132	148	104	114
Miðal 2010-2018											86

Kelda: Kári Petersen og Vinnuvitan.biz

Eginpeningsavkast í alivinnuni í % , 2008-2018											Talva II 2b
Alifyritøkur	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
P/F Bakkafrost	18	42	21	89	21	41	35	35	44	14	25
P/F Luna	9	17	67	37	10	55	37	28	42	37	26
P/F Mowi Faroes	20	19	41	27	4	39	60	14	55	21	15
Miðal 2013-2018											35

Kelda: Kári Petersen og Vinnuvitan.biz

Eginpeningsavkast í øðrum vinnum í % , 2008-2018											Talva II 2d
Arðar vinnur	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
P/F Articon	11	15	8	11	5	18	9	43	33	47	40
P/F J&K Petersen	34	0	18	25	0	3	4	1	2	5	23
P/F Føroya Bjór	3	5	-1	-1	-1	3	3	6	4	4	7
P/F MEST (u. kapitalpartar)	3	-5	-9	15	5	5	18	25	14	13	16
P/F BankNordik	12	7	17	1	4	4	-6	-12	13	15	14
Mærsk		-4	15	10	11	9	12	2	-6	-4	10
P/F Kósin			4	43	14	4	1	11	8	4	0
Miðal 2010-2018											10

Kelda: Kári Petersen og Vinnuvitan.biz

Sambært talvu II 2a og 2b hevur eginpeningsavkastið verið ávikavist 86% og 35% hjá nótaskipunum og alifyritøkunum. Hetta eginpeningsavkastið skal samanberast við eginpeningsavkastið í vanligum fyrítøkum, ið síggjast í talvu II 2d. Summar fyrítøkur hava havt stór eginpeningsavkast hesi seinastu árinum, meðan aðrar, eitt nú danska risafyrítøkan Mærsk, hevur havt lægri eginpeningsavkast. Í miðal hevur eginpeningsavkastið verið 10% hjá hesum "vanligu" fyrítøkum.

Tølini í talvunum II 2a-d vísa, at eginpeningsavkastini í pelagisku vinnuni og alivinnuni eru ótrúliga stór, tá samanborið verður við tilsvarandi tøl frá væl kendum framburðarmiklum vinnuvirkjum í Føroyum og í útlandum nøkur ár aftur í tíðina. Fyri **nótaskip** hevur eginpeningsavkastið í miðal 2010-2018 verið 8,6 ferðir størri, og hjá alifyritøkunum hevur tað verið 3,5 ferðir størri, tá sammet verður við tølini í Talvu II 2d.

At miðal eginpeningsavkastið er fleiri ferðir størri enn avkastið í vanligum vinnum, staðfestir uttan iva, at ein tilfeingisrenta er í føroysku tilfeingisvinnuni.

Fyri Bakkafrost hevur gongdin árinum 2008 – 2018 verið sum víst niðanfyrir, tá sammett verður við BankNordik sum "besta alternativa kapitalavkastið", sí Talvu II 2e.

Eginpeningsavkast hjá Bakkafrost samanborið við BankNordik, 2008-2018											Talva II 2e
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Bakkafrost	18	42	21	89	21	41	35	35	44	14	25
BankNordik	12	7	17	1	4	4	-6	-12	13	15	14
Munur (yvirnormalt eginpeningsavkast)	6	35	4	88	17	37	41	47	31	-1	11

Kelda: Kári Petersen og Vinnuvitan.biz

Ein trupulleiki við at samanbera eginpeningsavkast millum fyrítøkur er, at fyrítøkur kunnu hava ymiskar støddir av eginpeningi. Summar fyrítøkur hava lítlan eginpening og eina óvanliga stóra skuld til at fígga virksemini við. Tá sær eginpeningsavkastið lutfalsliga stórt út, samanborið við eina fyrítøku, ið hevur sama avkast men størri eginpening. Tískil er frægari at samanbera ognaravkastið. Ognaravkast vísir, hvat avkastið er av allari ognini, soleiðis at samanberast kann uppá tvørs av øllum vinnum.

Talva II 3a, b og d vísa ognaravkast í % í pelagisku vinnuni, alivinnuni og øðrum vinnum árinum 2008-2018. Talvurnar vísa hvat avkastið er í mun til alla ognina, ið hevur við virksemini í fiskivinnuni at gera. Íløga gjørd í til dømis ein bygning, ið einki hevur við virksemini í fiskivinnuni at gera, (tað vil siga hvørki verður nýttur til veiðu ella tilvirking ella sum liður í eitt nú frakt av fiskinum), er ikki tald uppí samlaðu ognina⁴⁹.

Ognaravkast í pelagisku vinnuni í %, 2008-2018											Talva II 3a
Nótaskip	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
P/F Driftin (MS Jupiter)	15	16	29	34	28	25	34	36	36	27	36
P/F Krossbrekka (MS Finnur)	10	9	22	33	24	24	30	33	34	11	28
Miðal 2010-2018											29

Kelda: Kári Petersen og Vinnuvitan.biz

Ognaravkast í alivinnuni í %, 2008-2018											Talva II 3b
Alifyritøkur	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
P/F Bakkafrost	0	-1	-3	-1	0	22	26	26	32	15	22
P/F Luna	6	12	38	25	7	35	29	20	31	27	17
P/F Mowi Faroes	15	16	30	23	5	31	45	11	40	20	18
Miðal 2013-2018											26

Kelda: Kári Petersen og Vinnuvitan.biz

Ognaravkast í øðrum vinnum í %, 2008-2018											Talva II 3d
Arðar vinnur	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
P/F Articon	11	10	6	8	5	7	3	15	11	19	16
P/F J&K Petersen	16	7	-6	21	7	3	5	3	4	2	8
P/F Føroya Bjór	2	5	-1	-1	0	2	3	5	4	4	5
P/F MEST (u. kapitalpartar)	4	-1	-6	7	2	6	12	11	7	8	9
Mærsk		5	15	13	11	10	9	3	0	1	1
P/F Kósin	-15	-5	5	23	7	4	6	7	6	2	-2
Miðal 2010-2018											6

Kelda: Kári Petersen og Vinnuvitan.biz

Talvurnar vísa, at ognaravkastið er 29% hjá nótaskipunum, 26% hjá alifyritøkunum og 6% í miðal hjá vælkendum føroyskum fyrítøkum og dansku risafyrítøkuni Mærsk. At ognaravkastið í nóta- og alivinnuni eru nærum 5 ferðir størri, enn ognaravkastið í vanligu vinnunum, staðfestir enn einaferð, at ein tilfeingisrenta má vera í føroysku tilfeingisvinnuni.

Tað er ivaleyst ein búskaparligur fyrimunur fyri eitt lítið land sum Føroyar at hava nøkur óvanliga framburðarmikil og væl konsolideraði vinnuvirki. Hinvegin kann tað vera minni gott um slík virki freistast til at fáa sær lættvunnar politiskar sersømdir.

Soleiðis sum útlitini eru fyri framhaldandi serrættinda-loysn við útluting av fiskirættindum, skulu vit verða fyrireikað upp á, at tey stóru feløgini í pelagisku vinnuni og eisini í alivinnuni fara at margfaldast í eginpeningsstødd í komandi áratíggjum. Hesin peningavøkstur skal staðsetast onkustaðni, í Føroyum ella

⁴⁹ Verða íløgur, ið ikki hoyra til fiskivinnuna, so sum keypið hjá Varðanum í Gøtu av BankNordik-bygninginum taldar við, er ognaravkastið ikki so stórt. Slíkar íløgur eru ikki ein íløga í fiskivinnuna og eiga sjálvsagt ikki at vera taldar við í samlaðu ognini tá ognaravkastið av ílögum gjørdar í fiskivinnuna, skal roknað.

útlondum. Staðseting kann bara gerast í Føroyum við at keypa fastognir, jørð og kapitalpartar í Føroyum í møguligari kapping við virki, ið lítið og einki kunnu formáa sær í eini slíkari kapping. Hesi feløg koma harvið at eiga sera nógv at føroyska vinnulívini og neyðugt verður tí, at hesi feløg kenna eina serliga samfelagsábyrgd.

Tekstassi 8 Inntøkur til almennar myndugleikar í Føroyum síðan landnám

Stórir partur av inntøkum til føroyskar myndugleikar hava frá landnámi til síðst í 1800-talinum verið tilfeingisinntøkur. Talan er um skattir og gjøld av tilfeingi og býti av vinnuvirksemi, sum bygdi á lunnindi til jarðarognir⁵⁰. Virksemi, m.a. handverk og tænastr, sum ikki hevur havt tilknýti til náttúru tilfeingi, tykist ikki at hava borið skatt ella gjøld.

Fleiri ymiskir skattir og gjøld vóru frá heilt gamlari tíð, t.d. kongsskattur, matrikuls-kattur, nevtollur, tingfaratollur, lögmanstollur, presttal og pæturspeningur. Hesir skattir og gjøld høvdu við tíðini ikki stóran samlaðan týðning og høvdu ofta hvør sítt ávísa endamál at fígga. Gjöldini vóru vanliga latin við vørum.

Tíggjund hevur helst verið sett í verk umkring 1200 í Føroyum sum kirkjuskattur. Nakað áðrenn tað í Noregi. Katólska kirkjan átók sær uppgávur og slapp við loyvi frá kongi og tingstøðum at krevja skatt. Tíggjundin gjørdist mest tíðandi kirkjuskattur og kanska yvirhøvdur í fleiri hundráð ár. Tíggjund var oftast latin við vørum. Myndugleikarnir høvdu eftirlitsfólk fyri at halda skil á tí sum skuldi latast í skatti. Tað var kanska ikki altíð lætt at uppgera framleiðsluna, sum skuldi bera tíggjund og í ávísan mun var meting brúkt.

Ymsar tíggjundir verða nevndar: Fiskatíggjund, Korntíggjund, Lambstíggjund ella Seyða- og ulltíggjund, Neyta- ella smør- og ostatíggjund, Fuglatíggjund, Hvalatíggjund, Kópatíggjund.

Katólska kirkjan gjørdist múgvandi í Føroyum. Áðrenn siðaskiftið átti hon nærum helvtina av allari jørðini, meðan tann størri helvtin var óðal ella í privatari ogn. Við siðaskiftið yvirtók kongur kirkjuognina.

Lunnindi vóru rættindi, sum vóru knýtt at ogn av haga og bøi. Bygdafólk kundi reka vinnu móti at lata jarðaeigarunum part í úrtøkuni - landpart. Tílikur vinnurakstur kundi vera at røkja bjørg eftir fugli, nótakast, kópaveiða, grindarakstur. Av tí at kirkjan og seinni kongur var stórir jarðaeigari verður hugt at landpartinum. Í bjargarakstri var landparturin millum ein triðing og eina helvt, meira um jarðaeigarin helt bjargalínuna. Í grindadrápi fór fyrst tíggjund av, síðan hvalir til embætir, Argja hospital og fyri skaða. Av restini fór helvtin til landpart at býta eftir markatali til kong og óðal. Hin helvtin fór til fólk sum vóru í grind. Býtið varð nakað broytt við grindareglugerðini frá 1832, har landparturin minkaði í fjórðing.

Við siðaskiftið stovnaði kongur eisini kongliga einahandilin og yvirtók handil í Føroyum og millum Føroyar og útlond. Onkur tíðarskeið gekk handilin væl. Hugsandi er, at handilin hevur verið týðandi partur av myndugleika sambandinum og kanska eisini eftirlitinum við vinnuliga virkseminum og hevur fíggað part av embætisverkinum, og týðningurin av formligum skattum og gjøldum hevur tí minkað. Í hvussu er, tykist eftirlitið við innlating av tíggjund at hava viknað, og onkur ár t.d. í 1864 lótu sýslumenn illa at innlatingini av fiskatíggjund⁵¹.

Í 1892 varð fiskatíggjund avtíkin við lóg og avloyst av m.a. innflutningsgjøldum av rúskrekka. Fleiri broytingar komu seinni, soleiðis at tað varð gingið burtur frá tilfeingisgjøldum og -skattum og yvir til avgjøld, serliga innflutningsgjøld og inntøkuskatt. Henda tilgongd við umlegging av almennum inntøkum helt fram. Í 1963 var ein stór umlegging við lögtingslógini um inntøkuskatt, og í 1992 var ein onnur stór umlegging við lögtingslógini um meirvirðisgjald.

Í 2011 Byrjaðu vit so aftur at krevja tilfeingisgjøld.

⁵⁰ Lýsingin byggir mest á Poul Petersen; Ein føroysk bygð, Egið Forlag 1968 og Sprotin 2013.

⁵¹ Rolf Guttesen (edit) (2010): Indberetning fra Sysselmanden i henhold til Amtsordre af 23. November 1830, Østerø Syssels Forfatning 1830-1904. (<https://www.yumpu.com/da/document/read/17648766/sommer-1877-history-fo/87>)

Tekstkassi 9 Fiskivinnunýskipanarbólkurin og skattamál

Álitið frá fiskivinnunýskipanarbólkinum snúði seg í stóran mun um skattlig viðurskipti. Búskaparráðið mælir til at hesin parturin av álitinum frá fiskivinnunýskipanarbólkinum verður nýttur í verki.

Ein kanning av nøkrum roknskapum hjá fiskiveiðufeløgum, ið hava útlenskar minnilutaánarar og útlenskar lánsveitarar, bendir á eitt ávíst "mynstur" við lutfalsloga stórari ogn og skuld og ofta lítlari ella negativari eginogn, og við lutfalsliga stórum fíggjarligum útreiðslum.

Í álitinum frá fiskivinnunýskipanarbólkinum var rógvið framundir, at ein slíkur fíggjarbygnaður var eitt í Føroyum virkið og lógligt amboð til at flyta vinning og avkast úr fyrirkunum og av landinum⁵². Heitið á hesum mynstri nevnist "tunn kapitalisering".

"Tunn kapitalisering" er sostatt, tá fremmandakapitalurin er lutfalsliga stórus í mun til eginkapitalin, og har renting av fremmandakapitalinum ávirkar roknskaparúrslitið. Skotið var m.a. upp at mótvirka hesum við at avmarka frádráttin fyri fíggjarligar útreiðslur í skattalógini. Eisini var skotið upp at banna útlenskt lán við tunnari kapitalisering til føroysk fiskivinnufeløg, í tann mun ásetta rentan av hesum lánnum ávirka yvirskotið í hesum feløgum.⁵³ Tað sigur seg eisini sjálvt, at útlensku ánararnir av fremmandakapitalinum mugu hava stóra ávirkan á virkið, og helst viðhvørt avgerandi ávirkan á avgerðir virkisleiðslunnar – herundir hvar viðlíkahald og keyp av útgerð skal fara fram.

Ein annar háttur til óregluliga at flyta vinning og avkast millum virkiseindir undir felags ognarskapi er "transfer pricing". Hesin háttur snýr seg um at nýta ymiska prísáseting á some vørur og tænastr, alt eftir hvørja virkiseind virkisleiðslan ynskir at yvirskotið, ávikavist undirskotið, skal flytast til.

Hesir spurningar um "tunna kapitalisering" og "transfer pricing" blíva aktuellir, tá fult tilfeingisgjald ikki verður kravt. Bert tá er nevnliga nakað at koma eftir. Um fult tilfeingisgjald verður kravt, koma í høvuðsheitum bert gangligir avleiðingar av útlenskum kapitali føroyska samfelagnum til góðar, m.a. við vitan og váðaspjalding.

⁵² Álit frá fiskivinnunýskipanarbólkinum 3. oktober 2016, s. 123-129,193-202

⁵³ Ibid.

Fylgiskjøl til kapittul II

Virði á útlutingini til heimaflotan (28.734 tons) hefur eitt roknað útflutningsvirði uppá 345 mió. kr., treytað av at söluprísurin er 12 kr/kg. Mist inntøka frá veiðigjaldi av hesum makreli er 43 mió. kr (28.734.000*1,5).

Meting av veiðugjaldi 2020	Makrel	Sild	Svartkjaftur	Barentshavið	Talva II 4
					Íalt
Samlaða kvotan	922.064	525.594	1.161.615		
Føroysk kvota	116.180	115.896	412.606		
Lata:					
RU	12.500	8.555	82.000		
ES			2.500		
NO	6.600				
GR		3.200	13.500		
IS	1.300				
Fáa frá ES			10.000		
Heildarkvota tøk	95.780	115.896	422.606	26.931	
Áður selt 3 og 8 ára loyvi	4.053	4.095	33.275	1.621	
Heimaflotin	28.734				
At gjalda tilfeingisgjald av	62.993	111.801	389.331	25.310	
Gjald kr/kg	1,50	0,60	0,25	0,50	
Upphædd	94.490	67.080	97.333	12.655	271.558
Uppboðssøla mett	26.669	13.554	25.955	5.187	71.365
Tilsamans veiðugjald	121.158	80.635	123.287	17.842	342.923

Kelda: Fiskiveiðuavtalur o.a., savnað av Hans Ellefsen